

Літаратурная Мастацтва

Год выдання 39-ы
№ 56 (2517)
ПЯТНІЦА
23
кастрычніка 1970 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІШЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ.

Цана 8 кап.

ЦІХА ШАПАЦІЦЬ, сквадзішыся сярод асрбаў, невялічкая рачулка... Сонца ўжо звайшло, і стаіць над зямлёй бэззавы, трэпакі надвечарак...

Ціха-ціха навокал...
І толькі недзе далёка празрыста і крыху журботна плае жалейка. Немудрагелісты спеў яе у дзірочным суладдзі з бэззавым печарам, з шапацоннем ракі і цішынёй. Аб чым яна, гэтая песня невядомага музыкі! Што за словы ў ёй! Заплюшчычы почы — пераіслешся ў легенду, у назку, у цуд...

Плача жалейка, сумуе, скардзіцца...
Бэззавы туман паволі цямнее, робіцца гусцейшым, амаль фіялетавым...

Сцяміеца.
Змянілася і вясня. Зараз яна крыху трысвойная, з нечаканымі пераходамі, ускхалаваная, быццам прадчувае нейкія незвычайныя, чароўныя падзеі, якімі багатая цёмная летняя ноч, быццам расказвае яра цудоўную палараць-кветку, жвая прыносіць шчасце таму, хто знойдзе яе ў ноч на Івана-Купалу. Хто не забіцца таямнічасці лесу, яго начнага чарадзейства!

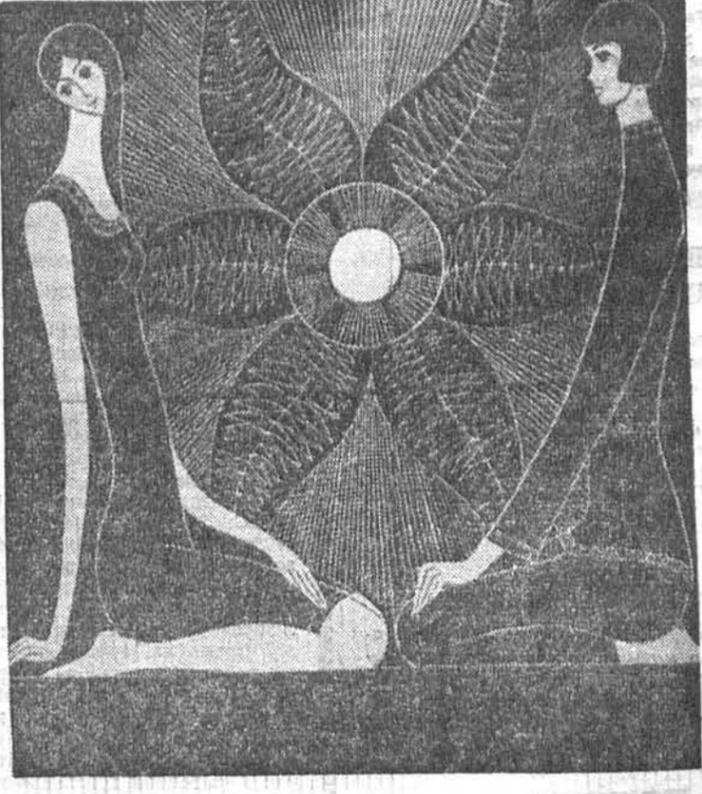
Колькі песень сипадзеца на беларускія зямлі пра гэтую цудоўную кветку, колькі паданіяў, колькі назак!

А ці звайшоў не хто-небудзь Ці трымаў у рукамі
А можа і нема яе, гэтая чароўная кветкі!
Можа і няма!

Але колькі, другіх цудоўных кветак цвіце на нашай зямлі, вось шпышына — кветка-агоны, кветка-радасць, кветка-каханне. За ёй затапіў зямлю сваім подарам чабор, а там прывідуецца праз золата спілага жыта васілёк — і вось ужо і ўзгорні, і ўзлесеі, і ўсе бяскошцыя, краўвіды, быццам увабралі ў сабе пястрымны блкіт неба — зацалу пем. Лён-лянок — радасць і багацце беларускай зямлі.

І не плача ўжо жалейка, не скардзіцца — зронкагалосым жаўранкам б'ецца не песня недзе высока-высока, пад самым купалам крышталёвага нябесаў!

Беларускай песні, беларускай легендзе, беларускім цудоўным прысваіцў сёй трыпціх «Кветка шчасця», які экспануецца на рэспубліканскай выстаўцы «50 гадоў ЛКСМБ», малады мастак М. Стома. У гэтым трыпціху і ціхі бэззавы вечар, і шапацонне рачулі, і песня жаўранка над блайтнай ніпошні чвліночэга ільну.

ЗАКЛІКІ ЦК КПСС ДА 53-Й ГАДАВІНЫ ВЯЛІКАЙ КАСТРЫЧНІЦКАЙ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ РЭВАЛЮЦЫІ

1. Няхай жыве 53-я гадавіна Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі!
2. Няхай жыве Вялікі Кастрычнік, які адкрыў новую эпоху сусветнай гісторыі — эпоху рэвалюцыйнага абнаўлення свету, пераходу ад капіталізму да сацыялізму!
3. Няхай жыве марксізм-ленінізм — вечна жывое інтэрнацыянальнае вучэнне, сцяг барацьбы працоўных усіх краін супраць імперыялізму, за перамогу сацыялізму і камунізму!
4. Няхай жыве ў яках імя і справа Уладзіміра Ільіча Леніна — геніяльнага прадаўжальніка рэвалюцыйнага вучэння Маркса і Энгельса, заснавальніка Камуністычнай партыі, кіраўніка першай ў свеце перамаганаснай пралетарскай рэвалюцыі, стваральніка сацыялістычнай дзяржавы, правадзіра міжнароднага рабочага класа!
5. Слава вялікаму савецкаму народу — доблеснаму будаўніку камунізму, мужнаму барацьбіту за перамогу ідэй марксізма-ленінізму, за мір ва ўсім свеце!
6. Няхай жыве гераічны рабочы клас Краіны Саветаў — вядучая стваральная сіла ў барацьбе за пабудову камунізму ў СССР!
7. Няхай жыве гераічнае калгаснае сялянства — актыўны будаўнік камунізму!
8. Няхай жыве савецкая народная інтэлігенцыя — актыўны будаўнік камуністычнага грамадства!
9. Няхай мацнее і працвітае саюз рабочага класа і калгаснага сялянства, сацыяльна-палітычнае і ідэйнае адзінства грамадства — непорушная аснова Савецкай сацыялістычнай дзяржавы!
10. Няхай вечна жыве і працвітае брацкая дружба народаў СССР — вялікая заваёва ленінскай нацыянальнай палітыкі КПСС!
11. Няхай жыве Камуністычная партыя Савецкага Саюза — баявы авангард рабочага класа, усіх працоўных, палітычны правадыр і арганізатар савецкага народа ў барацьбе за камунізм!
12. Працоўныя Савецкага Саюза! Змагайцеся за ажыццяўленне неўміручых заветаў Леніна! Цясней згуртавайцеся пад ленінскім сцягам Камуністычнай партыі! Няхай жыве вялікае непорушнае аднанне партыі і народа!
13. Няхай жывуць Саветы дэпутатаў працоўных — сапраўды народныя органы ўлады!
Няхай развіваецца і мацнее савецкая сацыялістычная дэмакратыя, расце актыўнасць працоўных у кіраванні справамі грамадства і дзяржавы!
14. Няхай жывуць савецкія прафсаюзы — школа кіравання і гаспадарання; школа камунізму!
15. Няхай жыве Ленінскі камсамол — верны памочнік і рэзерв Камуністычнай партыі, перадачы атрад маладых будаўнікоў камунізму!
16. Няхай жывуць савецкія жанчыны — актыўныя будаўнікі камуністычнага грамадства!
17. Савецкія воіны! Дабівайцеся новых поспехаў ў баявой і палітычнай падрыхтоўцы, будзьце пільныя і заўсёды гатовыя адбіць любую агрэсію!
Няхай жывуць гераічныя Узброеныя Сілы Савецкага Саюза!
18. Працоўныя Савецкага Саюза! Дастойна сустрэнем XXIV з'езд Камуністычнай партыі! Вышэй сцяг перадаўскага сацыялістычнага спорніцтва за дэтэрмінованае выкананне гадавога і пяцігадовага планаў!
19. Слава ўдарнікам і калектывам камуністычнай працы! Слава перадавікам і наватарам вытворчасці!
20. Рабочыя сацыялістычнай прамысловасці! Паўней выкарыстоўвайце наяўныя магчымасці павелічэння выпуску прамысловай прадукцыі і тавараў для насельніцтва!
21. Работнікі народнай гаспадаркі! Усямерна павышайце эфектыўнасць вытворчасці! Змагайцеся за выкананне планавага задання з найменшымі затратамі працоўных і матэрыяльных рэсурсаў, строга захоўвайце рэжым эканоміі!
22. Працоўныя Савецкага Саюза! Няўхільна павышайце прадукцыйнасць працы! Хутчэй укараняйце ў вытворчасць дасягненні навукі і тэхнікі! Ажыццяў-

- ляйце комплексную механізацыю і аўтаматызацыю! Настойліва авалодвайце навукова-тэхнічнымі і эканамічнымі ведамі!
23. Работнікі народнай гаспадаркі! Лепш выкарыстоўвайце наяўную тэхніку! Усямерна паляпшаўце якасць прадукцыі, зніжайце яе сабекошт!
24. Рабочыя і работніцы, інжынеры і тэхнікі! Вышэй тэмпы і якасць капітальнага будаўніцтва! Змагайцеся за падзешаўленне будаўніцтва і паскарэнне ўводу ў дзеянне новых вытворчых магутнасцей, жылых дамоў і аб'ектаў культурна-бытавога прызначэння!
25. Працоўныя Савецкага Саюза! Змагайцеся за камуністычныя адносіны да працы! Рашуча ўмацоўвайце дысцыпліну і арганізаванасць, свята беражыце і памнажайце грамадскую ўласнасць!
26. Працоўныя Савецкага Саюза! Настойліва змагайцеся за ажыццяўленне рашэнняў ліпенскага Пленума ЦК КПСС, за далейшы ўздым сельскай гаспадаркі, усямернае ўмацаванне яе матэрыяльна-тэхнічнай базы!
27. Работнікі сельскай, лясной і воднай гаспадаркі! Больш актыўна ажыццяўляйце праграму інтэнсіфікацыі вытворчасці, электрыфікацыі і комплекснай механізацыі сельскай гаспадаркі, хімізацыі і меліярацыі зямель!
Усямерна паляпшаўце выкарыстанне зямлі, водных і лясных багаццяў, сельскагаспадарчай тэхнікі і ўгнаенняў!
28. Калгаснікі, работнікі саўгасаў, спецыялісты сельскай гаспадаркі! Павышайце культуру земляробства! Змагайцеся за далейшае павелічэнне вытворчасці збожжжа, бавоўны, цукровых буракоў, бульбы, гародніны і іншых сельскагаспадарчых прадуктаў!
29. Працоўныя сельскай гаспадаркі! Дабівайцеся павышэння прадукцыйнасці і павелічэння пагапоўжывяў і птушкі! Больш атрымавайце прадуктаў жывёлагадоўлі, зніжайце іх сабекошт!
30. Работнікі народнай гаспадаркі! Павышайце культуру вытворчасці, шырэй укараняйце навуковую арганізацыю працы і перадавыя вопыты! Змагайцеся за поўнае выкарыстанне кожнай рабочай хвіліны!
31. Савецкія вучоныя, канструктары, інжынеры і тэхнікі! Змагайцеся за далейшае развіццё навукі і тэхнікі, хутчэйшае ўкараненне іх дасягненняў у народную гаспадарку, умацоўвайце сувязь навукі з вытворчасцю!
32. Работнікі гандлю і камунальна-бытавой гаспадаркі! Павышайце культуру абслугоўвання савецкіх людзей, паўней і лепш задавальняйце іх запатрабаванні!
33. Дзеячы літаратуры і мастацтва, работнікі культуры! Высока ісяцце сцяг партыйнасці савецкага народнага мастацтва, аддавайце ўсе сілы і здольнасці выхаванню будаўнікоў камунізму!
34. Работнікі асветы! Удасканальвайце народную адукацыю і камуністычнае выхаванне падрастаючага пакалення!
35. Работнікі аховы здароўя і фізічнай культуры! Паляпшаўце медыцынскае абслугоўванне насельніцтва! Актыўна ўкараняйце фізічную культуру ў штодзённае жыццё савецкіх людзей!
36. Камуністы! Паказвайце прыклад у працы і грамадскім жыцці! Будзьце актыўнымі арганізатарамі і выхавальцамі мас у барацьбе за высокую эфектыўнасць вытворчасці, больш поўнае выкарыстанне рэзерваў, эканомію і ашчаднасць у народнай гаспадарцы!
37. Юнакі і дзяўчаты! Настойліва авалодвайце марксісцка-ленінскай тэорыяй, вышніямі навукі, тэхнікі і культуры! Будзьце вернымі ленінскім заветам, актыўнымі будаўніцамі камунізму!
38. Піянеры і школьнікі! Горача любіце Савецкую Радзіму, добра вучыцеся, паважайце працу! Рытуйцеся стаць актыўнымі барацьбітамі за справу Леніна, за камунізм!
39. Брацкае прывітанне камуністычным і рабочым партыям — баявому марксісцка-ленінскаму авангарду рабочага класа і усіх працоўных, стойкім бараць-

- бітам супраць імперыялізму, за мір, дэмакратыю, нацыянальную незалежнасць і сацыялізм!
40. Няхай мацнее адзінства і згуртаванасць камуністаў усяго свету на аснове марксісцка-ленінскай і пралетарскай інтэрнацыяналізму!
41. Брацкае прывітанне народам сацыялістычных краін! Няхай развіваецца і мацнее сусветная сацыялістычная сістэма — гістарычная заваёва міжнароднага рабочага класа, рашаючая сіла ў антыімперыялістычнай барацьбе!
42. Працоўныя сацыялістычных краін! Змагайцеся за ўмацаванне дружбы і адзінства, за далейшае развіццё брацкіх узаемаадносін! Будзьце пільныя да падкопаў ворагаў сацыялізму!
Вышэй сцяг пралетарскай інтэрнацыяналізму!
43. Працоўныя усіх краін! Больш актыўна змагайцеся супраць агрэсіўнай палітыкі імперыялізму, за мір, дэмакратыю, нацыянальную незалежнасць і сацыялізм!
44. Брацкае прывітанне рабочаму класу капіталістычных краін, які самааддана змагаецца супраць манопалістычнага капіталу, за палітычныя і сацыяльна-эканамічныя правы працоўных, за трыумф сацыялістычных ідэалаў!
45. Гарачае прывітанне народам, якія скінулі акovy каланіяльнага прыгнёту, змагаюцца супраць імперыялізму і неакананілізму, за ўмацаванне незалежнасці, за прагрэсіўны шлях сацыяльнага развіцця!
46. Гарачае прывітанне народам каланіяльных і залежных краін, якія змагаюцца супраць імперыялізму і расізму, за свабоду і нацыянальную незалежнасць!
47. Народы сацыялістычных краін, пралетары і ўсе дэмакратычныя сілы ў краінах капіталу, народы, якія вызваліліся, і прыгнечаныя народы, аб'ядноўвайцеся ў агульную барацьбу супраць імперыялізму, за мір, нацыянальную незалежнасць, дэмакратыю і сацыялізм!
48. Брацкае прывітанне пакутуючым у турмах і фашысцкіх засценках мужным барацьбітам супраць капіталістычнага і каланіяльнага рабства, за свабоду народаў, за сацыялізм!
Свабоду вязням капіталу!
49. Брацкае прывітанне народам В'етнама, Лаоса і Камбоджы, якія вядуць гераічную барацьбу супраць інтэрвенцыі амерыканскага імперыялізму, за свабоду і незалежнасць сваіх краін!
50. Народы свету! Рашуча патрабуйце ад Злучаных Штатаў Амерыкі спынення вярварскай вайны ў Індакітай, поўнага і безагаворачнага вываду з Паўднёвага В'етнама, Лаоса і Камбоджы ўсіх войск ЗША і іх сатэлітаў!
Рукі прац ад Індакітая!
51. Народы свету! Патрабуйце спынення агрэсіі Ізраіля на Блізкім Усходзе, вываду Ізраільскіх войск з акупіраваных арабскіх тэрыторый!
52. Народы арабскіх краін! Умацоўвайце адзінства і згуртаванасць у барацьбе супраць імперыялістычнай агрэсіі!
Няхай мацнее і развіваецца салідарнасць савецкага народа з народамі арабскіх краін!
53. Народы еўрапейскіх краін! Больш актыўна выступаўце за ператварэнне Еўропы ў кантынент трывалага міру і мірнага супрацоўніцтва дзяржаў! Будзьце пільныя да падкопаў сіл рэакцыі і рэваншызму — ворагаў разрадкі напружанасці!
54. Народы свету! Патрабуйце забароны ўсіх відаў ядзернай, хімічнай і бактэрыялагічнай зброі! Змагайцеся за ўсеагульнае і поўнае раззбраенне, за ўмацаванне міжнароднай бяспекі!
55. Няхай жыве ленінская знешняя палітыка Савецкага Саюза — палітыка міру і дружбы народаў, згуртавання ўсіх сіл, якія змагаюцца супраць імперыялізму, рэакцыі і вайны!
56. Няхай жыве Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік — цвярдныя дружбы і шчасця народаў нашай краіны, надзейная апора міру і прагрэсу!
57. Пад сцягам марксісцка-ленінскага авангарда Камуністычнай партыі — наперад па ленінскім шляху да перамогі камунізму!

ЦЭНТРАЛЬНЫ КАМІТЭТ КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ САВЕЦКАГА САЮЗА.

ВІНШУЕМ З УЗНАГАРОДАЙ!

За заслугі ў развіцці савецкага музичнага мастацтва і ў сувязі з шасцідзесяцігоддзем з дня нараджэння заслужаны дзеяч мастацтваў Беларускай ССР, дацэнт Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага Падкавыраў Пётр Пятровіч узнагароджан Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

НОВЫ НАРОДНЫ

За вялікую плённую работу па прапагандзе музычнага мастацтва, эстэтычным выхаванні школьнікаў і моладзі калегія Міністэрства культуры БССР прысвоіла званне народнага ансамблю песні і танца Магілёўскага Дома піянераў і школьнікаў.

У МИНУЛОЮ пятніцу адбылося чарговае пасяджэнне секцыі крытыкі і літаратуразнаўства Саюза пісьменнікаў Беларусі. На парадок для пасяджэння было вынесена абмеркаванне творчасці трох маладых крытыкаў — Варлена Бечыка, Серафіма Андраюка і Васіля Жураўлёва.
З разглядам артыкулаў і рэцэнзій С. Андраюка выступіў на пасяджэнні Уладзімір Юрэвіч, які адначасна высокую тэарэтычную і прафесіянальную падрыхтоўку маладога крытыка. Яго крытычныя і літаратуразнаўчыя працы, падкрэсліў прамоўца, вызначаюцца дзюмія добрымі рысамі — добразначліваасцю да аўтараў аналізуемых твораў і прынтывасцю крытычных адзінак і высноў.
У апошнія гады ўвагу літаратурнай і чытацкай грамадскасці прыцягнулі да сябе крытычныя выступленні В. Бечыка. Яго рэцэнзіі і літаратуразнаўчыя артыкулы вы-

ГАЛОЎНАЕ—ТВОРЧАЯ ІНДЫВІДУАЛЬНАСЦЬ

З ПАСЯДЖЭННЯ СЕКЦЫІ КРЫТЫКІ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

значуюцца высокім эстэтычным і маральна-этычным узроўнем.
— Паўна, усе мы памятаем артыкулы Варлена Бечыка пра Аркадзя Куляшова, Уладзіміра Хадзьку і асабліва пра Аляксея Пысіна, — гаварыў на пасяджэнні Рыгор Бярозкін, які рабіў агляд творчасці маладога крытыка. — Артыкулы гэтыя — красамоўнае сведчанне таго, што Бечык — крытык надзвычай тонкі, цікавы. Сярод іншых яго вылучае зайдзросная эдольнасць прайсці поруч з паэтам, прасачыць тайну нараджэння паэзіі, умённа знайсці ключ да паэта — чалавека і мастака.

Станоўчую ацэнку прабоце

В. Жураўлёва ў галіне крытыкі і літаратуразнаўства, асабліва ў распрацоўцы праблем сучаснага беларускага апавядання, даў Віктар Каваленка, адзначыўшы, што крытычна-культурна даследчыка расце з году ў год.
У абмеркаванні творчасці С. Андраюка, В. Бечыка і В. Жураўлёва прынялі ўдзел Аляксей Адамовіч, Мікола Ароўка, Павел Дзюбайла, Дзмітрый Бугаёў, Адам Мальдзіс, Юліян Пшыркоў, Іван Шамякін, якія падкрэслілі, што кожны з трох маладых крытыкаў — досыць яркая творчая індывідуальнасць, што іх праца ўносіць прыкметны ўклад у даследаванне роднай літаратуры.

У З'ЕЗДУ АРХІТЭКТАРАЎ СССР

Дарагія таварышы!

Цэнтральны Камітэт Камуністычнай партыі Савецкага Саюза і Савет Міністраў СССР горава вітаюць удзельнікаў Пятага з'езду архітэктараў СССР і ўсіх савецкіх доўлідаў. З'езд архітэктараў адкрываецца ў знамянальны год ленынскага юбілею, у завяршальныя месяцы пяцігадовага плана, напярэдадні XXIV з'езду Камуністычнай партыі, у абстаноўцы вялікага працоўнага і палітычнага ўздыму.

Савецкі народ пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі, кіруючыся бесмертнымі ідэямі вялікага Леніна, паспяхова выконвае велічную праграму стварэння матэрыяльна-тэхнічнай базы камунізму. Нясмыслена расце дабрабыт працоўных, усё шырэй і паўней задавальняюцца іх духоўныя запатрабаванні.

За чатыры гады бягучай пяцігодкі на прасторах нашай Радзімы ўзнікла каля 100 новых гарадоў, уведзена ў дзеянне каля 1500 буйных прамысловых прадпрыемстваў. У шырокіх маштабах рэканструююцца і добраўпарадкоўваюцца існуючыя гарады і вёскі, вядзецца масавае жыллёвае і культурна-бытавое будаўніцтва. За гэты перыяд амаль 44 мільёны савецкіх людзей атрымалі новыя кватэры або палепшылі свае жыллёвыя ўмовы.

У гэтай стваральнай рабоце важная роля належыць савецкім архітэктарам. Лепшыя творы архітэктуры апошніх гадоў — манумент перамогі ў Волгаградзе, мемарыяльны ансамблі «Хатынь» у Беларусі, «Саласпіле» у Латвіі, Астанкінская тэлевізійная вежа ў Маскве атрымалі ўсенароднае прызнанне і ўдасцены ў юбілейныя 1970 годзе Ленінскіх прэміяў. Значным укладам у савецкую архітэктурную з'яўляюцца: Ленінскі мемарыяльны комплекс ва Ульянаўску, новыя гарады — Наваі ва Узбекістане, Зеленаград пад Масквой, жылыя масівы ў Вільнюсе, Ташкенце, Уладзівастоку, Палад п'янераў у Кіеве, энергетычныя гіганты ў Брацку, Краснаарску, комплекс аўтамабільнага завода на Волзе і многія іншыя.

Гэтыя збудаванні, жылыя раёны і комплексы адпавядаюць сучасным патрабаванням, ствараюць добрыя ўмовы працы і адпачынку, садзейнічаюць выхаванню савецкага патрыятызму, фарміраванню мастацкіх густаў і духоўнага свету савецкіх людзей.

Рашэнні партыі і ўрада па пытаннях капітальнага будаўніцтва, прынятыя за апошні час, абавязваюць ўсіх будаўнікоў, архітэктараў, работнікаў прамысловасці будаўнічых матэрыялаў і праектных арганізацый павышаць і далей якасць архітэктуры, скарачаць тэрміны будаўніцтва, больш эфектыўна выкарыстоўваць ка-

пітальныя ўкладанні. Трэба будзе яшчэ многае зрабіць для шырокага ўкаранення ў архітэктурна-будаўнічую практыку навукова-тэхнічных дасягненняў, паліпшэння праектна-каштарыснай справы, стварэння больш дасканалых тыпавых праектаў, далейшага развіцця індустрыялізацыі будаўніцтва.

Выканаць усе гэтыя патрабаванні сумесна з вучонымі, інжынерамі, будаўнікамі, работнікамі прамысловасці — важны абавязак савецкіх архітэктараў.

Адной з першарадных задач савецкай архітэктуры з'яўляецца вырашэнне складаных горадабудаўнічых праблем рэканструкцыі існуючых і стварэння новых гарадоў і вёсак. Трэба паўней выкарыстоўваць перавагі сацыялістычнай планаванай сістэмы, якая дае магчымасць вырашаць гэтыя задачы з улікам развіцця прадукцыйных сіл краіны, найбольш мэтазгоднага размяшчэння прамысловых, сельскагаспадарчых і жылых зон. Вырашаючы бягучыя задачы горадабудаўніцтва, савецкія архітэктары павінны заўсёды прадугледжваць перспектывы яго развіцця ў бліжэйшым і аддаленым будучым.

Савецкія архітэктары закліканы працягваць асабліва клопаты аб якасці масавага жыллёвага і культурна-бытавога будаўніцтва, архітэктурным абліччым гарадоў і іншых населеных пунктаў, пазбягаць невыразнасці забудовы, лепш улічваць прыродна-кліматчныя асаблівасці розных раёнаў і прагрэсіўныя нацыянальныя традыцыі. Праектуючы прамысловыя комплексы і прадпрыемствы, трэба дабівацца найбольш рацыянальных архітэктурных рашэнняў, якія садзейнічалі б стварэнню найбольш спрыяльных умоў працы.

Ліпеньскі Пленум ЦК КПСС (1970 г.) прадвызначыў больш шпаркае развіццё сельскай гаспадаркі на аснове ўсямернага ўмацавання яе ма-

тэрыяльна-тэхнічнай базы, што патрабуе ажыццяўлення ў бліжэйшы перыяд велізарных аб'ёмаў капітальнага будаўніцтва ў вёсцы. Працаўнікі сельскай гаспадаркі чакаюць ад архітэктараў добрых праектаў сучасных вытворчых будынкаў, пасёлкаў, жылых дамоў і аб'ектаў культурна-бытавога прызначэння, якія ўлічвалі б спецыфіку сельскагаспадарчай вытворчасці і быту насельніцтва.

Паспяховае развіццё савецкай архітэктуры патрабуе значнага павышэння ролі архітэктурна-будаўнічай навукі, далейшай распрацоўкі важнейшых праблем савецкай архітэктуры на аснове марксісцка-ленінскага вучэння аб развіцці сацыялістычнага грамадства.

Саюз архітэктараў СССР, які аб'ядноўвае больш як 12 тысяч архітэктараў, адзін з перадавых атрадаў савецкай інтэлігенцыі, заклікан усямерна садзейнічаць павышэнню ідэянапалітычнага ўзроўню і прафесіянальнага майстэрства архітэктараў, працягваць пастаянныя клопаты аб творчым росце маладых архітэктараў, актыўна змагацца з лобымі праўленнямі чужой ідэалогіі. Архітэктары павінны ўмела выкарыстоўваць культурную спадчыну народаў Савецкага Саюза, прагрэсіўныя сусветны вопыт, спалучаючы ўсё гэта з сапраўдным наватарствам, нястомным пошукам лепшых сучасных рашэнняў. Неабходна развіваць творчае супрацоўніцтва архітэктараў і мастакоў, узмацніць увагу да рэалізацыі планаў манументальнай прапаганды, якая мае важнейшае ідэалагічнае і выхавальнае значэнне.

Ганаровы абавязак савецкіх архітэктараў — ствараць такія творы архітэктуры, у якіх былі б адлюстраваны на стагоддзі вялікія сацыялістычныя пераўтварэнні нашай Радзімы і працоўныя здзяйсненні савецкага народа, які ідзе па шляху да камунізму.

Цэнтральны Камітэт Камуністычнай партыі Савецкага Саюза і Савет Міністраў СССР жадаюць Пятаму з'езду архітэктараў плённай работы і выказаюць упэўненасць у тым, што савецкія архітэктары, верныя вялікай справе Леніна, аддадуць свае веды і вопыт далейшаму росквіту айчынай архітэктуры і ўнесуць дастойны ўклад у ажыццяўленне праграмы камуністычнага будаўніцтва ў нашай краіне.

ЦЭНТРАЛЬНЫ КАМІТЭТ КПСС

21 кастрычніка 1970 г.

САВЕТ МІНІСТРАЎ СССР

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР АБ УЗНАГАРОДЖАННІ САЮЗА АРХІТЭКТАРАЎ СССР ОРДЭНАМ ЛЕНІНА

За заслугі ў развіцці савецкай архітэктуры і вялікі ўклад савецкіх архітэктараў у стварэнне матэрыяльна-тэхнічнай базы камунізму ўзнагародзіць Саюз архітэктараў СССР ордэнам Леніна.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР
М. ПАДГОРНЫ,
Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР
М. ГЕАРГАДЗЕ.

Масква, Крэملъ. 20 кастрычніка 1970 г.

НА УСЕСАЮЗНЫМ ФОРУМЕ АРХІТЭКТАРАЎ

21-га кастрычніка ў Вялікі Крэмлёмскі палац на свой Пятаму з'езд сабраліся доўліды з усіх саюзных рэспублік, шматлікія гасці—вучоныя, інжынеры-будаўнікі, кіраўнікі праектных і навукова-даследчых інстытутаў, партыйныя работнікі, мастакі, пісьменнікі, грамадскія дзеячы.

Цёпла сустрэлі дэлегаты і гасці з'езду кіраўнікоў партыі і ўрада таварышаў А. М. Касыгіна, А. Я. Пельшэ, М. В. Падгорнага, М. А. Суслана, А. М. Шалейна, Ю. У. Андропова, В. В. Грышына, П. Н. Дзямічава, І. В. Капітонава, Ф. Д. Кулакова.

Адкрыў з'езд першы сакратар праўлення Саюза архітэктараў СССР Г. Арлоў. Ён падзякаваў партыі і ўраду за высокую ацэнку дзейнасці савецкіх архітэктараў—ўзнагароджанне Саюза архітэктараў СССР ордэнам Леніна.

Гарачымі апладысмантамі была сустрэта прапанова абраць ганаровы прэзідыум з'езду ў складзе Палітбюро ЦК КПСС.

Прывітанне з'езду ад Цэнтральнага Камітэта КПСС і Савета Міністраў СССР зачытаў сакратар ЦК КПСС І. В. Капітонаў.

Са справядлівым дакладам праўлення Саюза архітэктараў СССР выступіў сакратар праўлення Г. Арлоў.

Пасля справядлівага даклада рэвізійнай камісіі і паведамлення аб новай рэдакцыі Статута Саюза архітэктараў СССР пачаліся спрэчкі.

У. А. КАРОЛЬ— НАРОДНЫ АРХІТЭКТАР СССР

Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР прысвоіў ганаровае званне народнага архітэктара СССР групе архітэктараў, у тым ліку Каролю Уладзіміру Адамавічу—старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў Беларускай ССР па справах будаўніцтва.

«ЦЯПЕР ВЫ БРАТ І СЯСТРА...»

У Сморгоні, у Зінаіду Яфімаўны Левінай

«...Разам з лётчыкамі паехала пасажыр Левіна, урач. Яна аказала параненым першую дапамогу, а ў балюцы, калі аднаму з параненых лётчыкаў спатрэбілася зрабіць пераліванне крыві, дала сваю: іх крыві аказалася адной групы.»

(«Ратуючы жыццё людзей», газета «Известия», 18 кастрычніка 1970 г.)

«...У дакументальнай апавесці, якую я абавязкова напішу ў бліжэйшы час, я падрабязна раскажу, як наш урач з Беларусі Зінаіда Яфімаўна Левіна, пасажырка «АН-24», змагалася ў турэцкім шпіталі за жыццё штурмана Валерыя Фадзеева, як яна аддала яму сваю крыві, як яе і яе мужа Мацвея Генадзевіча Левіна дапытвалі ў паліцыі і жан-дармеры...»

(А. Аўдзбенка, «Забойцы ў самалёце», «Літэратурная газета», 21 кастрычніка 1970 г.)

Хваляванне, у якога я спытаў, дзе жыве доктар Левіна, з гатоўнасцю адзваліся: «Хадземце, і ў іх быў аднойчы». Калі падыходзілі, ён таемніча паведаміў: «А ведаеце, цёпла Зіна была на тым самым самалёце, дзе стралялі...»

«Цяпа, якая была ў самалёце», аказалася сярэдніх гадоў жанчынай з жывым бляскам цёмных вачэй. Потым гэтым вочы я бачыў зблэнжанымі. Так было кожны раз, калі звянілі на тэлефоне з Мінска — наш брат, журналіст, браў інтэрв'ю.

Зінаіда Яфімаўна больш за дзесяць гадоў працуе ўрачом-рэнтгеналагам, яна прывыкла «справешчаваць» людзей, сама застаючыся ў ценю. Цяпер яны быццам памыліся ролямі... Тым больш, што Сморгонь — горадок невялікі.

«Вось праз такую «сманню» даводзілася прывабіцца і нам, журналістам, якія прыехалі ў невялікую кватэру

Левіных. Данамог ці, хутчэй, проста папкадаваў нас гаспадар — Мацвей Генадзевіч. Яны былі там разам.

— Ну, Зіначка, людзям цікава, трэба раскажыць.

«Калі ў Трабзонскім аэрапорце яна выскачыла з самалёта і ўсёла за мужам пабегла да пілоцкай кабіны, штурман Валерыя Фадзееў ляжаў непрытомны, з ранай у баку бруіла кроў. Зінаіда Яфімаўна заціснула рану рукой і з дапамогай іншых пасажыраў паклала штурмана на пасікі. Санітарная машына ўзяла тымсама параненых камандзіра карабля Георгія Чахракія і бортмеханіка Атанеса Бабяна.

Мацвей Генадзевіч на ўсіх вядомых яму мовах пачаў надганяць шафера. Той уключыў сірэну, і машына стралой панесла да шпіталю.

— Хвіліны цягнуліся, як гадыны, — успамінае доктар. — Я сядзела каля Валерыя і адной рукой сціскала рану, каб хоць трохі суньці крывацязненне, другой мадала вуліцу. Ён то знікаў, то зноў паўзлаўся. Шчыра кажучы, некалькі разоў мне здавалася, што канец... Зінаіда Яфімаўна закрывае твар рукамі і доўга маўчыць. А я думаю пра тое, што словы — гэта толькі словы. У нас халадзела ў грудзях, калі мы чыталі пра саргалі ў пілоцкай кабіне, калі ўзялі, як самалёт, кулячыся з крыла на кры-

ло, параненай птушкай падае ў мора. Калі чыталі... А самому ўсё гэта перажыць? А самому сядзець у чужой машыне, што імчыцца на чужой дарозе, і адчуваць, як з кожнай секундай слабее, чэзне чалавек, які табе рантам стаў блізкім...

На вуліцы каля шпіталю сабралася многа людзей. Параненых памарлі перанесці ў памішкінае. Валерыя Фадзееў паміраў на вачах. Зінаіда Яфімаўна ў роспачы азірнулася. Падыйшлі мясцовыя ўрачы. Левіна рукамі паказала, што ў не першая група крыві. Яе зразумелі. Некалькі мінут спатрэбілася, каб узвесці ў не кроў і пераліць Валерыю. Яму адразу стала лягчэй. Турэцкі хірург, які назваўся Тафікам, пасля сказаў, што кроў доктаркі надыйшла не толькі на грудзі, але і на рэзусе.

Калі трохі пазней Зіна-

да Яфімаўна зайшла ў палац, нехта з лётчыкаў сказаў Валерыю, які трохі ачуніў: «Цяпер вы брат і сястра».

Балюцкія кулі трапілі і ў Георгія Чахракія. Ён пакутаваў ад страшнага болю. Патрабен быў рэнтгенаўскі здымак. Зінаіда Яфімаўна як спецыяліст прапанавала свае паслугі. Яна дапамагла зрабіць рэнтгенаўскі здымак.

Туркі напрасілі савецкага ўрача-прысутнічаць і пры ўскрэнні трупа Надзежды Курчанка...

Голас Зінаіды Яфімаўны дрэмкава, і мы маўчым, бо якія словы тут могуць супакойці...

Пасля была паездка ў паліцыю, дзе муж і жонка Левіны раскаталі пра тое, што здарылася. Вечарам яны прыехалі ў аэль. Надыйшла машына не спаў. Прыехала машына са шпіталю. Фадзееву тэрмінова спатрэбілася зноў зрабіць пераліванне крыві. Пасажыры ўсе, як адзіны, прапанавалі сваю. Але толькі ў батумскага рабочага Бежанідзе аказалася першая група крыві.

Астатняе шырока вядома. 18 кастрычніка пасажыры прыляцелі на Радзіму...

Мой рэпартаж будзе няпоўны, калі я не раскажу пра адну хвалаючую сустрэчу, якая адбылася на палых вачах. Пазваніў тэлефон, і ўскваліваны жаночы голас паведаміў, што Гэта гаворыць сестра Валерыя Фадзеева Людміла. Яна жыве ў Мінску і вель-

мі хоча пабачыць Зінаіду Яфімаўну.

Праз пару гадоў Людміла і Людвіг Кахацкія заходзілі ў кватэру. І вось тут я ўбачыў, як моцны чалавек можа быць у той жа час слабым. Зінаіда Яфімаўна зайшла ў плачы. Людміла раскажала, што зваіла ў Батум жонку Валерыя і таў перадала са слоў лётчыкаў, якія вярнуліся з Трабзона, што Валерыя выратавала ўрач Левіна, якая, здаецца, з Беларусі. Яна шукала Зінаіду Яфімаўну, але не знайшла. «Неварты ўсё, але ідушкай гэтага чалавек», — прапала жонка Валерыя Людміла...

І яшчэ два словы пра доктара Зіну. Мы пабылі ў радзіннай балюцы, дзе вось ужо дзесяць гадоў яна працуе. Гутарылі з галоўным урачом А. Зарыным, партгорган, галоўным хірургам, за служаным урачом БССР В. Ноўкавым. Я ніколі не чуў, каб пра чалавек гаварылі так цёпла. Зінаіда Яфімаўна не толькі вельмі вопытная ўрач, яна душа калектыва, старшыня мясцовага камітэта...

За акном ранні вострыскі прышчелі. У кватэру Левіных зайшла суседзі, знаёмыя. Заходзіць гаворка пра апошнія паведамленні, звязаныя з нападкам на самалёт. Таму-сяму за мяжой хацелася б пагартыць рукі на гэтай гісторыі — тым марудліцы з выданай бандытаў. Але забойцы павінны быць пакараны. Гэтага патрабуе справядлівасць.

М. МІХАЙЛАУ.

«ЦІ ВЕДАЛІ МЫ ДА ЯГО...»

ДА 100-годдзя 3 ДНЯ НАРАДЖЭННЯ І. А. БУНІНА

ПІСЬМЕННИЦКАЯ планіда цяперашняга класіка вялікай рускай літаратуры Івана Буніна не была шчаслівай...

Пачаўшы пісаць намянога раней за М. Горкага, Л. Андрэева, А. Купрына, ён доўгі час, аж да надрукавання «тузовых» (выраз Горкага) твораў — «Вёскі», «Сухадолу», «Пана з Сан-Францыска», аставаўся калі і не малавядомым, абдызеным увагай пісьменнікам-рэалістам (пра яго ўспаміналі ў аглядах крытыкі, яму прысуджалі Пушкінскія прэміі, надалі нават у 1909 годзе званне ганаровага акадэміка Імператарскай Акадэміі навук), дык і не такім папулярным, акружаным ледзь не легендарнай славай, якімі былі яго знакамітыя ровеснікі.

Кастрычніцкая рэвалюцыя, якой Іван Бунін не толькі не зразумеў, але і спалохаўся, і зусім аддала пісьменніка на доўгія гады ад чытачоў у Расіі. Апынуўшыся на чужыне сярод ворагаў савецкай улады Бунін пісаў не заўсёды тое, што варта было яго таленту. Мо таму Нобелеўская прэмія — ён ўвянчаў пісьменніка шведская Акадэмія ў 1933 годзе — мала што зрабіла для папулярнасці Буніна і на яго радзіме, і за мяжой.

Бунін мог быць папулярны толькі ў Расіі, толькі Расія магла зразумець і па-належаў ацаніць яго як мастака слова.

Але Расія была тады ад Буніна далёка...

Робіцца да болю шнада гэтага выдатнага працавіта пра калі чытаеш успаміны сучаснікаў пра апошні, парыйскі перыяд яго жыцця, адмрачаны не адной шчыльнай тугой па Бацькаўшчыне, але і неверагоднай, жахлівай беднасцю, нястачамі самага неабходнага...

Старасць не даравала яшчэ нікому памылак маладосці. Азлюбленасць — дрэнны дарадна мастаку...

І ўсё ж, нягледзячы ні на якія перапады лёсу, сёння ўсё лепшае, што стварыў пісьменнік Іван Бунін, вернуты Расіі, Бунін — класік, яго імя стаіць у шэрагу таяж генаў рускага народа, як Пушкін, Гогаля, Дастаеўскага, Ляскоў, Леў Талстой, Чахаў... І гэта невыпадкова. Кожны вялікі талент, засвоіўшы зробленае да яго, ідзе сваёй дарогай пошукаў, якія і прыводзіць да новых адкрыццяў, новых поспехаў. Да Буніна ў рускай літаратуры многае не было, а калі і было, то не такім, якім яно стала пасля яго...

Бунін перш за ўсё цікавы як мастак, мастак самабытны, непаўторны, вельмі нацыянальны, рускі. Яго быццам не закранулі ніякі модныя плыні і школы — а іх пры жыцці Буніна ў рускай, ды і не толькі рускай літаратуры! — было ўга колькі! Але гэта толькі так здаецца. Бунін жыў у сваім часе і развіваўся разам з гэтым часам. Сам пісьменнік аднойчы, чытаючы «У пошуках страчанага часу» М. Пруста, спалохаўся: «у «Жыцці Арсеньева»... многа мясцін зусім прустаўскія!» Уплыў пэўных школ і плыняў адчуваецца і ў вершах, хаця сам пісьменнік неаднаразова гэта і адмаўляў.

Вядомасць, славу ў рускай і ў сусветнай літаратуры Буніну прынеслі не раманы і не вершы, хаця і раманы, і вершы выдатныя, а, як гэта ні дзіўна, творы малых жанраў — апавяданні, апавесці. Незвычайнае развіццё гэтых жанраў у рускай прозе менавіта і падае на канец XIX і пачатак XX ста-

годдзяў і звязана з імямі Чэхава, Буніна, Горкага, Купрына, Андрэева, Шмільова, Гусева-Арэнбургскага, Рамізава, Зайцава. У тым, што цэлая катэгорія найталенавіцейшых пісьменнікаў звярнулася да невялікіх форм самапаказу, ёсць штосьці як бы нават заканамернае. Пасля таго небывалага ўздыму рускага рамана, што быў выкліканы творчымі дасягненнямі Тургенева, Ганчарова, Дастаеўскага, Льва Талстога, пісаць раманы стала нялёгка. Патрэба быў час, каб агледзецца, «пераварыць» тое, што стварылі вялікія раманісты. Гэта адчуваў кожны, хто паважаў сябе, паважаў літаратуру. Здарыўся цуд — вырас раман, які пакарыў не толькі Расію, але і ўвесь свет. Калі і трэба было пісаць яшчэ раманы, то па-новаму. «А як?» Пра гэта думалі і Чахаў, і Горкі, і Купрын, і Андрэў, і Бунін. Тыя ж, у каго было шмат прэтэнзій і якіх не было таленту — Бабарыкі, Патапенка, Вярбіцкая і ім падобныя — рабілі выгляд, што нічога асаблівага ў рускай літаратуры не здарылася і штогод «потчевали» чытачоў новымі і новымі «раманамі». Не быда, што іх раманаў ніхто ніколі не перачытваў, што яны паміралі ў той жа дзень, калі нараджаліся. Трэба было запоўніць вакуум, і падзёшчыні яго запаўнялі...

І Л. Андрэў, і М. Горкі, і сам І. Бунін паспрабавалі свае сілы і ў жанры рамана. Але іхнія раманы зусім іншыя, яны і падобныя і не падобныя на тыя раманы, што напісалі славетныя папярэднікі. Каб пераканацца ў гэтым, дастаткова прачытаць раманы ў двух частках «Сашка Жыгулёў» Л. Андрэева, «Фаму Гардзева», «Маці», «Справу Артамонавых» і «Жыццё Кіліа Самгіна» М. Горкага, «Жыццё Арсеньева» І. Буніна...

Але раманы пісьменнікі-рэалісты напісалі пасля...

Тады ж, на стыку двух стагоддзяў, асабліва імпульсна, з маладым задзебрам, як бы напераганкі, пісаліся апавяданні, апавесці. Івана Буніна, якога М. Горкі па таленту раўняў з А. Чэхавым, вылучала ад усіх яго ровеснікаў пільная ўвага да слова, да музыкі, гучання радка. Бунін умеў як ніхто ствараць адной-дзвюма фразамі настрой, намаляваць аб'ёмна і гэтак «эрымо» карціну, што міжволі ўзнікала ўражанне, што ты ідзеш разам з пісьменнікам і бачыш, перажываеш тое, што бачыш, перажывае яго герой. Ні адной фальшывай ноты, ні адной непатрэбнай дэталі, ні аднаго лішняга слова! Коротка і як ёмак! Тая элегічнасць, што была ўласціва большасці ранніх твораў Буніна, падкрэслівала сум чалавека на радасці і пчасці, якіх так не ханала ў «турме народаў» царскай Расіі. Калі ж Бунін пачынаў апісваць прыроду — тут яму наогул не было роўных. «Так ведаць і любіць прыроду, як умее Бунін — мала хто ўмее», — захапляўся Блок. «Яго стэпавае, вясковае вола такое халатное, вострае і пільнае, што мы ўсе перад ім — як сляпыя». — пісаў скупы на пахвалу малады К. Чукоўскі. І гэта праўда. Прачытайце верш-паэму «Лістапад» (дарэчы, вельмі па-майстэрску перакладзеную нядаўна на беларускую мову М. Луканіным) — і вы ўбачыце, што да Буніна ў рускай літаратуры ніхто не пісаў так дакладна і разам з тым маляўніча пейзаж, не адчуваў у ім гэтулькі прыроднай сілы, жыцця — фарбаў, пахаў, гукаў... А славетныя «Антоніўскія яльвікі», апісанне прыроды — зімы і лета, восні і вясны, лесу і поля, горада і вёскі, сонечных і пахмурных дзён, вечаў і раніц, гор і раўняў, навалі і ціхіх абложных дожджыкаў, поўначы і поўдня Расіі, Каўказа і Чарнамор'я — у «Цёмных аляях», «Мінімым каханні», «Жыцці Арсеньева», амаль ва ўсіх вялікіх і маленкіх, усяго на некалькі радкоў апавяданняў і вершаў. І ўсюды якая зайдросная шматфарбнасць і якая эканомнасць! Бунін бачыў у прыродзе тое, чаго да яго не

бачылі, хоць быццам бы і глядзелі на тое самае, на што глядзеў Бунін. «Ці ведалі мы да яго, што белыя коні ў святле месяца зялёныя, а вочы ў іх фіялетавыя, а дым — бозавы, а чарназём — сіні, а пожня — лімонная? Там, дзе мы бачылі толькі сінюю фарбу, ён бачыў дзесяткі паўтонаў і адценняў...» — пісаў той самы малады К. Чукоўскі. Метафарычнасць, экспрэсія, якімі Бунін карыстаўся з незвычайным уманнем, толькі ўзмацнялі ўражанне. «Белый дым» завірухі, «нежный холод девичьих губ», «золотая слеза звезды», «подвечная белизна яблонь, груш, черемух», «раскошный запах жасмина», «резкая, ветвистая молния», «Сырая свежесть леса», «злобная бубя», «светлей плакучих кружева»... Як усяго гэтага не хапае не такой ужо і беднай сённяшняй нашай літаратуры!

У праявітых творах Буніна многа паэзіі. Іх можна перачытваць бясконца і кожны раз адцітваць для свежага ўражання і новае... Да Буніна, здаецца, ніхто не пісаў так працула, праўдзіва пра смерць, каханне, запустценне і распад дваранскіх гнёздаў...

Цэлыя даследаванні можна рабіць і пра мову бунінскіх твораў. Яна быццам бы вельмі звычайная, простая, руская, але як свеціцца, пераліваецца ўсім колерамі і адценнямі кожнае даладна знойдзенае слова, вядомае і ў той жа час невядомае, заўсёды новае, як цячэ, бруцця гэтага мова пад пяром у майстра — «от звенящей медью торжественности до прозрачности льющейся родниковой воды, от умеренной чеканности, до интонаций удивительной мягкости, от легкого напева до медленных раскатов грома» (К. Паустоўскі).

У апавяданнях і апавесцях Івана Буніна нічога асаблівага не здаецца. У іх няма займальнасці, загадкаваці сітуацыі, выключнасці тыпаў і характараў. Але ў звычайным, будзённым Бунін умеў бачыць незвычайнае, тое, міма чаго мы праходзім і чаго не заўважаем. А як з якой сілай перадае пісьменнік чалавечыя адчужанні, найганчэйшыя зрухі душы! Калі каханне, дык гэта ўжо сапраўднае каханне; сапраўднае ў Буніна і боль, туга, радасць, рэзнасць...

Як мастак Бунін заўсёды быў рэалістам і маляваў жыццё такім, якім яно было, якім ён яго бачыў. Праўда і толькі праўда — вось творчы дэвіз, які пранёс пісьменнік праз увесь свой не такі ўжо і кароткі век.

Бунін ніколі не канчаў сваіх твораў, а толькі расставаліся з імі на некаторы час, аддаючы ў друк, каб потым зноў з імі сустрэцца, зноў працаваць, правіць. У мяне на кніжнай паліцы стаіць першае поўнае выданне збору твораў І. Буніна (далатак да часопіса «Нива», 1915 г.). Я часта па раўноўваю варыянт твораў, што надрукаваны ў гэтым выданні, з тымі варыянтамі, якія змешчаны ў апошнім, «гяхловском», дзевяцітомніку. Якая гэта вялікая школа майстэрства! І карысна яна, мне думаецца, не толькі маладому пісьменніку, але і сталаму, таму, хто выдаў ужо збор сваіх твораў ці збіраецца ў бліжэйшыя гады выдаць. Вучыцца, кажуць, ніколі нікому не шкодзіць...

Іван Бунін напісаў многа выдатных кніг. Яны вытрымалі выпрабаванне часам, і сёння, у сагогу гадавіну іх аўтара, такіх ж свежых, росных, якімі былі і ў той дзень, калі нарадзіліся, упершыню ўбачылі свет. Свежыя, росныя, як маладая вясновая лістава, як белая кветка сада.

Празе і паэзіі гэтага выдатнага майстра суджана доўга жыць і хваляваць людскія сэрцы, бо ў ёй ёсць тое, дзякуючы чаму і жывыя творы мастацкай літаратуры, — дасканаласць формы і вечная, неўміручая праўда жыцця.

УЗНАМЯНАЛЬНЫ ГОД ленинскага юбілею распачата падрыхтоўка да такой важнай падзеі ў жыцці савецкага народа, як XXIV з'езд КПСС. Актывавалася творчая дзейнасць савецкіх людзей ва ўсіх сферах нашага жыцця, у тым ліку і ў выяўленчым мастацтве. Надзённая практыка савецкага мастацтва ставіць важныя пытанні перад мастацтвазнаўцамі і крытыкай. Сучаснаму становішчу на гэтым важным напрамку нашай ідэалагічнай дзейнасці і быў прысвечаны прадзены ў Мінску 15—16 кастрычніка пленум Камісіі па мастацтвазнаўстве, крытыцы і друку пры праўленні Саюза мастакоў СССР. У яго рабоце прынялі ўдзел мастацтвазнаўцы і крытыкі шэрагу саюзных рэспублік, у тым ліку і Беларусі. Правядзенне такога аўтарытэтнага пленума менавіта ў Беларусі, падкрэсліў старшыня праўлення Саюза мастакоў БССР В. Грамыка, адыграе станоўчую ролю ў далейшым развіцці і беларускага мастацтвазнаўства і крытыкі, якія, на жаль, яшчэ недастаткова глыбока асэнсоўваюць інтэнсіўныя працы сучаснага выяўленчага мастацтва.

УДАКЛАДЗЕ на пленуме сакратара праўлення Саюза мастакоў СССР, старшыні Камісіі па мастацтвазнаўстве, крытыцы і друку пры праўленні Саюза мастакоў СССР, галоўнага рэдактара часопіса «Искусство» У. Зіменкі «Савецкае мастацтвазнаўства і крытыка на сучасным этапе» адзначана інтэнсіўнасць умацавання пазіцый

З ПЛЕНУМА КАМІСІІ ПА МАСТАЦТВАЗНАЎСТВЕ, КРЫТЫЦЫ І ДРУКУ ПРЫ ПРАЎЛЕННІ СІЮЗА МАСТАКОЎ СССР

савецкага марксісцка-ленинскага мастацтвазнаўства і крытыкі, іх выхад на міжнародную арэну. У слове савецкага мастацтвазнаўцы і крытыка гучыць праўда гісторыі. Яно прасякнута клопатам аб сапраўдным эстэтычным прагрэсе чалавецтва насуперак марным намаганням буржуазных эстэтыкаў ангажыраваных капіталам, якія распаўсюджваюць у эстэтыцы ману, абараняюць злітарнае мастацтва, навіваюць народу агрутную духоўную спажыву натуралізму і крайніх форм мадэрнізму.

У лепшых работах савецкіх мастацтвазнаўцаў і крытыкаў апошняга часу, адзначае дакладчык, павышаецца майстэрства аналізу ідэйнага зместу твораў і іх мастацкай формы ў рэальным дыялектычным адноўстве, вывучаюцца заканамернасці гістарычнага руху мастацтва.

Гаворачы пра пашырэнне геаграфіі нашага мастацтвазнаўства, У. Зіменка зьзначае, што пакуль абсалютна большасць мастацтвазнаўчых і крытычных сіл гуртуецца вакол сталічных і абласных цэнтраў. У некаторых жа рэспубліках, краях і абласцях краіны іх намерна мала. Так, на ўсю Кіргізію — два мастацтвазнаўцы. У Беларусі, магутнай па эканоміцы і культуры рэспубліцы, секцыя мастацтвазнаўцаў — 13 чалавек, а актыўна выступаюць у друку яшчэ менш. У такіх фактах адбіваецца пэўная недаацэнка важнасці работ мастацтвазнаўцаў і крытыкаў. Не пераадолена яшчэ недаацэнка іх дзейнасці сярод пэўнай часткі саміх мастакоў, што часам стварае перашкоды сапраўды навуковай ацэнцы мастацкай практыкі, тэрмініцы справу эстэтычнай прапаганды.

— Мастацтва належыць народу, і народ — вышэйшыя цаніцель усяго сапраўды прыгожага, — падкрэслівае дакладчык. — Мы рашуча адстоўваем гэту важнейшае палажэнне марксісцка-ленинскай эстэтыкі і рашуча адкідаем усялякія тэндэнцыі эстэтычнага снобства вышэйшага народа. Але трэба цвёрда сказаць і пра тое, што нікому не ўдасца марксісцка-ленинскую крытыку супрацьставіць народу.

Мы часам абураемся рэзкімі заўвагамі асобных мала падрыхтаваных гледачоў. Але, па-першае, да іх трэба ўважліва прыслухацца, бо меркаванне нават эстэтычна неадрукаванага чалавека, калі ён надораны здаровым сэнсам і мае жыццёвы вопыт, бывае на дзіва трапным і глыбокім. А, па-другое, хіба не абяззак наш быць настойлівымі прапагандыстамі эстэтычнай культуры, развенчаць эстэтычныя памылкі, калі яны з'яўляюцца, і выхоўваць неабходную сціпласць, удумліваць пры акце зносін з творам сапраўднага мастацтва!

Дзейнасць гісторыка і тэарэтыка мастацтва, крытыка, прапагандыста эстэтычнай культуры не менш вартая ўвагі, чым праца мастака. І гэта адзначана ў новым Статуте Саюза мастакоў, падкрэслена ў прывітанні ЦК КПСС Трэцяму ўсесаюзнаму з'езду мастакоў.

Дэталёва спыняючыся на праблемах мастацкай крытыкі, дакладчык гаворыць, што на гэтым важным участку наша ідэалагічнага фронту ёсць не толь-

кі поспехі, але і досыць сур'езныя цяж-касці. Ад сістэматычнай крытычнай ра-боты адыходзяць многія мастацтвазнаў-цы не толькі старэйшага пакалення, што ў нейкай меры натуральна, але і сярэдняга, што ненармальна. Слабы прыток у крытыку маладых сіл. Не вы-працаваны формы ўдзелу Саюза маста-коў у выхаванні маладых мастацтва-знаўцаў і асабліва крытыкаў. Нельга прызнаць нармальным, што сёй-той з мастакоў і крытыкаў патурае вузакгру-павым тэндэнцыям, ліберальна ставі-цца да неаб'ектыўнасці ў ацэнцы сваіх і чужых работ, пэўных працэсаў нашай мастацкай практыкі.

Сучасны мастацкі працэс—складаны. Інтэнсіўна з'яўляюцца новыя мастацкія ідэі. Нараджаюцца, правяраюцца, ас-войваюцца ці адкідаюцца тыя ці ін-шыя мастацкія тэндэнцыі раней не ас-военныя і не асэнсаваныя ідэіныя і ма-стацкія каштоўнасці. Адсюль—тыя па-вышаныя патрабаванні, якія прад'яўляе чалавеку, ідэолага асабліва, наш час.

Не так даўно асобны ўплывоўны кры-тыкі адваргалі творы Т. Салахава, Э. Іт-нера, Б. Прарокава, Д. Жылінскага, бра-тоў Смоліных, М. Савіцкага, Т. Нарыман-бекава і многіх іншых выдатных маста-коў на той толькі падставе, што іх ма-стацтва было неадаптавана, рэзала трады-цыяна настроенае вока. У палемічным запале ім прыпісваліся іншы раз нават ідэалагічныя зрывы. Але калі прагрэ-сіўнае і таленавітае атрымала перама-наўчую перамогу не пры дапамозе, а насуперак намаганням гэтых крытыкаў,

займа, паводле якой жывапіс, скульп-тура, графіка—толькі частка дызайна. Гэта творыя вядзе да дэідэалагізацыі мастацтва. І крыўдна, што часам нашы тэарэтыкі не толькі не крытыкуюць гэтую творыю, але і міжвольна спрыя-юць яе прапагандае.

Шырока закрануты ў дакладзе праб-лемы павышэння якасці матэрыялаў аб мастацтве ў друку, канстатавана неаб-ходнасць прадпрымаць крокі па далей-шым развіцці спецыяльнага мастацтва-знаўчага друку.

— Але гэта адзін бок праблемы, — падкрэслівае У. Зіменка. — Мне хо-чацца заклікаць усіх больш умела, больш паспяхова скарыстоўваць тыя рэ-альныя магчымасці друку, якія існуюць. Яшчэ далёка не цалкам вычарпа-ны рэальныя магчымасці актывізацыі на-шай прэсы. Гаворачы пра некаторыя пралікі і памылкі нашай спецыяльнай мастацкай прэсы трэба бачыць, што не ва ўсім і не заўсёды вінаваты адпавед-ныя рэдакцыі. Наша прэса — як бы лю-стра становішча справы ў самой крыты-цы. Рэдакцыі не могуць пісаць за ау-тараў іх артыкулы.

Нам трэба гаварыць пра ўсё па-тава-рыску. Партыйная прынцыповасць—не ў гучных крыках і грубых эпітэтах, а ў да-кладнай ацэнцы з'яў. І калі даказана, што з'ява адмоўная, трэба знаходзіць спосабы паправіць справу, вярнуць та-го, хто памыліўся, ў строй актыўных працаўнікоў. Нам неабходна вучыцца дыскаутаваць, абмяркоўваць усебакова тую або іншую прапанову, вывад, не фа-

ны бок яго дзейнасці схаваны ад чы-тача, нахштат падводнай часткі айсбер-га. І чым гэтая падводная частка тры-валей, тым пераканальней тое, што ві-даць на паверхні.

— Цяпер наша мастацтвазнаўства і крытыка перажываюць вельмі складаны перыяд, — сказаў А. Іваноў (Масква). — І складанасць гэтай тлумачыцца, перш за ўсё, фарміраваннем больш шырокіх пазіцый у адносінах да мастацтва, у ад-носінах да разумення рэалізму, дыялек-тыкі развіцця мастацтва. Гэтага патра-буе сам гістарычны працэс развіцця на-шага мастацтва. З многімі ранейшымі крытэрыямі, якія ў пэўнай меры за-стылі, нельга было многае вытлумачыць у мастацтве, даць перспектыву яго раз-віцця. У шэрагу выпадкаў мастацтва-знаўства аказвалася не на ўзроўні ма-стацкага працэсу, які ўскладніўся.

Закранаючы праблемы павышэння майстэрства нашай крытыкі, А. Іваноў нагадвае той перыяд у развіцці мастац-твазнаўства, калі панаваў сацыялагічны метады. Гэты метады адверглі, хаця пазней прыйшлі да думкі, што цалкам адвар-гаць яго — няправільна, бо галоўны па-фас у гэтым метады — здольнасць раз-віваць грамадска-сацыяльна значнае. Але менавіта недаацэнка індывідуаль-ных момантаў, суб'ектыўнага пачатку ў мастацтве і стала адной з прычын кры-зісу сацыялагічнай школы. З пераходам жа да больш шырокіх пазіцый сталі сцвярджаць: усё добра, што выказвае асобу мастака. Французскі філосаф Га-

гаворцы прынялі ўдзел М. Наджафаў (Азербайджан), І. Патапаў (Якуція), М. Ліўшыч (Малдова), В. Юдзічаў (РСФСР), М. Іваноў (Латвія), І. Умбры-сас (Літва).

ЯК ПА ТЭАРЭТЫЧНЫХ, так і па ар-ганізацыйных пытаннях на плену-ме выступалі беларускія крытыкі і мастацтвазнаўцы.

Так, А. Сурскі адзначыў, што падчас мастацтвазнаўцы замест таго, каб аналі-заваць рэальнае жыццё, рэальнае маста-цтва ў рэальных абставінах, канст-руіруюць пэўную ідэальную мадэль па-водле сваіх ўяўленняў аб тым, якім па-вінна быць мастацтва і якім павінен быць мастак, а затым накладваюць гэ-тую загадка сканструяваную мадэль на рэальную рэчаіснасць. Такі падыход да ацэнкі мастацкіх з'яў мала прыносіць ка-рысці. Выносячы ацэнку, разважаючы аб мастацкай з'яве, неабходна аглядацца на пройдзены мастацтвам шлях, супа-стаўляць сённяшняе з тым, што было ўчора, і ў сувязі з гэтым прагназіраваць з'яўляюцца дзень мастацтва.

Нам неабходны, адзначыў А. Сурскі, больш прадуктыўныя творчыя сувязі адзін з адным і ў сваёй рэспубліцы, і з калегамі з братніх рэспублік. Засяро-дзіўшы ўвагу на становішчы ў беларускім мастацтвазнаўстве і крытыцы, прамоўца гаворыць, што нярэдка замест таго, каб аналізаваць з'яву мастацтва, пранікаць у задуму, у свет мастака, у артыкулах па-чынаецца вольная інтэрпрэтацыя, пера-каз таго, што адбываецца ў карціне. І становішча такое тлумачыцца не толькі тым, што «няма сярод нас Бялінскага», але і ўмовам работы мастацтвазнаўцаў і крытыкаў, а таксама акалічнасці іх падрыхтоўкі. Наш тэатральна-мастацкі інстытут абмежаваны пакуль вячэрнімі выпускамі мастацтвазнаўцаў. Рэспубліка чамусьці не скарыстоўвае магчымасці браніравання месц у мастацтвазнаўчых аспірантурах вышэйшых навуковых устаноў краіны. А між тым мастацтва-знаўцаў нам ўяна не хапае. У на-шых выдавецтвах, напрыклад, рэдаг-ваннем мастацтвазнаўчай літаратуры займаюцца людзі зусім іншых спецыяль-насцей.

— Не ўсе мастацтвазнаўцы, якія ёсць у Беларусі, дастаткова актыўна высту-паюць у друку, — падкрэсліў Л. Дро-баў. — Зразумела, гэта не віна рэдак-цыі—трэба, каб самі мастацтвазнаўцы актывізаваліся. Мы не на поўную меру скарыстоўваем трыбуну, якую маем.

Закрануўшы праблемы выдавецкай дзейнасці ў рэспубліцы, прамоўца ад-значыў, што іншы раз складаюцца ака-лічнасці, пры якіх і недасканалая кні-га атрымлівае дарогу ў свет. Так здары-лася, напрыклад, з даследаваннем М. Кацара па гісторыі дарэвалюцыйнага мастацтва Беларусі, у якім шмат памы-лак. І ў памылках гэтых далёка не заў-сёды вінавата рэдактура.

А. Сурскі, Л. Дробаў, М. Гуціёў, Б. Крэпак, Ул. Бойка гаварылі пра не-абходнасць мець у рэспубліцы часопіс, прысвечаны пытанням выяўленчага ма-стацтва, спецыялізаванае выдавецтва, якое займалася б выданнем мастацтва-знаўчай літаратуры. Ул. Бойка, напрык-лад, мяркуе, што праваобразам будуча-га часопіса маглі б быць наладжанае, хаця б на ратапрынце пры Саюзе ма-стакоў БССР, выданне спецыяльнага пе-рыядычнага мастацтвазнаўчага і крытыч-нага зборніка.

Слушную прапанову аб каардынацыі навуковай дзейнасці паміж інстытутамі мастацтвазнаўства рэспублік краіны вы-казаў М. Гуціёў. Гэта дало б магчы-масць больш паспяхова і больш пасля-доўна вырашаць многія надзённыя для мастацтвазнаўства і крытыкі праблемы.

Пра дылетанцтва ў крытыцы гаварыў Б. Крэпак. Ён слухна адзначыў, што з'яўленне ў друку павярхоўных, недаска-налых матэрыялаў аб мастацтве наносіць шкоду чытачу, ствараючы ў яго няпра-вільнае ўяўленне аб рэальных каштоў-насцях мастацтва.

Аб майстэрстве крытыка ў газеце, на радыё, тэлебачанні гаварыў А. Белаву-саў.

На пленуме выступілі таксама га-лоўны мастак Дзяржаўнага камітэта Савета міністраў БССР па друку М. Ганчароў, які праінфармаваў аб за-хадах па паляпшэнні справы выдання мастацтвазнаўчай літаратуры і бібліяграф Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна В. Дышыневіч.

АБМЕН думкамі, які адбыўся на пленуме, акрэсліў сучаснае стано-вішча ў савецкім мастацтвазнаўстве і крытыцы, вызначыў надзённыя за-дачы, паспяховае вырашэнне якіх бу-дзе важкім укладам савецкіх мастацтва-знаўцаў і крытыкаў, у тым ліку і бела-рускіх, у нашу ідэалагічную барацьбу су-праць буржуазнай і рэвізіянісцкай ідэа-логіі ў галіне мастацтва ў імя духоўна-га ўзбагачэння будаўнікоў камунізма, якім служыць мастацтва сацыялістыч-нага рэалізму.

ПАЗІЦЫІ ЯСНЫЯ, ТРЫВАЛЫЯ

дык як цяпер павінны пачуваць сябе жны, публічна напісаўшыся ў эстэтыч-най слепаце?

Нярэдка кажуць, быццам меркаванні крытыка не могуць не быць суб'ектыў-нымі, яго небесстароннасць—зразумелая і даравальная, імпрэсіянізм яго ведаў—у духу спецыфікі ягонай прафесіі, ён павінен прыцягнуць, завабіць гледача і слухача, а мастака натхніць або астуд-зіць нахштат халоднага душа. Але ўсё гэта негрунтоўныя думкі, ілюзіі. Мы павінны прызнаць, што крытыка — гэта навука. Яе спецыфіка не ва ўяўным суб'ектыўстве, а ў тым, што крытык не можа бачыць з'яву гэтак жа поўна, на-колькі гэта магчыма праз пэўны час для гісторыка. Крытык не можа агледзець усю гістарычную тэндэнцыю. Ён прысут-нічае пры яе нараджэнні. Ён як бы пра-рок новага. Тым больш ён павінен быць глыбокі і прычыповы. Не падыходзіць да твораў мастацтва з загадка дадзенай меркай, з прыдуманай схемай, а зразу-мець задуму, пранікнуць у пафас твор-часці таго або іншага мастака, няхай нават нярэдка асабіста не цалкам пры-мальнага для крытыка—гэтак вучаць лепшыя майстры-крытыкі мінулага і сучаснасці. Марксісцка-ленінская метада-логія, якая забяспечвае сапраўдную на-вуковасць у вывучэнні любога аб'екта, не стасуецца з прадуржэнасцю загадка прадвызначанай схемы.

Дакладчык закранае праблемы ана-лізу твораў у цеснай узаемасувязі іх зместу і формы, структуры мастацкага вобраза, нацыянальнай спеасабліва-сці мастака. Усё гэта немагчыма вывучаць дасканала, калі мастацтвазнаўцы, крытычны аналіз будзе канстатуючым, павярхоўным, раз'ядноўваць груба змест і форму.

Даследаванне гісторыка-мастацкіх заканамернасцей з пазіцыі марксізма-ленінізма дае магчымасць крытыку пра-гназіраваць развіццё той або іншай з'я-вы, а гэта цяпер вельмі важна. Бо кры-тыка павінна быць аўтарытэтай памоч-ніцай у справе партыйнага і дзяржаў-нага кіравання мастацтвам. Важна свое-часова заўважваць адхіленні балансу зместу і формы, відаў і жанраў ма-стацтва, дакладна вызначаць кірунак ру-ху відаў і жанраў. Для гэтага крытык павінен ведаць жыццё, прынамсі, не горш за мастака. Своечасова даследа-ваць тую або іншую праблему і зрабіць пэўныя вывады—лепшы спосаб прад-ухіліць распаўсюджанне і ўкараненне па-мысловых эстэтычных поглядаў, эстэтыч-най манеры, якую ў вялізнай колькасці і нярэдка ў вельмі прывабным аздаблен-ні фабрыкуюць нашы ідэіныя праціў-нікі за мяжой.

Падваргаючы крытыцы шэраг навуко-вападобных канцэпцый сучаснага бур-жуазнага мастацтвазнаўства, дакладчык гаворыць пра неабходнасць эператыўна, без спазнення аналізаваць іх сутнасць, каб прадухіліць іх шкодны ўплыў. Ён дэталёва спыняецца на новай моднай тэорыі аб эстэтычнай усеагульнасці ды-

набарчаны быццам бы знойдзенай «аб-салютнай ісцінай».

— Абстрактнае ідэалагічнае бараць-бы, — сказаў у заключэнне дакладчык, — неабходнасць падцягвання і ўдасканаль-вання ўсіх участкаў нашай ідэалагічнай работы патрабуюць ад нас удумлівай, аб'ектыўнай ацэнкі дасягнутага, а так-сама глыбокага аналізу з'яў, народжан-ных аб'ектыўным ходам развіцця жыц-ця, вопытам будаўніцтва камунізма. Увесь калектыў савецкіх мастацтвазнаў-цаў і крытыкаў павінен працаваць дру-жна і актыўна, у адзінстве на творчай аснове марксісцка-ленінскай эстэтыкі, такой жывой і магутнай у вывучэнні і сцвярджэнні рэалістычнага рэвалюцый-нага мастацтва.

Даклад аб рабоце бюро Камісіі па мастацтвазнаўстве, крытыцы і друку пры праўленні Саюза мастакоў БССР за 1969—1970 гг. зрабіла К. Краўчанка (Масква).

Затым даклады абмяркоўваліся. Адна-часова прадстаўнікі Саюза мастакоў аб-становішы мастацтвазнаўства і кры-тыкі на месцах. Была заслухана таксама інфармацыя В. Лапшына (Масква) аб дзейнасці выдавецтва «Советский ху-дожник». У ходзе спрэчак шмат увагі аддадзена праблемам беларускага ма-стацтвазнаўства і крытыкі.

ВЕЛЬМІ сур'езную прафесіяналь-ную праблему закрануў Б. Берн-штэйн (Эстонія). У нас ёсць кры-тыка, сказаў ён, і гэтая крытыка з на-дзвычайнай смеласцю, іншы раз прэз-мернай, абмяркоўвае і вырашае многія праблемы мастацтва, праблемы на сты-ку мастацтвазнаўства, крытыкі і эстэты-кі, але разам з тым нічога не робіць дзеля самапазнання. На жаль, у нас проста няма тэорыі крытыкі. Ёсць агуль-ная метадалогія савецкага мастацтва, а спецыяльная канкрэтная тэорыя мастац-твазнаўчай крытыкі, можна сказаць, зу-сім не распрацавана. А між тым тэо-рыя крытыкі з дапамогай сучаснага ла-гічнага апарата павінна даследаваць та-кія праблемы, як статус крытыкі ў структуры мастацкага жыцця, нават у структуры грамадскага жыцця, харак-тар функцыянавання крытыкі і кры-тыка, аб'ект і метады крытычнага дасле-давання, аналізу і г. д.

Аб месцы крытыкаў у сучасным ма-стацкім працэсе гаварыў В. Талстой (Масква). Крытыка—неад'емная частка мастацкага працэсу. Сам мастацкі пра-цэс, як і ўсякі творчы працэс, нельга ўя-віць без унутранага кантролю, самаўве-дамлення. Творчы працэс—сінтэз эмацы-янальнага і рацыянальнага пачаткаў. Вось у гэтым агульным, адзіным працэсе кры-тыка субліміруе рацыянальнае, сама-стойную частку гэтага адзінага творча-га працэсу, таму і з'яўляецца неад'ем-най ад яго. Ёсць спецыфічныя адрознен-ні паміж працай гісторыка-мастацтва-знаўцы і «учотчыка» б'ягучага маста-цкага жыцця. Але адрозненні не прын-цыповыя. Абавязкова для абодвух—на-ўнасць дакладнай навуковай метада-логіі, дакладнай навуковай канцэпцыі. Але ў рабоце крытыка асноўны метадалагіч-

рады заявіў: калі падыходзіць да ма-стацтва Сезана, нам важна не тое, што ён адлюстроўвае, а важна яго прысут-насць у тым, што ён адлюстроўвае, важ-ны толькі гэты суб'ектыўны момант. Вось, так сказаць, адна крайнасць. І нічога но-вага ў гэтай крайнасці няма, бо такое ўжо выказвалася задоўга да Гарадзі не кім іншым, як Дзягілевым, калі ён тлу-мачыў, што толькі асоба мастака апраў-двае мастацтва і, маўляў, больш нічога ці-кавага ў мастацтве няма. Другая ж край-насць, сацыялагічная, як бы нівелірава-ла асобу мастака. Але, мабыць, мы шу-каем у мастацтве і адлюстраванне аб'ек-тыўнага развіцця чалавецтва, і адлюстрав-ванне яго ў форме індывідуальнай твор-часці. Таму неабходна гарманічна спалу-чаць абодва пачаткі. Мы яшчэ не наву-чыліся гэтаму як след.

Прычыны некаторага крызісу ў нашай крытыцы А. Кантар (Масква) бачыць у надзвычайнай складанасці развіцця сучаснага мастацтва. Яно развіваецца бурна, складана. І тлумачыць гэты пра-цэс — няпроста. Тут здольны памагчы толькі калектыўныя намаганні, абмерка-ванне, дыскусіі, спецыяльныя даследа-ванні. У мастацтве — свая унутраная звя-лосцыя. Яна адлюстроўвае звялосцыю грамадства. Унутраныя законы развіцця мастацтва хоць і няпроста зразумець, але зразумець трэба. І пагарджаць імі нельга.

— Несумненна, цяпер наша мастацтва —перад многімі нечаканасцямі, працяг-вае прамоўца.—Пра гэта, між іншым, прымушае задумацца і рэспубліканская выстаўка ў Дзяржаўным мастацкім музеі БССР, прысвечаная 50-годдзю ЛКСМБ. Адчуваецца, што яшчэ не ўсе працэсы развіцця беларускага мастацтва выяўле-ны. Здавалася б, усё ўсталявалася, ма-стацтва выступае ў пэўнай завершанай форме, яно ўпэўнена ў сабе і рухаецца наперад. Але ў гэтым руху ёсць унутра-няя асабліваць, якая дэзавляе мерка-ваць, што заўтра будзе не так, як сёнь-ня. І для крытыкі надзвычай важна гэ-тыя магчымасці мастацтва прадбачыць, каб даць замацавацца прадстам нова-га, развіцця ім у патрэбным напрам-ку. Зразумела, тут слова — за калекты-вам крытыкаў, бо адзін крытык такіх ад-казных задачы вырашаць не здольны.

А. Сапацынскі (Масква) засяродзіў увагу на арганізацыйных непаладках у рабоце выдавецтваў і рэдакцый, якія адбіваюцца на якасці мастацтвазнаўчай і крытычнай прадукцыі.

Увогуле на пленуме арганізацыйным пытанням надавалася вялікая ўвага. Гаварылася і пра неабходнасць закло-наць па лініі творчых саюзаў гарантава-ныя дагаворы з мастацтвазнаўцамі на спецыяльныя даследаванні, і пра аргані-зацыю спецыялізаваных часопісаў і вы-давецтваў, і пра неабходнасць рэфэр-равання ачыненай і замежнай мастацтва-знаўчай літаратуры ў цэнтралізаваным парадку, і пра ўдасканаленне сувязей паміж мастацтвазнаўцамі і крытыкамі братніх рэспублік, пра больш даскан-алую арганізацыю семінараў крытыкаў і мастацтвазнаўцаў, і пра выдавецкія спра-вы, і пра многае іншае. У гэтай шчырай

Таццяна

ДЭМІТРУСЕВА

РОДНАЕ ПОЛЕ

Роднае поле — матчына ласка,
 Вольнаму — воля,
 дзяцінству — казка.
 Роднае поле.
 Вусны засмяглі.
 Росы на доле —
 радасць за смагу.
 Роднае поле —
 золата хлеба,
 Ветру уволью.
 Што яшчэ трэба?..
 Сэрца маё гарачае,
 Згарыш ад жыцця няйначай.

Хаваць цябе не бяруся —
 Памерці ціха баюся.
 Згары, маё сэрца шчырае,
 У самым трывожным выраі.
 Вось толькі песняй апошняю
 Сагрэй чалавека кожнага!

ДАРОГА

ТРЫПЦІХ

1.
 Рассцілала мама ручнікі.
 Ільняныя, доўгія, крамяныя.
 На траве, ля самае ракі,
 Крылы іх трымцелі адбяляныя.
 А ва мне, няўрымслівай малой,
 Выспявала дзіўнае жаданне:
 Праімчацца хуткаю стралой
 Басанож па чыстых, як світанне.
 2.
 Горам задыміла бацькава дарога,

Вочы засцяліла болем, як слязой,
 Спавівала нанач баявой трывогай
 І гасіла свечы схаладзелых зор.
 Ці ад гора шэрым, ці ад пылу
 брудным
 Ручніком бясконцым выслаўся
 твой шлях.
 Сквапная старая — чорная
 прыблуда —
 Крочыла па следу, вісла на плячах.
 Ад смаленых сенцаў да варот
 дзівосных
 Ты адолеў, тата, гэтакі пераход,
 Праз зацятасць зімаў, праз
 крываваасць вёснаў
 Ты прайшоў дарогу — пяць
 ваенных год.
 3.
 Новыя сцяжыны. Растрасае вецер
 Пасталелых клёнаў залацісты дым.

З АВЯЗКА гатай сумнай, я б
 нават сказаў, трагічнай гісторыі
 даволі банальная. У субо-
 ту 18 ліпеня г. г. начальнік механа-
 зборачнага цэха Мінскага завода аця-
 пляльных прыбораў Л. Міхальчук
 зайшоў да дырэктара А. Сафронава і
 папрасіў машыну на выхадны дзень
 (у тую суботу завод працаваў).

— Куды збіраецеся? — пацікавіўся
 Аляксей Аляксеевіч.
 — Ды вось майстар Ваня Сухадолец
 падбівае ехаць на машыну, кажа,
 у іх на Лагойшчыне дужа добрая ма-
 ліна.
 — Хто яшчэ паедзе?
 — Мой механік Іван Палапавіч.
 — А мяне возьмеце?
 — З вялікай прыемнасцю.
 — А дзітамавана, — сказаў ды-
 рэктар. — Сёння вечарам паедзем на
 маёй «Волзе». Толькі на жонку зае-
 ду...

Давайце на хвілінку ўявім сабе цё-
 плы ліпенскі вечар, шэрую стужку
 Лагойскай шашы, якую цесна абступіў
 лес, і «Волгу», што імчыць па гэтым
 зялёным калідоры. У адчыненыя вок-
 ны ўрываецца пах нагрэтай за дзень
 хвой, на тварах людзей, што сядзяць
 у машыне, задаволеныя ўсмішкамі.

Ах, нам, гараджанам, патрэбна, як
 паветра, гэтая хоць рэдкая блізкасць
 з прыродай. Каб адпачыць ад гарад-
 ской мітусні, супакоіць нервы, пады-
 хаць на поўныя грудзі. Мабыць, яшчэ
 большую патрэбу ва ўсім гэтым адчу-
 валі нашы героі. Завод ацяпляльных
 прыбораў не тое прадпрыемства, дзе

вока лашчыць чысціня. Можна мне па-
 далося з непрывычкі, але на завод-
 скім двары, я ўжо не кажу пра цэхі,
 не прадыхнуць ад смуроду. Адным
 словам, правільна зрабілі таварышы,
 што надумалі вырвацца на прыроду...

Толькі тут качу я звярнуць увагу
 чытача на адну акалічнасць. Помніце,
 некалькі гадоў назад у нас была раз-
 гортнута шумная кампанія супраць вы-
 карыстання службовага аўтатранспар-
 ту ў асабістых мэтах. У выхадныя дні
 на дарогах выстаўляліся міліцэйскія
 заслоны, якія правяралі, куды і на-
 вошта ідзе кожная машына са служ-
 бовым нумарам. Неўзабаве спецыяль-
 на прынятай пастановай аўтамашыны
 прадпрыемстваў, ведамстваў, устаноў,
 за рэдкім выключэннем, былі перада-
 дзены аўтабазам, каб цэнтраліза-
 ваць усю сістэму перавозак. Патрэбен
 табе транспарт — даеш заліку і згод-
 на са спецыяльным лімітам бяжэш. Не
 думаю, што гэта шкодзіла жыццю
 прадпрыемства, а вось жыццю таго-
 сяго з начальства... На лімітнай «Вол-
 зе» надта не разгонішся, асабліва па
 грыбы ці на рыбалку...

Не адменена гэтая пастанова і па
 сённяшні дзень, але, як трапіла заў-
 важыў адзін мой знаёмы, некаторыя
 пастановы з часам выгараюць, як
 парэвал пад сонцам.

Праўдзі і няпраўдзі кіраўнікі
 некаторых прадпрыемстваў вярнулі
 сабе легкавыя машыны, дабіліся ша-
 фёрскіх адопак у штатных раскла-
 дах. Хаця я ведаю адну ўстанову, дзе
 начальніка возіць шафёр, які па штат-
 ным раскладзе праходзіць эканамі-
 стам... Паўгода назад набыў у пейкай
 аўтагаспадарцы спісаную «Волгу» і
 А. Сафронаў. На заводзе яе адраман-
 тавалі, і вось дырэктар ездзіць па го-
 радзе (а пцпер, як мы ўбачылі, не
 толькі па горадзе) на персанальнай
 машыне.

Мо хто-небудзь напранне аўтара —
 маўляў, навошта быць такім недан-
 там, падумаеш, паехаў чалавек на
 службовай машыне па асабістай пат-
 рэбе. Ну, згараць там 30—40 літраў

бензіну, літр масла — капейкі... Мо
 і капейкі. Але таяка капейкі ў машта-
 бе краіны вырастаюць у немалыя руб-
 лі.

Ды справа не толькі ў гэтым. Та-
 кое, калі можна так сказаць, паўле-
 гальнае адступленне ад закона ства-
 рае прэцэдэнт. Чаму яму можна, а
 мне нельга? Яно вядзе, я б сказаў, да
 маральнай раскаванасці, калі даклад-
 ныя раней граціцы дазволенага і не-
 дазволенага пачынаюць набываць
 эфемерны, чыста ўмоўны характар.

...Гадзіну ў 10 вечара міначнае пры-
 ехалі ў вёску Глубачаны, што на са-
 май мяжы Лагойскага і Вілейскага ра-
 ёнаў. Сустрэлі гасцей добра. Прыішлі
 два браты Івана Сухадольца — Мі-
 хал і Уладзімір, дзядзька Канстанцін
 Зубрыцкі. За вчэрай, гаворачы мо-

не толькі не зарабляе, а траціць.
 — Наша рыбная гаспадарка была
 б рэнтабельная, — растлумачыў мне
 галоўны бухгалтар Іосіф Казіміравіч
 Маліноўскі. — каб давала хаця 25—
 30 тон рыбы. Але для гэтага патрэб-
 на рэканструкцыя ўсёй сістэмы сажа-
 лак, на якую ў нас няма грошай і ад-
 наведнай тэхнікі. І яшчэ патрэбна
 эфектыўная ахова ад браканьераў.

Так, браканьеры тут сапраўдны біч.
 Невядома, як было пры пане Бароў-
 скім, але зараз сажалкі ў форменнай
 асадзе. Прыязджаюць з Мінска, з Ма-
 ладзечна, з Вілейкі, Лагойска, лезуць
 з навакольных вёсак. Здабыча ўсім
 забяспечана, бо нават вудай за гадзі-
 ну тут можна выцягнуць не менш
 5—8 кілаграмаў рыбы.

А вартаўнікоў усяго трое: Іосіф Сі-

Што і казаць, вялікая бяда, вялікае
 няшчасце напаткалі І. Палапавіча, ма-
 ладога яшчэ чалавека, дарэчы, майст-
 ра спорту, трэнера зборнай рэспублі-
 кі па водна-маторным спорце. Але бу-
 дзем глядзець праўдзе ў вочы. Віна-
 ваты ў гэтай трагедыі сам пацярпеў-
 шы і яго сябры. Вартаўнікі ж выкон-
 валі свой службовы абавязак, яны
 сцераглі дзяржаўнае дабро.

Я доўга гутарыў з Кузьмам Клоч-
 кам. Ён стары ўжо чалавек, каля ры-
 бы на гэтых сажалках ходзіць два-
 ццаць тры гады. Кіраўнікі саўгаса ха-
 рактарызавалі яго з самага лепшага
 боку — сумленны, працавіты. Такія ж
 характарыстыкі і ў іншых рабочых,
 якім давалася ў тую ноч сцерагчы
 рыбу.

Зараз злашчасныя «рыбаловы» па-

НА ТЭМЫ МАРАЛІ

М. ЗАМСКІ

СТРЭЛ УНАЧЫ

вай міліцэйскага пратакола, распілі
 літр гарэлкі. Пасля прыішоў яшчэ
 адзін сялік — Максім Нагаеў з бу-
 тэлькай віна. Зноў пасядзелі. Ма-
 быць, ад таго, што закуска была не
 вельмі смачная, пехта ўздыхнуў —
 вось бы рыбік...

— Бесць тут у вас рэчка, каб нала-
 віць? — пацікавіўся шафёр дырэктара
 І. Жданаў.

— Рачулка ёсць, ды там не ловіць.
 — адказаў Нагаеў. — Затое блі-
 ка саўгас разводзіць рыбу ў сажал-
 ках, яе там павалам... У такіх кар-
 ны, — растапырыў ён рукі.

— Мабыць, сажалкі ахоўваюцца?
 — Ахоўваюцца, ды ў мяне вартаў-
 нікі знаёмыя.

Была ўжо дванаццатая гадзіна по-
 ны, але ўсё роўна паехалі — «ночы
 рыба для самага берагу ходзіць». За-
 хопілі некалькі вудаў. Адаін з братаў
 Сухадольца, мясцовы шафёр, прана-
 наваў падвезці кампанію да сажалкі
 на малакавозе. Паселі хто ў кабінку,
 хто на бочку (зараз самі здзіўляюцца,
 як не пазваліліся). Да сажалак
 пад'ехалі метраў за дзвесце. Далей па
 дамбе пайшлі пешкі...

Пацнем пакуль што ў густой лі-
 пенскай ночы аматараў чужой рыбы.
 Зазірнем, фігураўна кажучы, па дру-
 гі бок пачной заслоны. Але спачатку
 — невялікі аксікурс у мінулае.

У 1928 годзе лукавецкаму намеш-
 чыку папу Бароўскаму прыйшла ідэя
 на месцы лесу, які не даваў акаліч-
 кага прыбытку, зрабіць сажалкі і раз-
 водаць у іх рыбу. Пан быў хваціў
 гаспадар, і неўзабаве наваколле абу-
 дзілі звод піль, стук сякер. Напятая
 намешчыкам арцель валіла лес. Рас-
 чысцілі гектараў 120. І на гэтай пло-
 шчы выкапалі каля дзесятка сажалак,
 насыпалі дамбы, зрабілі сістэму шлю-
 заў для спуску вады (дарэчы, усё ра-
 білася ўручную). Мясцовыя старажы-
 лы раскаваюць, што ў асобныя гады
 Бароўскі прадаваў да 50 тон рыбы.

У 1939 годзе, пасля ўсталявання
 на Вілейшчыне Савецкай улады, на
 былых цанскіх сажалках арганізавалі-
 ся рыбгас. Быў гэты рыбгас і пасля
 вайны. Некалькі гадоў назад сажалкі
 былі перададзены мясцоваму саўгасу
 «Лукавец». Ці то ад змены гаспада-
 роў, ці то яшчэ па якой прычыне
 (саўгасу гэтыя сажалкі з боку прыш-
 ку, ён мае мяса-малочны напрамак),
 але сажалкі прыйшлі ў запустэчце —
 на дзевяць дзесятых зараслі чаротам,
 там-сям набурывіліся дамбы. Адным
 словам, зараз сажалкі даюць усяго 7—
 10 тон рыбы. На гэтай рыбе саўгас

ніца, Яўген Паўлюкевіч і Кузьма Клоч-
 ка. Зрэшты, гэта нават не вартаўні-
 кі. Яны вырошчваюць малькоў, за-
 рыбляюць, кормяць рыбу (за сезон ёй
 скармліваецца да 30 тон канцэнтрату),
 робяць адлюў. Адным словам,
 на іх плячах уся работа, і немалая ра-
 бота, звязаная з вырошчваннем рыбы.

Асабліва апетыт разгараецца ў
 браканьераў у ліпені, калі рыба бя-
 рэ мала не на пусты кручок. У гэтыя
 дні вартаўнікі ледзь не кожную ноч
 адпраўляюцца ў дзор.

У ноч з 18 на 19 ліпеня пайшлі
 васьмёра. Рыбакі папрацілі дапамагчы
 рабочым мясцовай палыводчай брыга-
 ды, бо траім было не справіцца: абы-
 сці ўсе сажалкі — не адзін кіла-
 метр. Праўда, можна раздзяліцца —
 кожнаму па ўчастку. Але на адным
 хадзіць боязна, можна і на нож напа-
 роцца, было і такое...

Раздзяліліся на тры групы, за кожнай
 замацавалі маршрут.

І. Сініца, Я. Паўлюкевіч і К. Клоч-
 ка падаліся да сажалкі «Глыбокая».
 Падыходзячы, пачулі прыглушаныя
 галасы. Рассунулі кусты і ўбачылі ў
 пачной цемры, як восем постацей ру-
 хаюцца да вады.

Восем на трох... Сініца шагнуў,
 што пабяжыць за астатнімі. Хвілін
 праз дваццаць прыйшла падмога. Паў-
 люкевіч і Клочка, у якіх былі стрэль-
 бы, пайшлі наперад, астатнія за імі.
 Клочка, наблізіўшыся да браканье-
 раў, якія зацінулі вуды, стрэліў угару
 і закрычаў: «Тут лавіць забаронена,
 хадземце ў кантору!»

Далейшыя падзеі разгортваліся з
 малакавай хуткасцю. Вось вытрым-
 ка з пратаколу доняты І. Жданава:
 «Пасля стрэлу Міхал Сухадолец кі-
 нуўся ў поці вартаўніку. Калі той па-
 даў, грывнуў яшчэ адзін стрэл, і тут я
 пачуў гучны енк: «Нага, нага!» У гэ-
 ты момант два ці тры чалавекі з на-
 шых адбіраалі стрэльбу ў другога вар-
 таўніка. Потым мы ўсе пачалі біцца
 з вартаўнікамі...»

Поле бойкі засталася за сябрамі
 Жданава. Былі і трафей — дзве стрэль-
 бы. У адным не пананцавала — ана-
 заўся цяжка паранены ў нагу Іван
 Палапавіч. На тым жа малакавозе яго
 даставілі ў Глубачаны, а адтуль уся
 кампанія адправілася на «Волзе» ў
 Мінск, дзе паранены быў гаспіталіза-
 ваны. Жыццё яму выратавалі, а вось
 нагу захаваць не ўдалося...

Што было далей? Супраць вартаў-
 ніка К. Клочка ўзбуджана крміналь-
 ная справа. За перавышэнне неабход-
 ной абароны.

трабуюць «крыві» К. Клочкі, Л. Мі-
 хальчук, завадатар той паздні на ма-
 ліну, заявіў мне катогарычна:

— Не супакоімся, пакуль вартаў-
 нік не сядзе ў турму. Ніхто не даваў
 яму права страляць у людзей.

Я запярэчыў — многія матэрыялы
 следства сведчаць, што вартаўнік не
 «страляў у людзей». Стрэл адбыўся
 выпадкова.

— Ды яго трэба пасадзіць толькі за
 тое, што хадзіў з зараджанай стрэль-
 бай, — стаяў на сваім мой суб'седнік.

Усе мы вялікія гуманісты і, вядома,
 супраць таго, каб стралялі ў людзей.
 Але, падумалася мне, сумленнаму ча-
 лавеку ўсё роўна — зараджана стрэль-
 ба ў вартаўніка ці не. Ён пастараецца
 пазбегнуць сітуацыі, дзе давалася б
 такім чынам вырабоўваць лёс.

А з другога боку, сапраўды, якое
 выйсце ў вартаўніка, калі злодзеі, не
 звачаючы ні на што, пахабна робяць
 сваю справу? Гэтая праблема не раз
 ставілася ў нашым друку, але ясны
 адказ на пытанне так і не знойдзены.
 Існуе паняцце аб перавышэнні неаб-
 ходнай абароны. Толькі дзе тая мяжа
 паміж неабходнай абаронай і перавы-
 шэннем гэтай абароны? Дакладна гэ-
 тага не ведаюць самі юрысты. Адзін
 кваліфікуе так, другі гэтак.

У пачной бойцы на беразе сажалкі
 ўсё магло скончыцца яшчэ больш тра-
 гічна. Другі вартаўнік, Паўлюкевіч,
 раскаваў мяне, што на яго накінуліся
 адразу трое — двое білі кіямі па га-
 лаве, а трэці сханіў стрэльбу за рулю
 і пачаў тузаць да сябе, каб вырваць
 з рук. Шчасце, што вартаўнік не паці-
 снуў на спускавы кручок, а ў такой
 сітуацыі гэта магло здарыцца.

Пра ўсё гэта я сказаў Міхальчуку, і
 ён адразу пакрыўдзіўся, маўляў, яны
 не злодзеі, яны сумленныя інжынеры.
 А тое, што зрабілі, гэта, як кажучы,
 «нужныны грэх».

Я думаю, што Міхальчук выказаўся
 так не толькі, як зацікаўлена асоба.
 У яго словах знайшлі адбітак погля-
 ды, што ў нас бытуюць. Злодзеі —
 гэта той, хто зазеў у чужую кішаню,
 абрабаваў кватэру... А, скажам, за-
 лезці ў сад і атрэсці яблыню, ці, як
 у дадзеным выпадку, — палавіць ры-
 бу ў чужой сажалцы — гэта так, ня-
 вільнае свавольства. А калі яшчэ той
 сад не грамадскі, а прыватны, дык га-
 спадару рэдка хто і паспачувае. Наза-
 вуць і кулаком, і ўласнікам, і чым
 хочаш. Я, вядома, не маю на ўвазе
 людзей, якія выйшлі за ўсё на свеце
 ставяць свой уласны садок, ці аўтама-

За плячыма кайстра — зноўку
 час не церпіць,
 У паходзе толькі вечна малады.
 У дарозе сэрцу, птушцы
 неспакойнай,
 Дастаткова сонца, ветру, вышыні.
 Як запейка ў заўтра, нашася
 сягоння
 Родзіцца у яркім маладым агні.

ПАМЯЦЬ

Бацькаўшчына любая мая,
 Крываточыш ранаі Айчынай:
 Тысячы акупаў на палях,
 Стужкі доўгія бліндажных шчылін,
 Баразна за баразной...

Прайшла пара.
 Твае раны загаілі гоні.
 Толькі памяць не пераараць:
 Негаючая — баліць даскону.

біль і гатовы за дзесятка яблык за-
 біць чалавека. Такія выпадкі бывалі,
 пра іх шырока пісалася ў друку, і гэ-
 тыя нелюды — інакш іх не назавешь —
 справядліва атрымалі па заслугах.

Але пры ўсёй несуразмернасці ві-
 ны і пакарання, мае сімпатыі і не на
 баку таго, хто пералез праз чужы
 плот. Я з вялікім падарэнем чытаю
 нарысы, аўтары якіх, апавядаючы пра
 маладосць свайго станючага героя,
 гарэзліва расказваюць, што малалет-
 кам яго ведалі ўсе наваколныя сады.

Я не веру, што чалавек, які адной-
 чы ўзяў чужое, не спакусіцца гэтым
 зноў. У пятнаццаць гадоў ён нарваў
 чужых яблык, у дваццаць — вынясе
 з завода каштоўную дэталю. Наогул,
 я не бачу прычыпнай розніцы паміж
 чалавекам, які ўкраў на рубель, і
 чалавекам, які ўкраў на сто. Мабыць,
 у зордычным плане гэта не адно і
 тое ж, у этычным, маральным — тое
 самае.

Няхай даруюць мне чытачы за гэ-
 тое адхіленне. Я палічыў неабходным
 паставіць усе кропкі над «і», бо на
 заводзе, дзе працуюць нашы героі,
 многія ім спачываюць. Па сённяшні
 дзень грамадскія арганізацыі пра-
 дпрыемства не далі патрэбнай ацэнкі
 ўсёй гэтай гісторыі.

Так адбываецца, мабыць, таму, што
 Міхальчук і яго сябры высунулі сваю
 версію, згодна з якой яны нявінныя
 ахвяры нападу. Думаю, што зроблена
 гэта з мэтай заблытаць следства.

Але праўду цяжка схаваць, вось
 чаму такія блытаніцы, супярэчлівыя іх
 паказанні. А. Сафронаў, напрыклад,
 сцвярджае, што ніхто не паехаў бы
 на сажалкі, каб ведаў, што яны нале-
 жаць саўгасу і ахоўваюцца. Сам Саф-
 ронаў не паехаў. «Ніколі не трымаў
 у руках вуды». Але маральна віна і
 на ім. Ён там быў самы старэйшы і
 па ўзросце, і як дырэктар. Аднаго яго
 слова было б дастаткова. Астатнія ж
 гавораць інакш. Заводскі шафёр
 І. Жданаў прызнаецца, што за вяча-
 рай ішла размова менавіта пра саўгас-
 нья сажалкі і пра вартаўнікоў. І. Мі-
 хальчук і І. Суходолец божацца, што
 яны разам з І. Паланевічам не вудзілі
 рыбу, а спалі на берэзе і што вартаў-
 нік страляў у спячых. Але і тут у іх
 не сыходзіцца канцы з канцамі. Су-
 ходолец гаворыць што стралялі з адле-
 гласці 30—40 метраў, а Міхальчук —
 ва ўпяр. Той жа Жданаў паказвае,
 што сам бачыў, як падаў ногі вартаўні-
 ку кінуўся І. Суходолец і ў гэты мо-
 мент грывнуў стрэл. Судова-меды-
 цынская экспертыза пацвердзіла, што
 пацярпеўшы І. Паланевіч у момант
 ранення знаходзіўся ў вертыкальным
 стане, г. зн. не ляжаў, а стаяў або бег.

І яшчэ адна характэрная акаліч-
 насць. Ніхто з браканьераў, акрамя
 Паланевіча, не пацярпеў. Усе ж без
 выключэння вартаўнікі атрымалі ця-
 лесныя пашкоджанні, пра што свед-
 чаць медыцынскія даведкі. У Паўлю-
 кевіча было сатрэсненне мозгу, у
 Ключкі — пашкоджаны рука і бок, у
 Сініцы і Маскалевіча — пабітыя тва-
 ры...

Вось і ўсё пра гэту гісторыю. След-
 ства яшчэ не паставіла апошняй кроп-
 кі, але будзем спадзявацца, што пера-
 можа справядлівасць.

Саўгас «Лукавец» — Мінск.

□
 Артыкул быў ужо падрыхтаваны да
 друку, калі ў рэдакцыю пазваніў Аляк-
 сандр Мікалаевіч Стрынькевіч, следчы
 Мінскага абласнога ўпраўлення МУС
 БССР, які вёў гэтую справу, вёў, між ін-
 шым, вельмі кваліфікавана і скрупулёз-
 на. Ён паведаміў, што крымінальная
 справа супраць вартаўніка К. Ключкі
 спынена.

ЦУДОУНАЯ чалавечая
 памяць. Яна захоў-
 вае залатыя старон-
 кі ўспамінаў, праз га-
 ды раскрывае іх для новых
 пакаленняў, дапаўняе тыя ці
 іншыя падзеі новымі факта-
 мі і дэталімі.

Гэта з асаблівай сілай ад-
 чываем мы, музейныя супра-
 цюўнікі, у прыватнасці тыя,
 хто зерне за зернем збірае
 ўсё дарагое, звязанае з
 жыццём, творчай і грамад-
 скай дзейнасцю народнага
 паэта Беларусі Янкі Купалы.
 Пошук купалаўскіх рэліквій,
 сувязь з людзьмі, якія доб-
 ра ведалі або сустракаліся
 з класікам роднай літарату-
 ры і захавалі ўспаміны пра
 яго, не толькі папаўняюць
 музейны арсенал, але і
 больш дасканала дамалёў-
 ваюць вобраз вялікага паэта
 і грамадзяніна.

Многа кніг, манаграфій,
 артыкулаў прысвечана Янку
 Купалу, але ў іх яшчэ неда-
 статкова адлюстравана адна
 са старонак жыцця Янкі Ку-
 палы на Паўночным Каў-
 казе, дзе паэт не раз бы-
 ваў на адпачынку і ля-
 чэнні — у Кіславодску,
 Есентуках, Пяцігорску.
 Тут ён не толькі лячыў-
 ся, але і многа творча
 працаваў. Тут з-пад яго
 пера выйшлі цудоўныя
 творы, такія, як цыкл
 вершаў «Чырвонай Арміі
 паходы», вершы «Сонеч-
 наму Шата Руставелі»,
 «Песня», «На смерць та-
 варыша Кірава» і іншыя.

У Кіславодску Янка Купа-
 ла вядзе перапіску з такімі
 вялікімі майстрамі мастац-
 кага слова, як Міхаіл Ісакоў-
 скі, Паўло Тычына, Аляк-
 сандр Карняйчук, Сяргей Га-
 радзецкі, Якуб Колас. У
 1935 годзе з Кіславодска
 Я. Купала піша Я. Коласу.

Шкадую, дружа Колас,
 што тут цябе няма,
 Ясней спадыць б сонца,
 Ціплей была б зіма.

Складалі б разам песні
 Аб радаснай вясне,
 Аб шчасці варажылі б
 На іскрыстым віне.

Дзве тысячы кіламетраў
 Сягоння дзеліць нас...
 Але што значыць вольным
 Адлегласці і час!

Пра гэтыя гады плённай
 творчай працы расказваюць
 не толькі архіўныя даку-
 менты, якія захоўваюцца ў
 Літаратурным музеі Янкі Ку-
 палы і іншых архівах. Зусім
 надаўна мне давялося наве-
 даць Кіславодск і Есентукі
 і перажыць шчаслівыя міну-
 ты сустрэч з людзьмі, якія
 добра ведалі Янку Купалу і
 Якуба Коласа, сустракаліся і
 сябравалі з імі.

У Есентуках Я. Купала і
 Я. Колас былі разам у 1926
 годзе. Жылі на дачы «Арлі-
 нае гняздо», што па вуліцы
 Анджыеўскага, 7, і лячыліся
 ў санаторыі імя Паўлава.
 Лячыў іх вядомы прафесар
 Аляксандраў. Зараз у гэтым
 доме гарадская курортная
 бібліятэка.

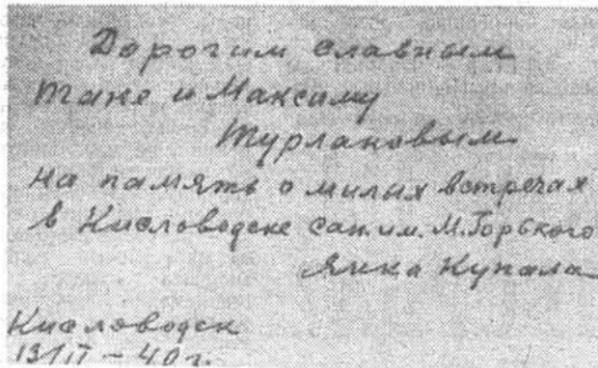
Найбольш успамінаў, пера-
 піскі і фатаграфій аб
 жыцці Я. Купалы і П. Броўкі
 ў Кіславодску захавалася ў
 супрацоўнікаў санаторыя імя
 Горкага. Тры фатаграфіі —
 партрэты Янкі Купалы. За-
 хаваліся групавыя здымкі:
 Янка Купала і Пятрусь Броў-
 ка ў бібліятэцы санаторыя;
 на другім — паэты сядзяць
 побач у адной з прыгожых
 мясцін Кіславодска («Крас-
 ные камни»); на трэцім —
 Я. Купала з сям'ёй доктара
 Калітоўскага каля «Мядова-
 га вадаспада». Усе гэтыя
 здымкі каменціраваў мне
 заслужаны ўрач РСФСР
 Аляксандр Валянцінавіч Вен-
 гяроўскі, які шмат гадоў
 працаваў галоўным урачом
 у санаторыі імя Горкага,
 добра ведаў Янку Купалу,
 лячыў яго, сябраваў і пера-
 пісваўся з ім.

— Наш санаторый, — ус-
 памінаў Аляксандр Валянці-
 навіч, — быў адкрыты па
 ініцыятыве Аляксея Максі-
 мавіча Горкага для работ-
 нікаў літаратуры, мастацтва

Гэта фатаграфія, падараваная Купалам Турлаковым..

НАЗАЎСЁДЫ ЗАСТАЎСЯ У ПАМЯЦІ

..а гэта надпіс на ёй.

і навукі. Тут адпачывалі Станіслаўскі і Качалаў, акадэ-
 мікі Бардзін і Губкін, пісь-
 меннікі А. Талстой, А. Се-
 рафімовіч і інш. У 201-й па-
 лаце 5-га корпуса жыў і пі-
 саў Янка Купала. Ён быў ад-
 ным з першых жыхароў гэ-
 тага корпуса, таму што бу-
 даўніцтва пятага корпуса
 было закончана ў канцы
 1935 года, а Янка Купала
 прыехаў да нас у пачатку
 1936 года. Я як цяпер бачу
 яго асветлены радасцю твар,
 калі мы яму паведамілі,
 што санаторыю толькі што
 прысвоілі імя Аляксея Мак-
 сімавіча Горкага. «Гэта вель-
 мі слаўна, — паўтарыў ён
 некалькі разоў, — а для мя-
 не ўдвая, гэта ж імя майго
 старэйшага і лепшага на-
 стаўніка».

Памаўчаўшы, Аляксандр
 Валянцінавіч працягваў:

— Так, тут ён не толькі
 лячыўся, але і многа, плён-
 на працаваў. Аднойчы я
 сяджу ў кабінце і раптам
 заходзіць да мяне лечачы
 ўрач Купалы Іпаліт Іванавіч
 Жукоўскі. Я заўважыў на яго
 твары ўсхваляванасць. «Што
 здарылася?», — запытаўся я
 ў яго. «Піша. Піша начамі».
 «Хто піша?» — запытаўся я,
 здагадваючыся, пра каго
 ідзе гаворка. «Купала піша.
 Чалавеку лячыцца трэба, а
 ён працуе». Я сукаюў док-
 тара. Сказаў яму, што Купа-
 ла не можа не пісаць, гэ-
 так, як мы, урачы, не можам
 не пісаць гісторыю хваробы
 хворага.

Аляксандр Валянцінавіч
 бярэ ў рукі фота, на якім
 сфатаграфаваны Янка Купа-
 ла і Пятрусь Броўка. Ён уг-
 лядаецца ў іх твары.

— Вось такія яны заста-
 ліся ў маёй памяці. Купалы
 няма, а з Петрусём Броў-
 кам вельмі хацелася б су-
 стрэцца.

У размову ўключаецца
 жонка Аляксандра Валянці-
 навіча. Яна таксама добра
 ведала Купалу.

— Ён быў выключна ду-
 шэўны чалавек, — гаворыць
 Ніна Давыдаўна. — Такія ж
 простыя і шчырыя яго вер-

шы, якія я і зараз з любоўю
 перачытваю. Неяк Купала
 даведаўся, што я дрэнна ся-
 бе адчуваю. Вечарам, калі
 Аляксандр Валянцінавіч вяр-
 нуўся дадому, ён прынёс ад
 Купалы просты, але дарагі
 нам падарунак — чырвоныя
 яблыкі... «Гэта табе дарунак
 ад Купалы. Да таго ж ён пе-
 радаў табе наказ: адчуваць
 сябе так, як гэтыя моцныя
 прыгожыя зімовыя яблыкі».
 Зразумела, — гаворыць Ні-
 на Давыдаўна, — справа не
 ў яблыках, а ў шчырых ча-
 лавечых адносінах, у вялі-
 кай увазе да чалавека, асаб-
 ліва, калі яму неабходна
 падтрымка, — гэта было для
 мяне ў той час лепш за роз-
 ныя лекі.

Супрацоўнікі санаторыя
 любілі Янку Купалу за яго
 растату, душэўнасць, шчы-
 расць і плацілі яму тым жа.

Даведаўшыся, што я з Лі-
 таратурнага музея Я. Купа-
 лы, прыйшла Маргарыта Ві-
 сарыёнаўна Хаштарыя —
 былая медсястра санаторыя
 імя Горкага, цяпер пенсія-
 нерка.

— Кожны прыезд Янкі
 Купалы быў для нас вялікай
 радасцю, таму што ён быў
 не толькі вялікім паэтам, але
 і вялікім душэўным чалаве-
 кам, нашым сябрам, — рас-
 казвала яна. — Ён быў ней-
 кі асабліва адкрыты: атры-
 мае ліст ад сяброў — заўсё-
 ды падзеліцца з намі сваім
 настроем, пачуццямі; заўва-
 жыць на нашых тварах ледзь
 прыкметны сум — заўсёды
 пагаворыць, памкнецца чым-
 небудзь дапамагчы і падзя-
 ліць з намі наш смутак ці
 радасць. Купала ведаў, што
 я грузінка, і таму часта пы-
 таўся ў мяне пра наш сонеч-
 ны край, даваў чытаць мне
 свае творы, сярод якіх і
 верш «Сонечнаму Шата Ру-
 ставелі», напісаны ім у на-
 шым санаторыі.

Шмат цёплых слоў пра
 Я. Купалу выказала Суба-

ценка Еўдэкія Антонаўна.
 Яна ў сталовай абслугоўвала
 Янку Купалу апошнія тры га-
 ды знаходжання Я. Купалы ў
 санаторыі.

— Янка Купала быў вель-
 мі сціплы чалавек і ніколі ў
 яго адносінах з людзьмі не
 заўважалася імкнення ад-
 межаваць сябе, вялікага па-
 эта, ад нас, радавых работ-
 нікаў сталовай. З усімі ён
 быў роўны, просты, шчыры,
 дзяліўся сваімі думкамі па
 розных жыццёвых пытаннях.
 Аднойчы ён быў у нас
 дома ў гасцяў, і тады ён
 доўга гутарыў з маёй маці,
 цікавіўся нашым жыццём,
 з замілаваннем расказваў
 нам пра Беларусь, працітаў
 некалькі вершаў пра свой
 край. У 1940 годзе, выяз-
 джаючы з санаторыя, Купа-
 ла падарыў мне сваё фота з
 надпісам «Слаўнай Дусі ад
 Беларускага паэта Янкі Ку-
 палы». Назаўсёды застаўся
 ў памяці жывы вобраз ча-
 лавека-грамадзяніна, сціпла-
 га і ў той жа час вялікага
 паэта.

Ад Субаценка я накіравалася
 да Таццяны Арцёмаўны
 Турлаковай. Муж яе Максім
 Турлакоў загінуў на фронце.
 Яна і цяпер працуе ў сана-
 торыі імя Горкага.

— Самае дарагое, што за-
 хавалася ў мяне з тых часоў
 — фатаграфія Я. Купа-
 лы з аўтаграфам: «Дорогим
 славным маме и Максиму
 Турлаковым на память о ми-
 лых встречах в Кисловодске.
 Сан. и М. Горского. Янка Ку-
 пала. Кисловодск. 13.11.40 г.»
 Многа гадоў прайшло з таго
 часу, але фатаграфія Янкі
 Купалы з аўтаграфам паэта і
 цяпер сарвае маё сэрца.
 Пасля вайны да нас прыяз-
 джала Уладзіслава Фран-
 цаўна. Адпачывала ў санато-
 рыі «Гарняк». Мы яе сустрэ-
 лі як родную і блізкую, бо
 родным і блізкім быў нам
 Янка Купала. І Янка Купала,
 а пазней і Уладзіслава Фран-
 цаўна, пакінулі аб сабе са-
 мья светлыя і добрыя ўспа-
 міны, яны засталіся ў нашай
 памяці жыццярадаснымі,
 простымі, прыветлівымі
 людзьмі.

Мае сустрэчы з людзьмі,
 якія ведалі народнага паэта,
 закончыліся размовамі з пер-
 шым сакратаром Кіславод-
 скага гаркома КПСС Вяча-
 славам Серафімавічам Му-
 рахоўскім.

— Мы ганарымся, — ска-
 заў ён, — што ў ліку вялі-
 ких майстроў мастацтва і
 літаратуры ў нашым гора-
 дзе адпачываў і творча пра-
 цаваў вялікі песняр Белару-
 сі Янка Купала. Працоўныя
 горада яго не забудуць.
 Памяць аб Янку Купалу бу-
 дзе ўвекавечана.

Я. РАМАНОУСКАЯ,
 галоўны захавальнік
 фонду Літаратурнага
 музея Я. Купалы.

ПЕСНІ БЕЛАРУСКІХ ПАРТЫЗАН

«Лясныя песні». Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1970 г.

МУСІЦЬ, яшчэ мала каму з нашых чытачоў пашанцавала пазнаёміцца з гэтай кнігаю — з капітальным даследаваннем аднаго са старэйшых фалькларыстаў і літаратуразнаўцаў, дзеяўствадвухгадовага балгарскага акадэміка Міхаіла Арнаудава «Псіхалогія літаратурнай творчасці», якая зусім нядаўна выйшла ў выдавецтве «Прагрэс». Яна варта таго, каб з ёй пазнаёміцца.

Вось асноўныя аспекты даследавання ў гэтай кнізе: прырода мастацкага таленту, псіхалагічны асаблівасці творчай асобы, літаратурны працэс ад пачатковай, падрыхтоўчай стадыі да моманту творчасці і ў часе творчасці, мова, мастацкае слова як будаўнічы матэрыял літаратуры.

Пазнанне прыроды мастацкага таленту мае доўгі і пакручасты шлях. Чаго толькі ні пісалі і ні сцвярджалі аб яго прыродзе на працягу шматлікіх вякоў і эпох! Сапраўды, якая стракатаць сцвярджаемых ісцін: боскае ўяўленне — Платон, сінтэз сьвятомага і несвядомага — Шэлінг, «жывёльнае дыханне несвядомага» — Гартман, містычная інтуіцыя — Бергсан, правы інстынктаў — Фрэйд, вырджэньне — Ламброзо! Аднак дапытлівы чалавечы розум упарта, настойліва вываляў яе ад туману містыкі і ідэалізму, усё трывалей перавадаў вывучэнне на прыроднаўчы-навуковую, матэрыялістычную глебу.

У нашай краіне выйшла нямала кніг, прысвечаных праблеме літаратурнай творчасці. Варта прыпомніць хаця б талі работы, як «Псіхалогія літаратурнай творчасці» В. Кавалёва, «Праца пісьменніка» А. Цойтліна, «У лабараторыі пісьменніка» Мядзведзева, «Пісьменнік і яго работа» Г. Янобля, «Псіхалогія мастацтва» Л. Выгоцкага, «Прырода мастацкага таленту» Р. Іладзі, «Талент пісьменніка і працы творчасці» Б. Мейлаха, тэматычны зборнік «Садружнасць навук і таямніцы творчасці».

І ўсё ж таямніцы чалавечай творчасці, у прыватнасці — літаратурнай, вывучаны і навукова абгрунтаваны яшчэ недастаткова. У гэтым сэнсе кніга «Псіхалогія літаратурнай творчасці» М. Арнаудава ўяўляе асабліва каштоўнасць. Яна дае ўдумліваму чытачу пэўную яскасць на ролю літаратуры ў жыцці грамадства і чалавека; вучыць, што мастацтва, літаратурная творчасць — гэта даволі складаны з'ява чалавечай прыроды, заканамерны вынік духоўнага развіцця таленавітай асобы.

Што ж такое мастацкі талент — у нашым выпадку літаратурны талент? Уменне моваю праз паперу перадаць свае думкі, пачуцці, развагі, пазіранні іншым людзям? Ардыннарная заканамернасць ін-

з хваляваннем бярэш у рукі гэтую невялікую кніжачку. На яе вокладцы сярод зялёных дрэў, нібы лясное партызанскае вогнішча, гараць словы «Лясныя песні». І чамусьці адразу прыходзіць на памяць другія словы: «Ой, бярозы ды сосны, партызанскія сёстры...»

«Лясныя песні» з'явіліся на свет праз 26 гадоў пасля вызвалення Беларусі ад гітлераўскіх захопнікаў. Але кніга гэтая — добрае дапаўненне да нашай літаратуры, народжанай у суровы ваенны час. Выданне зборніка песень беларускіх партызан успрымаецца як заканамерная з'ява ў гісторыі сучаснай беларускай літаратуры.

Мы жывём на зямлі, дзе конны чацвёрты жыхар загінуў ад рук фашысцкіх захопнікаў, дзе і сёння яшчэ ў многіх беларускіх хатах чакаюць кагосьці з ваіны. Таму зборнік «Лясныя песні» успрымаецца намі як выкананне нашага агульнага грамадскага абавязку перад памяццю тых, хто загінуў у барацьбе, і перад тымі, хто застаўся жывы, хто сёння разам з намі будзе новае жыццё і, магчыма, не спадзяваўся ўбачыць калі-небудзь свае творы надрукаванымі ў агульным партызанскім зборніку.

Высакародная душа нашага народа, які вёў бязлітасную барацьбу за вызваленне сваёй

Радзімы, яго мужнасць, непахіснасць, адданасць справе партыі і вера ў канчатковую перамогу над ворагам — вось па-фас і змест «Лясных песень». Гэта праўдзівы, суровы, паэтычны летапіс жыцця і барацьбы беларускіх партызан часоў Вялікай Айчыннай ваіны.

Калі чытаеш творы зборніка, перад вачыма паўстае вобраз народнага мсціўцы, змагары-паэта, які часта ў адной сумцы побач з гранатамі насіў і сшытак ці бланкет з вершамі. Ён быў мужны і непахісны ў сутычцы з ворагам, надзейны быў яго аўтамаг ці кулямёт, трапна білі ворага яго гранаты. У часы ж кароткіх адпачынкаў,

сеўшы на пянёк ці прылётшы на траве, ён сваю нянавісць да ворага імкнуўся выказаць у вершы, песні, байцы.

Так нараджалася большасць партызанскіх твораў. Вядома, не ўсе з іх аўтамаг у аднолькавай меры валодалі паэтычным майстэрствам. І ўсё ж іх творы для нас — бяспечная скарбніца. Вялікую грамадска-навуковую і пачэсную працу правёў складальнік зборніка Язэп Зазека, які па крупніцы сабраў многае з таго, што было напісана партызанамі ў тым ужо далёкім для нас годзе.

А. АЛЬФЯРОВІЧ,

выкладчык літаратуры Пінскага миса-малочнага тэхнікума.

тэленстуальна-эстэтычнага развіцця кожнага з нас, развіцця і ўдасканалення нашага разумова-моўнага апарату?

Не будзем спрощваць гэту даролі-складаную праблему. Нават і пры нашым дапушчэнні выходзіць, што ёсць падставы кожнага з нас у той ці іншай меры лічыць творцам — усё мы пішам сёбе-тое. У выніку парадокс: пішуць усе, а пісьменнікаў-творцаў — адзінакі.

«Незразумеласць», гаворыць М. Арнаудаў, воль у чым: па-першае, што значыць свае думкі, пачуцці, развагі і г. д. — наколькі яны асабова арыгінальныя, эма-

адной псіхалогіі літаратурнай творчасці яўна не пад сліў: даследаванне прыроды мастацкага таленту патрабуе больш шырокага, комплекснага падыходу — ад генетыкі і псіхафізіялогіі творчай асобы да педагогікі і сацыялогіі, ад аналізу прыроды мастацкіх твораў да высвятлення асаблівасцей іх уздзеяння на чытача.

І ўсё ж кніга балгарскага акадэміка з'яўляецца несумненна новай старонкай у раскрыцці адной з таямніц прыроды, таямніцы чалавечай дзейнасці. Яна прыкметна вылучаецца сярод навуковай літаратуры на гэту тэму не толькі шырынёй пастаўкі праблемы, глыбінёю пранікнення ў яе, але і метадалогіяй, падборам фактычнага матэрыялу, навуковай прычэповасцю, смеласцю. Гэтая кніга — навукова дзёркая спроба марксісцкага вывучэння творчага працэсу, спроба пранікнення ў духоўны свет творчай асобы. Яе, мусяць, можна было б назваць і інакш — «Псіхалогія творчай асобы».

Чытаючы кнігу балгарскага вучонага, міжволі думаеш і пра нашу беларускую літаратуру, пра яе сённяшні і будучы дзень. Шкада, што ў нашай рэспубліцы мізэрна мала робіцца па вывучэнні і даследаванні праблем псіхалогіі літаратурнай творчасці, па распрацоўцы агульна-тэарэтычных, філасофскіх пытанняў творчасці, мовы. Даследаванне, абагульненне і асэнсаванне творчага працэсу на матэрыяле роднай літаратуры, безумоўна, прынесла б карысць і самой літаратуры, дапамагло б многім таленавітым пісьменнікам узняцца на больш значны творчыя вышыні — як эстэтычна-інтэлектуальныя, так і грамадзянскія, філасофскія.

Кніга М. Арнаудава яшчэ раз пераконвае ў тым, што творца — гэта не толькі прыроднавы псіхафізіялагічны асаблівасці асобы, але і духоўнае асяроддзе, дзе ён жыве, ягоная воля, інтарэс да жыцця, творчасці і працы, гэта і ўсвядомленне ім адказнасці за талент як набыват не так уласны, як народны, агульначалавечы.

В. РАБКОУ.

ХТО ТЫ, ТВОРЦА?

цыянальна новыя, непаўторныя, інтэлектуальна багатыя, сацыяльна значныя для кожнага з нас; па-другое, як тое-на, раўназначна мы ўмеем перадаваць усё гэта сваё іншым. Першае, мусяць, і будзе не што іншае, як мастацкі, літаратурны талент, яго псіхафізіялогія, другое — аспект майстэрства, творчы працэс увасаблення, яго тэхналогія.

І ўсё ж літаратурны талент ёсць, бяспрэчна, больш складаны і менш рэдкая з'ява ў нашым жыцці, чым мы прывыклі лічыць. Яго даследаванне па-сапраўднаму толькі пачынаецца. І таму М. Арнаудаў не спрабуе даць нейкай закончанай яго фармулёўкі. Ён толькі сцвярджае, што талент — гэта ўнутраная патрэба да духоўнай, стваральнай дзейнасці людзей з пэўнымі псіхафізіялагічнымі асаблівасцямі будовы, «інстынкт творчасці», а «творчасць — гэта здароўе».

Безумоўна, гэта не багата ў высвятленні прыроды літаратурнага таленту. Аднак зрабіць нешта большае і канкрэтнае ў гэтым напрамку

РАДАСЦЬ ДЗЕЦЯМ

Лаўрын Януковіч — настаўнік з Докшыцкага раёна — некалькі гадоў старанна запісваў багатую вусна-паэтычную творчасць нашага народа, у прыватнасці — Віцебшчыны. Ён многа сабраў народных калыханак, забавак, жарту, небыліц, песенек, частку з іх апрацаваў і выдаў асобнай кніжкай для дзяцей «За ельнічкам, за бярэзнічкам». Кніжка атрымалася цікавай і змястоўнай, зачароўвае сваім свежым гучаннем слова. Чытаючы яе, пера-

конваешся, што Л. Януковіч добра ведае, любіць і шануе скарбы роднай мовы, тонка адчувае рыфму, народны рытм, умела «папраўляе» асобныя радкі, адным словам, творча падыходзіць да народных скарбаў.

Люлі, люлі, каточак,
Злівай бабчан мялочак.
Свайя бабка злізала,
На каточка сказала:
Каток бабкі збаўся,
Пад нярынку схаўся.
Бабка конка знайшла
І за вушкі патрасла.

Гэтыя словы з калыханкі «Люлі, люлі, каточак» гучаць надзвычай мелодычна, даносця да нас, старэйшых, даўнюю радасць дзяцінства, яго інтарэсы, непаўторнасць і бесклапотнасць. А маленькім —

музыку роднага слова, яго прыгажосць, першародную чысціню. Развівае мысленне ў дзяцей, цікаўнасць да акружачага свету і такі, напрыклад, жарт:

Ходзіць бусел па балодзе.
Работы не мае.
Траву смяча.
Длюбай тыча
Ды ўсё паіхае.

Спадабаюцца маленькім жарты «Мой дом недалёка», радок з якога даў назву кніжцы, «Залц, дзе ты быў?», зацікавяць іх і небыліцы «Глянь, высокі чалавек...», «Узлез хлопчык на стобчык», і песенкі «Сонейка, сонца», «Птушанка», «Сядзіць мядзведзь на покуці» і многія іншыя.

Прыемнае ўражанне пакідаюць і малюны мастацкі Алены Лось, якімі ўпрыгожана кніжка.

Г. ДАЛІДОВІЧ.

ПАД НОВАЙ ВОКЛАДКАЙ

У біябібліяграфічным даведніку беларускіх пісьменнікаў 1959 года самым маладым беларускім пісьменнікам быў Рыгор Барадулін, а ў новым, сёлетнім, — Рыгор Семашкевіч. Адзінаццаць гадоў, якія падзяляюць даведнікі, час немалы, і таму натуральна, кніжкі гэтай даўно чакалі не толькі самі пісьменнікі, але і настаўнікі, бібліятэкары, гісторыкі-краязнаўцы, чытачы.

І вось ён выйшаў, біябібліяграфічны даведнік «Пісьменнікі Савецкай Беларусі». Новая кніга нават зрокана лепшая за папярэднюю: яна прыгожа аформлена, у падачы матэрыялу, мне здаецца, адчуваецца ўплыў першага тома БелСЭ. Складальнікі нямала папрацавалі ў выяўленні свежых матэрыялаў пра пісьменнікаў, творчасць якіх прыпадае на 20—40-я гады: адшуканы біяграфічныя даведкі, фотакарткі, выверана бібліяграфія. Ухліліся, думаецца, складальнікі і ад суб'ектыўных ацэнак творчасці пісьменнікаў, у кнігу ўвайшлі звесткі пра зусім свежыя, маладыя літаратурныя сілы, хоць, праўда, і прадстаўлены яны занадта сціпла.

Ёсць у кнізе і прыкрыя памылкі, промахі. Я ўпамінаў, напрыклад, першы том БелСЭ. Аднак нават з ім разышоўся даведнік: у ім няма імя Алесі Александровіч (1904—1947), ёсць разыходжанні з энцыклапедыяй у падачы біяграфіі Міколы Аляхновіча і іншых пісьменнікаў.

Але мне хочацца сказаць пра іншае — пра прычыны падбору тых, чые імёны прадстаўлены ў кнізе. Яна знаёміць чытача толькі з членамі Саюза пісьменнікаў рэспублікі? Здаецца, не. Ахоп даведніка значна шырэйшы. На якой жа падставе адны таварышы ў ім значацца, а іншыя — не?

«Пісьменнікі Савецкай Беларусі». Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1970.

Прывяду адзін рахунак, які мае нейкае дачыненне да беларускага літаратуразнаўства і які сведчыць аб багаці роднай літаратуры. Даўно вёўся і вядзецца мною ўлік літаратараў, якія пісалі і пішуць зараз на беларускай мове. На сённяшні дзень лічба гэтая стала вельмі буйная — 2310! Я далёкі ад думкі, што прыведзеная мною лічба хоць напалову павінна была б увайсці ў даведнік. І ўсё ж пэўная частка з гэтых 2310 імёнаў магла б і павінна была б трапіць у даведнік такога характару. Назаву толькі некаторыя з гэтых імёнаў: Пампей Берасняк (1924—1966), Зоська Верас, Аляксей Вечар, Пятро Бітэль, Ванда Лявіцкая, Мікола Грынчык, Ігнат Дварчанін, Іван Дабрынец, Іван Ісачанка, Аркадзь Кандрусевіч, Аўгіння Кавалюк, Клаўдзія Каліна, Іван Летка, Міхась Малочка (1914—1940), Вольга Нікановіч-Сахарова (1884—1943), Сяргей Новік-Плюн, Аляксей Пруднікаў (1911—1941), Павел Пруднікаў, Янка Паталовіч (1911—1944), А. Сержпутоўскі, Ганна Сапрыка (1911—1964), Аляксей Сянкевіч (1884—1937), Янка Туміловіч (1905—1938), Кузьма Хромчанка, Мікола Чарняўскі, В. Станкевічанка (Ул. Луцэвіч) і г. д. Спіс мог бы быць куды большым.

Быў здзіўлены і такой акалічнасцю. У даведніку ёсць звесткі пра рускага пісьменніка Уладзіміра Варно, які даўно пакінуў Беларусь і жыве на Камчатцы. А вось звестак пра Яўгена Мазалькова (1909—1970), які напісаў некалькі кніг па беларускай літаратуры, няма.

Хацелася б бачыць і больш поўную біяграфію пісьменнікаў, няварта было апускаць асобныя радкі з жыццяпісу таго ці іншага літаратара. Бо можа здарыцца так, што гэтая даведка будзе некалі адзінай крыніцай для навуковага карыстання. Вось прыклад. Сапраўдная дата нараджэння Леаніда Гаўрылава — 2 лютага 1918 года, паэт выязджаў працаваць на Свірбуд, пасля заканчэння педінстытута настаўнічаў на Случчыне, адтуль быў прызваны ў армію.

Яшчэ адзін прыклад. У другой палове 20-х гадоў Міхайла Грамыка напісаў драматычны твор «Скарынін сын з Полацка». Рухапіс быў аддадзены для пастаўкі на сцэне, ён хадзіў па руках, быў у тым ліку і ў Міколы Шкакаціна. Так склаўся абставіны, што твор недзе загубіўся, аднак ніхто не можа сцвярджаць, што назаўсёды.

І яшчэ. Варта было б даць (па магчымасці) усе псеўданімы пісьменнікаў.

І апошняе. Ніхто з пісьменнікаў, пэўна, не пакрыўдзіўся б, калі б даведнік пачынаўся са звестак пра пачынальнікаў нашай літаратуры — Янкi Кулалы і Якуба Коласа.

Г. КАХАНОУСКІ,
намеснік дырэктара Мінскага абласнога краязнаўчага музея.

М. Арнаудаў, «Псіхалогія літаратурнай творчасці». Выдавецтва «Прагрэс», М., 1970.

БАДАЙ не знойдзеш такога гарадскога жыхары, які не любіў бы наведаць паркі культуры і адпачынку. Адны шукаюць у зялёных зонах гарадоў толькі цішыню і спакой, свежае паветра і спеў птушак. Другім гэтага мала, яны хочучь спалучаць прыемнае з карысным, паслухаць лекцыю ці даклад, паглядзець канцэрт, паўдзельнічаць у шахматным конкурсе, спартыўным ці тэатралізаваным сваяце, сустрэцца з ветэранамі рэвалюцыі, войнаў і працы, пісьменнікамі і дзеячамі мастацтваў, адпачываючы, нешта ўведаць новае, павысіць свой культурны ўзровень.

Па масавасці і размаху работы, па ахове ўсіх катэгорый наведвальнікаў ніводная культурастанова не можа параўнацца з паркамі. У гэтым іх асаблівасці, у гэтым і перавагі работы.

Амаль два гады ішлі Усеаюны агляд паркаў і фестываль тэатралізаваных свят і прадстаўленняў, прысвечаныя стагоддзю з дня нараджэння У. І. Леніна. У іх прынялі ўдзел усе паркі культуры і адпачынку рэспублікі. І трэба сказаць, што агляд і фестываль у многім садзейнічалі ажыўленню работы гэтых культурастановаў пад адкрытым небам, пераважна большасці іх прынесь добры плён.

У газетах не раз ужо адзначалася работа мінскага Цэнтральнага дзіцячага парка імя М. Горкага. Дружны, таленавіты калектыў працуе ў гэтай культурна-асветнай установе. Парк размешчаны ў цэнтры горада, і сюды ідуць і стары, і малы. Супрацоўнікі парка таму і стараюцца рабіць усё магчымае, каб прынесці задавальненне ўсім катэгорыям наведвальнікаў.

Цяжка нават пералічыць ўсё, што рабілася за гэтыя гады ў парку. Тут працуюць лектары «У свеце прыгожага», «Калія карты свету», «Навука і рэлігія», «Здароўе», вялікія цыклы лекцый былі прысвечаны лінгвістычнай тэматыцы, дасягненням нашай Радзімы ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі, культуры і навуцы. Тэатралізаваныя сваяты, вечары для юнацтва, прысвечаныя выбару прафесіі, сустрэчы з героямі вайны і працы, пісьменнікамі і кампазітарамі, вечары маладых літаратараў... Спартыўныя мерапрыемствы і экскурсіі, выстаўкі работ самадзейных мастакоў і канцэрты на адкрытых пляцоўках, клубы па інтарсэх-ацы, у тым ліку лялечны тэатр... А школа фігурнага катання, у якой займаецца каля чатырохсот дзяцей, а студыя выяўленчага мастацтва, гурток па вывучэнні англійскай мовы! Дзе

тысячы школьнікаў у пазашкольны час займаюцца ў парках гуртках і студыях, школах і тэатрах. Толькі ў 1970 годзе мерапрыемствы, якія праводзіліся ў парку, наведала больш мільёна чалавек.

Шмат выдумкі і ініцыятывы праявілі ў рабоце супрацоўнікі брэсцкага парка культуры і адпачынку. Цікава праходзілі тут вечары «Таварыш Ленін, мы вам дакладваем...» Гэтыя вечары ператвараліся ў своеасаблівыя рапартаў прадпрыемстваў горада не толькі з вытворчых поспехах, але і аб росце куль-

джана тут і шэфская работа над сялом.

Бадай нідзе столькі не зроблена па дэбраўпарадкаванні паркаў, як у Гомелі. За лік левабярэжнай часткі Сожа тэрыторыя парка пашырана на 43 гектары, заасфальтавана 24 тысячы кв. м. алей, пастаўлена трыста новых лавак, высаджана дзесяткі тысяч дэкаратыўных дрэў і кустоў. Над Сожам ускінуўся прыгожы пешаходны мост.

Аб'яднаная дырэкцыя віцебскіх паркаў больш за ўсё ўвагі ўдзяляла арганізацыі буй-

АДПАЧЫНАК-СПРАВА СУР'ЁЗНАЯ

ДА ВЫНІКАЎ АГЛЯДУ ПАРКАЎ І ФЕСТИВАЛЮ МАСАВЫХ ТЭАТРАЛІЗАВАННЫХ СВЯТ

туры людзей, росквіце народнай творчасці, аб выдатных зменах у жыцці і быце працоўных. Любімымі ў наведвальнікаў сталі «Маладзёжныя вечары», якія праходзілі ў кожны чацвер. Юнакі і дзяўчаты слухалі расказы знакамітых людзей горада і вобласці, канцэрты, разувалі новыя песні, танцы і гульні. Вельмі хваляючым, эмацыянальна ўзнёслым было ў брэсцкім парку тэатралізаванае сваяце «Гімн мужнасці». У ім прынялі ўдзел абароны брэсцкай крэпасці, маладзёжны ансамбль «Радасць», госці горада — ансамблі мажароў і пагранічнікаў, воіны гарнізона. На высокім ідэйна-мастацкім узроўні прайшлі тут таксама сваяты «Ён нарадзіўся вясной», «Салют перамогі», «Брэсцкая сцяна» і іншыя.

Наведвальнікі брэсцкага парка за час агляду змаглі праслухаць выступленні 175 лектараў і дакладчыкаў, пабыць на 95 музычна-літаратурных вечарах і сустрэчах, прагледзець 170 канцэртаў артыстаў і ўдзельнікаў мастацкай самадзейнасці, наведць 162 вечары кінахронікі, прыняць удзел у 105 спартыўных сустрэчах і спаборніцтвах, 206 маладзёжных вечарах, 14 сваятах вуліц.

Многа цікавага зроблена за гэты час і ў гомельскім парку. Асабліва запомніліся Ленінскія чытанні, тэматычныя вечары, сустрэчы з ветэранамі рэвалюцыі... Вялікая ўвага тут была нададзена ваенна-патрыятычнаму выхаванню моладзі. Разам з гарваенкаматам работнікі парка арганізавалі трыццаць праводзін юнакоў на службе ў Савецкую Армію. Добра нала-

ных культурна-масавых мерапрыемстваў, калектыўных вечароў адпачынку прадпрыемстваў горада, выставак, спартыўна-масавай работы. Змястоўна пачаў працаваць бабруйскі парк культуры і адпачынку, які нядаўна яшчэ лічыўся на адным з апошніх месцаў. Дадатныя зрухі дасягнуты ў рабоце пінскага лідскага, барысаўскага, аршанскага і іншых паркаў. У гэтых парках шырока арганізаваліся Ленінскія чытанні, вечары-рапартаў, вечары інтэрнацыянальнай дружбы, вусныя часопісы, народныя гуляні, кіналекторыі, конкурсы і выстаўкі. Усе гэтыя паркі больш увагі сталі надаваць рабоце з дзецьмі, што вельмі важна.

Калі гаварыць аб некаторых агульных выніках работы паркаў у час агляду, то варта падкрэсліць, што за няпоўныя два гады было прачытана каля дзвюх тысяч лекцый і дакладаў, прадэманстравана больш трох тысяч дакументальных і навукова-папулярных фільмаў, арганізавана 872 тэматычныя вечары, 1513 канцэртаў удзельнікаў мастацкай самадзейнасці і 796 канцэртаў прафесіянальных калектываў, 84 масавыя тэатралізаваныя сваяты, каля дзвюх тысяч спартыўных мерапрыемстваў і каля сямісот мерапрыемстваў для дзяцей.

Нягледзячы на шматлікія цяжкасці, значна палепшылася матэрыяльная база паркаў культуры і адпачынку. Я ўжо гаварыў пра добрыя змены ў гомельскім парку. А ў парку імя Чэлюскінцаў Мінска здадзена ў эксплуатацыю зімовае танцавальная зала, у Наваполацку і Навагрудку — танцавальныя пляцоўкі, у Цэнтраль-

Кастрычнік у парку.

Фотазвод Ул. КРУКА.

ным дзіцячым парку імя М. Горкага ў Мінску — зімовае кафэ. Куплена і ўстаноўлена больш тысяч лавак. Узніклі 38 механізаваных атракцыёнаў, новыя паркі каля Докшыцкага і Лагойскага дамоў культуры. Вядуцца падрыхтоўчыя работы ў хутка будзе адкрыты парк ў Салігорску, Валожыне, Светлагорску, Жлобіне, Калінкавічах і Нароўлі. Падрыхтавана праектна-каштарысная дакументацыя на будаўніцтва танцавальнага зала ў гомельскім, брэсцкім і маладзечанскім парках.

Гэтымі днямі калегія Міністэрства культуры БССР разгледзела вынікі ўдзелу паркаў культуры і адпачынку рэспублікі ва Усеаюным аглядзе і рэкамендавала для ўзнагароды памятным сцягам Міністэрства культуры СССР, ЦК ВЛКСМ, рэдакцыі газеты «Известия» і ЦК прафсаюза работнікаў культуры Цэнтральны дзіцячы парк імя М. Горкага Мінска; для прысваення звання лаўрэата агляду — брэсцкі і гомельскі паркі культуры і адпачынку; для прысваення звання дыпламанта агляду — віцебскі і

бабруйскі. Рэкамендаваны таксама для ўзнагароды дыпламамі шмат іншых паркаў рэспублікі і іх работнікаў.

У той жа час на пасяджэнні калегіі падкрэслівалася, што работа некаторых паркаў яшчэ не адпавядае запатрабаванням насельніцтва, паркі нездавальняюча выконваюць пастанову Савета Міністраў рэспублікі «Аб мерах па паляпшэнні арганізацыі масавага адпачынку і культурнага абслугоўвання насельніцтва». У сліцкім, магілёўскім, сталінскім парках слаба выкарыстоўваюцца масавыя формы культурнага адпачынку, наглядная агітацыя. Тэрыторыі гэтых паркаў малыя і недагледжаныя. Мала яшчэ будзеца закрытых памяшканняў, якія далі б магчымасць працаваць паркам ва ўсе поры года.

Усё гэта абавязвае работнікаў культуры прыняць усе меры, каб пазбавіцца недахопаў у рабоце паркаў. Адпачынак — справа сур'ёзная.

І. КРЫЖЭВІЧ,
старшы інспектар Міністэрства культуры БССР.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

«Спячая прыгажуня». Аўра — народная артыстка БССР Н. Давыдзенка, Дзіёр — народны артыст БССР В. Давыдаў.

«Маскоўскія канікулы». У ролі Каці — С. Акружняя, Алега — М. Трухан.

«Акіш». Злева направа: Часоўнікаў — заслужаны артыст БССР А. Цароў, віцэ-адмірал Мінічаў — В. Дзёмін, Зуб — народны артыст БССР Я. Кімберг.

«Дарога праз ноч». Заслужаны артыст БССР Ул. Говар-Бандарэнка — камандзір партызанскага атрада, артыстка Т. Калеснік — Славик.

У тэатрах рэспублікі пачаўся чарговы сезон. Ужо ў першыя дні адбыўся шэраг прэм'ер.

На здымках, якія зрабілі для нас фотакарэспандэнты А. Каляда, С. Кохан і Я. Краўчанка, вы бачыце сцэны са спектакляў.

Дзіржаўны тэатр оперы і балета паказаў балет П. Чайкоўскага «Спячая прыгажуня». Дзіржор — Т. Каламішова. Балетмайстар — Н. Федарава. Мастак — А. Краўчанка. У спектаклі побач са сталымі артыстамі выступіла моладзь.

З лірычнай камедыяй А. Кузнецова «Маскоўскія канікулы» пазнаёміў глядачоў Дзіржаўны драматычны тэатр імя Якуба Коласа. Пастаноўку ажыццявіў малады рэжысёр Л. Кавалёў. Мастацкае афармленне А. Салаўёва. Кампазітар — Б. Насоўскі.

Галоўны рэжысёр тэатра юнага глядача Б. Ганага паставіў спектакль па п'есе А. Маўзона «Дарога праз ноч». Музыкальнае афармленне спектакля Я. Глебава. Мастак — Ю. Тур. Балетмайстар — А. Далубікіліяні.

П'есу А. Штэйна «Акіш» паставіў Гродзенскі абласны драматычны тэатр. Рэжысёр — А. Струнін. Мастак — М. Якунін. Музыкальнае афармленне Я. Юзафюліча.

НУ І ДЗІВАКІ! Дзівак... Ты ведаеш, з таго часу, як я перастаў быць дзіваком, як кажуць, падаў у адстаўку, як я стаў прыстойным чалавекам і маё ранейшае жыццё засталася ззаду, як далёкі чужы бераг, я ўсё часцей думаю аб дзіваках. Учора ўночы, напрыклад, я ўбачыў у сне Джардана Бруна. Стаіць на кастры і падсмажвае сваё мяса. Дзівакі! Што за ідыёты! Занятая, божа! Якая велічная дурасць! Ну што здарылася б, калі б Джардана Бруна перастаў упірацца? Ну, сказаў бы, што Капернік памыляецца, што Зямля не круціцца вакол Сонца—хіба свет загінуў бы?.. А гэты хлапчына, якому, бачыце, захацелася ўзняцца ў неба!.. Людзі гаварылі яму: «Спыніся, вар'ят! Што ты робіш? Чалавек не можа адарвацца ад зямлі!» Не паслухаўся. Бедны Ікар! Ды нашто далёка хадзіць? А гэтыя, нашы, ну тыя, аб якіх так хадзілі Ісмаіл,—сорак пяць Дон-Кіхотаў! Вар'ят! Дзівакі! Што яны могуць зрабіць? Не было б іх, зямля не перастала б круціцца... А можа, перастала б?.. Хто ведае! Можна... Можна б яе абнесці агароджай? Можна... Можна зямля і круціцца толькі дзякуючы дзівакам?..

Гэта — маналог Ахмеда Рызы з п'есы Назыма Хімета «Дзівак», лепшай, на наш погляд, работы Віктара Тарасава.

Маналог на сцэне—заўсёды падарожжа ў глыб чалавека. Для гледачоў у гэтыя хвіліны чалавек раскрываецца ўвесь, нават калі зраз ён хлусіць сабе або суб'ядседнікам. Інакш гэта — усяго толькі пракурорская або адвакацкая прамова акцёра «ад імя і па даручэнні» аўтара. Кожнага акцёра радуе, калі ў ролі ёсць маналог, але толькі для нямногіх ён з'яўляецца вышэйшым выяўленнем іх чалавечай асобы і акцёрскага «я». Гэта—акцёры, для якіх у тэатры няма больш цікавага і важнага, чым унутраны канфлікт чалавека, чым працэс духоўнага крызісу ў самым вышэйшым пункце яго...

Герой хіметаўскай п'есы Ахмед Рыза па прафесіі адвакат, а па схільнасці душы—«дзівак»: ён жыве, падначальваючыся толькі голасу ўласнага сумлення. Урэшце жанчына, якая для Ахмеда такая ж дарагая, як і чыстае сумленне, пакінула яго. Пайшла ад нястач, ад жыцця «не як ва ўсіх». Страціўшы Ніхаль, ён хоча толькі аднаго: зноў яе вярнуць. І ён прадае сваё сумленне—таму, што яго чысціня не патрэбна была нават каханай. У пачатку трыцяга акта Ахмед, ужо славуці і багаты адвакат, даведваецца, што Ніхаль пакахала Наджмі—яго былога сябра. Наджмі гаворыць, што не можа пайсці на блізкасць з Ніхаль, пакуль Ахмед не дасць ёй развод.

«Ну і дзівакі!..»—смяецца Ахмед—Тарасаў. Гэта смех цярозага і практычнага сельскага жыхара з гарадской прастаты, смех рымскага заканадаўцы з плябел, паслухмянага яго законамі, смех егіпецкага жраца з таго, хто верыць у яго багоў. І раптам Ахмед разумее, што смяяўся ён з самога сябе: і гэты асаблівы, і гэты грошы, і ўвесь запас пашчоты і клопатаў, якія ён наза-

пасіў для Ніхаль, аказаліся непатрэбнымі. Яго подласца аказалася такой жа бессэнсоўнай, як і яго чысціня. «Дзівак»,—паўтарае ён.

«Ты ведаеш, з таго часу, як я перастаў быць дзіваком, як кажуць, падаў у адстаўку, як я стаў прыстойным чалавекам і маё ранейшае жыццё засталася ззаду, як далёкі чужы бераг, я ўсё часцей думаю аб дзіваках...» Першы раз за ўсе гэтыя гады Ахмед прызнаецца ўголас у тым, што яму няміла яго новае жыццё і што думкі аб ранейшым не пакідалі яго. А мы чуем: як гэта было даўно... Як гэта было смешна... Як хораша гэта было... І як гэта было бягзгладзе... Жыццё пражыта дарма?.. Ён хоча зразумець, чаму не

ланы Бруна, ясным агнём, але без мяне!..

«А гэты хлапчына, якому, бачыце, захацелася ўзняцца ў неба!.. Людзі гаварылі яму: «Спыніся, вар'ят! Што ты робіш? Чалавек не можа адарвацца ад зямлі!» Не паслухаўся. Бедны Ікар!.. Ахмед—Тарасаў усё больш злуе: яму ўжо недастаткова асуджання дзівакоў як ахвяр самаашукавання, як самазабойцаў. Ён абвінавачвае іх у тым, што яны яшчэ і забойцы, што з дзяцей яны робяць непатрэбных Ікараў, асуджаных на раннюю і непатрэбную смерць. Зараз яму вельмі хацелася б перайграць гісторыю, перайграць яе так, каб не было дзівакоў—ні аднаго, ніколі. Каб кожны быў шчаслівы тым, што яму дадзена, што яму пад сілу, што яму дазваляе жыццё. Але ў тым жа і справа, што сам Ахмед — нешчаслівы,

ры нічога не далі? Галілей ахвяраваў «кавалкам» сумлення—і захаваў сваё жыццё дзеля справы. Ён і яго вучні, а не Джардана Бруна, зацвердзілі ў навуцы ідэі Каперніка. Той жа Джардана Бруна не мог не ведаць, што яго жыццё для справы Каперніка— яго справы — важнейшае, чым смерць. Дык дзеля чаго гінуць дзівакі, дзеля чаго яны «донкіхотнікаў»?

Ахмеду—Тарасава зараз лягчэй было б памерці, чым жыць. Але ён моцны чалавек і не можа жыць або памерці, не адказаўшы, «дзеля чаго?». Прасцей за ўсё, вядома, было б адказаць: усё, што ні робяць дзівакі, яны робяць дзеля ўласнага сумлення, ведаючы, што яны ўзялі ад жыцця ўсё вялікае і цудоўнае і пакінулі людзям усё сумнае і нікчэмнае. Ну, а калі яны зрабілі так таму, што ведалі: вось—праўда, а гэта — хлусня, вось справядлівасць, а гэта — несправядлівасць, і я не магу прымусіць сябе назваць чорнае белым, нават у імя справы, якой я служу? А калі так, дык хто ад гэтага выйграваў? Справа? Дзівак? Яго вучні? Чалавецтва?..

«Не было б іх, зямля не перастала б круціцца. А можа, перастала б? Хто ведае! Можна... Можна б яе абнесці агароджай? Можна... Можна зямля і круціцца толькі дзякуючы дзівакам?..»

Можна жыццё спынілася б?.. Галілей дакончыў справу Каперніка, Галілей даказаў яго справядлівасць, вучні Галілея тайком разнеслі гэтыя адкрыцці іншым вучоным ва ўсе канцы Еўропы—ад Іспаніі да Расіі. Але каго, апроча фізікаў і астраномаў, зацікавіла б навуковае пытанне, ці круціцца Зямля вакол Сонца, калі б Джардана Бруна не ўзыйшоў дзеля гэтага на касцёр? І наколькі пазней рухнула б інквізіцыя, калі б не Джардана Бруна? Няўжо дзівакі—фундамент, на якім трымаецца свет, карэнні вечнага дрэва жыцця, а справы, ідэі, адкрыцці, дасягненні—толькі яго плён? Няўжо жывучы і паміраючы ў імя сваёй ідэі і сумлення, яны гэтым самым становяцца сумленнем чалавецтва, рычагом, які прыводзіць у рух душу дзіцяці і цэлы народ?..

Або гэта толькі здаецца? І дзіваку адчуваецца толькі такі ж дзівак? А жыццё ідзе сваёй чаргой — рэальнае, бессэнсоўнае, нязменная? Вось што трэба ведаць Ахмеду—Тарасава. Можна той самы Джардана Бруна зраз тут, у яго Турцыі, абудзіць звычайнага, проста добрага чалавека да ўчынкаў насуперак яго асабістай выгадзе, яго эгістычным інтарэсам? Ён павінен неадкладна правесці гэтую думку.

Так у адным маналогі падвёўся вынік цэлага жыцця і ўзнікла магчымасць новага, раскрыўся ўвесь чалавек.

Далей Ахмед — Тарасаў займаецца псіхалагічнай правакацыяй: ён выпрабуе людзей на бескампраміснасць і на бескарысліваю дэпамогу. І калі сустракае такога сумленнага чалавека, прымае рашэнне: ён абавязкова будзе абараняць сорок пяць камуністаў.

Калі гэта адбываецца, мы не здзіўлены: усё гэта ўжо было падрыхтавана ў яго маналогі.

У. РУДАУ,
К. ХАДЗЕЕУ.

АКЦЕРЫ І РОЛІ

ТОЛЬКІ АДЗІН МАНАЛОГ...

НАРОДНЫ АРТЫСТ БССР ВІКТАР ТАРАСАЎ
У РОЛІ АХМЕДА РЫЗЫ

ВІКТАР ТАРАСАЎ

можа забыць мінулае, не думаць аб дзіваках, ставіцца да іх, як да наіўных дзяцей.

«Учора ўночы, напрыклад, я ўбачыў у сне Джардана Бруна. Стаіць на кастры і падсмажвае сваё мяса. Дзівакі! Што за ідыёты! Занятая, божа! Якая велічная дурасць! Ну што здарылася б, калі б Джардана Бруна перастаў упірацца? Ну, сказаў бы, што Капернік памыляецца, што Зямля не круціцца вакол Сонца — хіба свет загінуў бы?..»

Джардана Бруна быў разумным чалавекам; ён ведаў, што наперадзе яго чакае касцёр,—і пайшоў. Лягчэй за ўсё, канечне, назваць яго дзіваком, і Ахмед разумее гэта. Але як адказаць на пакутлівае пытанне: дзеля чаго? Тарасаў—Ахмед не баіцца смерці. Узыцці на касцёр? Можна. Але навошта? Для таго, каб ашукаць сябе чарговай ілюзіяй, няшчасным каханнем? Аднак ён ужо ашукаўся двойчы—калі быў «дзіваком» і калі перастаў ім быць. А што змяніў Джардана Бруна? Зямля стала круціцца хутчэй? Людзі сталі лепшымі? Ён проста забіў сябе, як Ахмед забіў сваё сумленне, сваё каханне. Дык гарыце,

што сам ён пакутліва шукае адказу на пытанні аб сэнсе жыцця. Калі ён гаворыць: «Бедны Ікар»,—ён і шкадуе яго, і здэкуюецца з яго, шкадуе сябе і здэкуюецца з сябе.

«Ды нашто далёка хадзіць? А гэтыя, нашы, ну тыя, аб якіх так хадзілі Ісмаіл,—сорак пяць Дон-Кіхотаў! Вар'ят!» Перад прыходам Наджмі Ахмед адмовіўся абараняць на судзе сорок пяць арыштаваных камуністаў: інакш ён страціў бы тое становішча ў грамадстве, якое стварыў для Ніхаль. А зараз... Яны Дон-Кіхоты, вольны чаму ён не жадае абараняць іх зараз. Яшчэ хвіліну назад непатрэбна ахвяра і безвыніковы подзвіг для яго былі ўсё ж «велічнай дурасцю». І калі «дурасць, вар'яцтва» адштурхоўвалі Ахмеда, то «веліч» прыцягвала. Зараз жа яго «сорок пяць Дон-Кіхотаў» прагучала, як «зборны дурняў». Тое, што было трагічным, раптам стала нікчэнным і вартым жалю. Тарасаў—Ахмед спыняецца ў безвыходнасці: для яго непрыёмальныя абодва чалавечыя шляхі. І—зноў вяртаецца да думкі аб дзіваках...

«Дзівакі! Што яны могуць зрабіць?..» Джардана Бруна згэрэў, Ікар—разбіўся, сорок пяць камуністаў будучы расстраляны або сядуць у турму. Няўжо ніхто з іх не разумее, што іх ахвя-

СПАЧАТКУ знаёмства было за-

вочнае... Зрэдку часу ў рэдакцыю прыходзілі пісьмы, у якіх былі вершы і скупныя словы са зваротам да «шаноўнай рэдакцыі»: маўляў, так і так, зноў асмельваюся патурбаваць вас, сам разумею, што пазт з мяне невялікі, ды і часу не маю на тое, каб абрабляць вершы з цярднем, аднак—пачытайце, памяркуйце, можа, што-кольвечы з дасланага л'га пусціць у свет.

Гэтыя кароткія лісты-прыпіскі сведчылі, што аўтар іх—чалавек сціплы, памяркоўны, разважлівы, што верша-складанне для яго—не забаўка, хоць, пэўна, і не галоўнае ў жыцці (з лістоў было вядома, што ён працуе слесарам у дэпо і размяняў ужо пяць дзесятак).

Прывалівалі і вершы—пры ўсіх сваіх недахопах. Перш за ўсё—непасрэднасцю, шчырасцю пачуцця. А яшчэ—трапанасцю, тонкасцю назіранняў, удалымі знаходкамі. Сярод строф верша, запоўненых даволі сцібымі, агульнымі словамі, сярод строф, пазбаўленых аднаго чалавечай асабістасці, нечакана можна было прачытаць і такія, напрыклад, радкі:

Як дзяўчаты, прышлі бярозы,
Сумна звесішы косы на дол.
Плач восень па лесе, і слёзы
Туманом разліліся наўкол.

Альбо:

Гоніць цяпло ў далечыні
Спозненны кос перазоны,
Першая чырвань асі,
Першае золата клёнаў...

Ці:

Ноч прыйшла — часіна мараў.
Па дэнянай спякоце.
Лысы месяц вісне ў хмарах,
Як гарбуз на плоце.

ДА ПАЧАТКУ рэпетыцыі засталася яшчэ добрая гадзіна. Разам з Іванам Ільічам Клімовічам мы разглядалі тоўсты альбом у зялёнай вокладцы — гісторыю народнай харавой капэлы калгаса «Сцяг Саветаў». Акуратным, трохі вуглаватым вучнёўскім почыркам тут было напісана, што вёска Дзяляцічы спрадвеку славіцца песнямі, што першы канцэрт мясцовага хору адбыўся больш як сорок гадоў назад.

— Ды што й казаць... Колькі памятаю сябе, дык усе спявалі ў вёсцы. І маці мая, і бацька любілі спяваць, — Іван Ільіч памаўчаў, прыгладзіў і без таго гладкія сівыя валасы. Ён «размяняў» ужо сёмы дзесятак, але яшчэ жывы і бадзёры, працуе ў калгасе, адзі з самых актыўных артыстаў капэлы. — Некалі ўсё Прынамоне ведала нашых плятагонаў. Іх пазнавалі па песнях. Калі спяваюць прыгожа, складна, значыць — дзяляціцкія мужыкі. Пасля вайны і мне даводзілася спяваць лес. Пяжні хлеб. Але, бывала, надзячоркам прыстане да берагу, раскладзе агонь... Эх, нідзе так добра не спяваецца, як над рэчкай, ля вогнішча!

Твар Івана Ільіча маладзее, яго яшчэ сінія вочы блішчаць задзірыста і весела.

У пакой заходзіць Міхась Іванавіч Шунько, таксама ветэран капэлы. Сеў, прыслушаўся да нашай гаворкі.

— Помню, дзед мой ян заспявае, дык аж шыбы ў вонках дрыжаць, — уступіў у размову Міхась Іванавіч. — Ох, і магутны быў у яго голас! Кантрабас, дальбог. Возьмецца за падыродак, нібы прытрымлівае, а ў горле, як у бочцы, гудзе і перакатваецца... І прадзед, казалі, умеў так зацягнуць, што аж гай шумеў... Адным словам, як першы раз узышло сонца, у Дзяляцічах ужо быў хор. — смяецца Шунько.

Клімовіч успамінае, як у трыццатыя гады дзяляціцкія артысты давалі канцэрт у Любчы, суседнім пасёлку.

— Выступалі ў нейкім свірне. Народу набілася процьма. І раптам шкло на лямпе дэжынк — і пасыпалася. Стала цёмна, хоць вока выкалі. Цішыня. І вось у цішы пачуўся дрыжачы ўсхваляваны голас: «Смело, товарищи, в ногу...» Песня расла, нібы набліжалася. Неўзабаве цяжка было разабраць, дзе гледачы, а дзе госці, артысты. Усе спявалі! А потым да рэпіцы пелі беларускія народныя песні... Во які быў канцэрт! Спрабаваў сольны наведці парадок. Ды дзе там!

І ДРЭВА, І МЕТАЛ, І ВЕРШ...

Уладзімір Барысавіч Знько ў майстэрні.

Гэта, несумненна, паэзія, няхай сабе і не вышэйшай пробы.

Пісьмы прысылаў у рэдакцыю Уладзімір Знько з Маладзечна...

Нядаўна, будучы ў Маладзечне, я адшукаў дом № 25 па 1-м Сухім завулку. Гаспадар—невысокага росту, хударлявы, — усміхнуўся жывымі, хоць і стомленымі вачыма:

— Чым абавязаны такім турбацыямі?

Але ў ягоным голасе—глухаватым, мяккім—не было чутна найгранасці альбо іроніі: адна прастата і шчырасць.

Неўзабаве мы разгаварыліся.

Уладзіміру Барысавічу—сорак чатыры. Нарэдзіўся ў вёсцы Селяўцы Валожынскага раёна. Дзяцінства яго было нялёгкае—звычайнае для былой заходнебеларускай вёскі хлапцёва дзяцінства, з самых малых гадоў пазначанае пастушоўскай торбай. А тут яшчэ памёр, надарваўшыся ў лесе, бацька, маці прыняла прымака. Добра, што айчыны аказаўся харошым, спгадлівым чалавекам, шкадаваў, поруч са сваімі дзецьмі, і мелага Уладзіка. Нават нейкі здолелі выпраўляць яго чатыры гады ў польскую школу. На гэтым навука для хлопца і закончылася, калі не лічыць таго, што ў саракавым годзе пабегаву некалькі

тыдняў у школу для дарослых (ужо ў савецкую), каб асвоіць наш шрыфт, навука чытаць і пісаць на роднай мове.

Пасля былі гады вайны. У сорак чацвёртым, пасля вызвалення, апраўнуў шынель і не скідаў яго аж да пяцідзiesiąтага. Дэмабілізаваўшыся, прыйшоў у Маладзечанскае чыгуначнае дэпо, сеў за руль ужо тады старэнкай дабітай палутаркі—у арміі набыў спецыяльнасць шафёра,—і ва семнаццаць гадоў не развітаўся з ёй. Сумленна служыла бабулька-палутарка стараннаму, рупліваму гаспадару. Пэўна, усе яе сяброўкі даўно пайшлі на заслужаны спачын, а яна ўсё сноўдалася па вуліцах Маладзечна, аж пакуль гады два назад не здарылася з яе гаспадаром няшчасце—адхапіла Уладзіміру Барысавічу пальцы на л. руцэ. Вось тады і спісалі палутарку, а яе гаспадар перайшоў у дэпоўскія майстэрні—сясарыць. Бо хоць і пакалечаны, але залатыя рукі мае Уладзімір Барысавіч, здатны і да металу, і да дрэва. Доказ таму—пяты працоўны разрад, які нядаўна прысвоены слесару Уладзіміру Знько. А яшчэ—на свае вочы бачыў дом і ўсё ў доме, зробленыя яго ўласнымі рукамі, ба-

чыў у двары самаходную трохколку, сабраную, скляпаную ім нямаведма з чаго.

Ну, а вершы?

— Гэта хутчэй моё адпачынак,—кажа Уладзімір Барысавіч.

Ён дастае з шафкі сшытак у чорнай вокладцы і пачынае чытаць:

Рады сёвае хмар халодных
Парвалася, сплыло у даль,
І рэжа бусел—госць прылетны —
Блакiту чыстага крышталь.

Вятрыска ласкавым паевам
Азваўся з цёплай старані.
Вясна чароўнымі сваімі спевам
Зімова пратнала сны.

І днём жаданым дожджык росны
Штурхне з п'ябэ вясновае гrom.
Маланка росчырк свой дзівосны
Агністым правідзе п'ямом.

Я слухаю і міжволі лаўлю сябе на думцы, што захапляюся і здзіўляюся. Так, вершы цяпер пішуць многія. Як сцявяджаў паэт—палова Расіі. І ў тым, што студэнт універсітэта даволі прыстойна зарыфмоўвае нейкі абразок альбо думку, няма нічога дзіўнага. Тут жа штосьці іншае. Адукуль, якім чынам у душы гэтага сціплага, адвечнага працоўніка, чалавека з пачатковай, па сутнасці, адукацыяй узнікае, нараджаецца паэзія? Пэўна ж, прыгожай, паэтычнай павінна быць гэтая душа!

Паспрабаваў спытаць пра гэта—от так прама—ва Уладзіміра Барысавіча. Ён блантэжыцца, маўчыць, потым гаворыць:

— Што сказаць, дык і сам не ведаю. Калі шчыра, дык... Ог нешта як быццам зашчымаю, заспявае ў душы. Ці то радок які ўкінецца, ці то думка, настрой прыклеіцца. Ходзіш, робіш што-небудзь, а яно з галавы не выходзіць. І адчуваю, што не магу я таго інакш выказаць, як у вершы. Аж пакуль не ўлучыш хвіліны (часцей

позна ўвечары, калі з клопатамі скончыш, калі жонка і дзеці палягуць спаць) і не сядзеш за паперу. І радасна, калі на паперы нешта тое атрымліваецца, што ўнутры трапяталася... Вось, нядаўна напісалася. Вячэрці восеньскі матыў:

Вечар зямлю атужае,
Падае долу лісьце.
Песня ў душы узнікае
Цікая, як забыцца.
Першыя ласкі каханья,

Позірк жаданых вачэй,
Салодкая торыя расцяня,
Мрой бяссонных начэй,
Скрыпкі чароўнага павей,
Гук абарванай струны,
Цікая ветру павей,
Радасці першае сны...

Вечар зямлю атужае,
Падае сумна лісьце.
Песня ў душы замірае,
Кволае сэрца біцьце.

Зрэдзь часу, як я ўжо гаварыў, Уладзімір Барысавіч пасылае свае вершы ў рэдакцыю газет. І, здаецца мне, не крыўдзіцца, калі атрымлівае адмоўныя адказы. Толькі, бадай, аднойчы, калі прачытаў адказ з крыўдымі папрокамі ў непільменнасці, у яго вырваліся горкія радкі:

Вінаваціш мяне, што някеска пішу,
Слабавата граматыку апаю,
Зверху бачыш ты ўсе, ды не бачыш
душу.

Што па частках ў радок ўкладваю,
Хіба ж я вінавац, што мне доля
калісь
Замест маці ды маціхай стала.
Што бялючай рукою па скуру маёй
Курсе траматыкі іншы пісала...

Можна быць, і гэтыя радкі таксама падштурхнулі мяне расказаць пра Уладзіміра Барысавіча Знько—сціплага, сумленнага працоўніка, чалавека, якому паслужылі метал, і дрэва, і верш. Пра паэта ў працы і ў жыцці.

Мікола ГІЛЬ.

Праўда, нікога не пасадзілі. Усё закрылі, быццам не было ніякага канцэрта. Маўляў, п'яныя мужыкі адзначалі рэлігійнае свята...

У пакой зазірнула рухавая кабетка ў квяцістай хусцінцы. За ёй увайшла яшчэ некалькі чалавек. Успаміны працаваліся. Зайшла гаворка пра тое, як ездзілі пасля вайны ў Баранавічы на абласны агляд. Гэта было першае такое адказнае выступленне, свайго роду аглядзіны.

Дэбют прайшоў вельмі ўдала. Дзяляціцкі хор спадаваўся ўсім. Знайшоўся добры «свят» на аглядзінах — Генадзь Іванавіч Цітовіч, зараз вя-

нік капэлы пайшлі. Мы засталіся чакаць...

Людзі яшчэ бульбу не выкапалі. Мая таксама стаіць... Але ж вечарам рабіць не будзеш. Маглі б прыйсці, —парушыла маўчанне Марыя—Антоніўна Чэртка.

— Бульба не вінаватая. Што — я не рабіў сёння ў калгасе, або Міхась Іванавіч? Рабілі. А прыйшлі! — пачаў гаворку Клімовіч. — Скажы лепш, адбілі ахвоту ў людзей. Па паўгода не збіраемся... Затое перад аглядам дзень у дзень рэпетыцыя. Да хрыпаты...

— Так, так. Праўду кажаш, Іване.

валі некаторыя. Але Марыя ўсё роўна хадзіла. У капэле спывалі яе маці і бацька. І дзяўчынцы не хацелася адставаць ад іх. Ёй вельмі падабалася, як кіраўнік, а ім быў тады Г. Цітовіч, праводзіць рэпетыцыі.

— Глядзі, дзяўчо, глядзі. Мо з цягам часу сама будзеш кіраваць. Ты ж — дачка капэлы, — усміхаўся Генадзь Іванавіч.

Гады праз тры Марыя стала адной з самых актыўных удзельніц капэлы. Любоў да песні прывяла яе ў музычнае вучылішча. А прыезджала дадому—бегла на рэпетыцыі. Кіраўнік калектыву Павел Радаліцкі, вялікі эн-

туў старшыня. — Але думаю зноў стаць артыстам. Сумна без песень...

Што ж, асабісты прыклад — лепшы спосаб аргацыі.

Вярнуўшыся з камандзіроўкі, я пазваніў Генадзь Іванавічу Цітовічу, расказаў аб становішчы капэлы.

— Абавязкова з'езджу ў Дзяляцічы. Па старой памяці з задавальненнем папрабую з капэлай, — зашэўніў Генадзь Іванавіч.

Нарацей кажучы, можна спадзявацца, што канікулы для дзяляціцкіх харыстаў хутка скончацца.

Пра іх можна было б нават і не пісаць, каб не была такая з'ява масавай. Многія калектывы хапаюцца за работу толькі перад святамі: паспешліва рыхтуюць канцэрт, рэпетыруюць дзень і ноч. А потым зноў наступае зацішша на многія месяцы.

Такія адносіны, такі падыход да мастацкай самадзейнасці вельмі шкодзяць ёй, падсякаюць яе каранні. Не дзеля аглядаў, не дзеля світочных канцэртаў існуе мастацкая самадзейнасць. Яе прызначэнне намагаць разумна і карысна бавіць вольны час, атрымліваць радасць і задавальненне. Задавальненне не толькі ад таго, што завяжана першае месца на аглядзе, а радасць і задавальненне ад таго, што сабраліся вечарам і паспявалі хорам песні, развучылі новую. Без перыоўнасці і гарачкі.

...Ужо каторы раз гляджу на здымак, які далі мне ў адзеле культуры: заказвалі для сцэны. А сапраўды, чаму б не зрабіць некалькі дзесяткаў картак — кампану на ўспамін? Да гэтага не думалася... Бачу на здымку знаёмыя твары. Па-святлопаму ўрачыстыя, патхійныя. Вочы харыстаў скіраваны на дырыжора Марыю Дароніну.

Спявае Дзяляціцкая народная харавая капэла. Здаецца, вось-вось пачуецца знаёмая песня:

Люблю наш край, старонку гэту,
Дзе я радзілася й расла...

Песня, якая будзе вечна жыць, як жыве ў народзе нечотольная прага прыгажосці і харастава. І хоцацца верыць, што чысты стройны голас дзяляціцкіх спевакоў неўзабаве зноў загучыць на поўныя грудзі.

Л. ЛЯВОНАУ,
спец. кар. «Літаратуры і мастацтва»,
Навагрудскі раён.

САМАДЗЕЙНАЕ МАСТАЦТВА. СВЯТЫ І БУДНІ

ПЕСНЯ НЕ ЛЮБІЦЬ КАНІКУЛ

домы дзеяч культуры, народны артыст СССР, Генадзь Іванавіч стаў часта паязджаць у Дзяляцічы. Ён праводзіў рэпетыцыі, запісаў і апрацоўваў народныя песні. А іх жа ў гэтай надніманскай вёсцы столькі, што слухай—не пераслухаеш.

Праз нейкі час дзяляціцкія спевані выступалі ў Мінску, а потым і ў Маскве. І ўсюды — поспех.

— То Цітовіч навучыў нас спяваць у капэле, — успамінае Марыя Антоніўна Чэртка. — Спяваў аднаму — адно, а ў капэле — зусім іншае. Трэба і сябе чуць, і суседзю. Васымігалоссе, не хаханькі... Во, не збіраліся цэлае лета, дык і страшавата ісці на рэпетыцыю. Ці патраплю? Мо развучылася... І нешта ж нас мала сёння? Ужо ж дзевяць гадоў... Паўтарылі б што-небудзь... — Марыя Антоніўна зірнула на дырэктара Дома культуры Лідаю Бушма, на кіраўніка капэлы Марыю Дароніну, таропка нейкі пагравіла сваю квяцістую хусцінку і змоўкла.

Дырэктар зноў выйшла ў калідор і неўзабаве вярнулася.

— Яшчэ там ёсць чалавек пяць, дык хочучь у кіно. Хай, мабыць, ідуць: якая рэпетыцыя, калі і чвэрці ўдзельнікаў няма...

— Чаму ж не сабраліся? — раздумвала Дароніна. — Можна, не ўсе ведалі?

— Усім перадалі. Я сама многіх бачыла, — задумлена прамовіла Ліда Бушма. — Трэба пачакаць трохі... Пайду збіраць людзей.

Дырэктар Дома культуры і кіраў-

На ўколах трымаемся. За месяц да агляду пачынаецца — давай-давай. А з наскоку не возьмеш. Не атрымліваецца. Не той гук. Тут і першы, і п'яты, і п'янага настрою. А што за словы без настрою? Прымусоўка. А я хачу спяваць ад радасці, каб ад душы гэта ішло. Тым больш, што магчыма гэта. Трэба зафіксаваць круглы год. Нават летам. Хоць адзін раз у месяц, але можна ж сабрацца... — Шунько перавёў дух, усміхнуўся. — Во, хоць выгаварыўся... Бачыце здымак? Зрабілі яго зімой, калі мы выступалі ў Гродне на абласным аглядзе. Прайшла вясна, мінула лета, надыйшла восень. А мы ні разу ў такім складзе не збіраліся. Хаця і тут нас не многа. Менш сарака. Некалькі гадоў назад было шэсцьдзесят. Дарэчы, і здымка ў нас такога няма. А можна было б зрабіць кожнаму на ўспамін.

Рэпетыцыя ў той вечар так і не адбылася.

Гаварылі мне ў Дзяляцічах, што зацішша пачалося пасля абласнога агляду. Рыхталася да яго старанна, «штурмам», выступілі някеска, але ў Мінск не папалі. Гэтая асечка расчаравала некаторых удзельнікаў, якія прывыклі быць першымі, трохі «падпаліла» крылы маладому кіраўніку капэлы. Дароніна нават збіралася падаць «у адстаўку».

Тут нельга не сказаць пра Марыю Іванавічу Дароніну.

Трынаццацігадовай дзяўчынкай пачала Марыя хадзіць на рэпетыцыі. Выступіць на сцэне не дазвалялі. «Куды ты, малеча! Хаця, калі настаў на табурэтку, дык магла б спяваць нараўне з дарослымі», — жарта-

тузілет сваёй справы, ставіўся да яе чула і ўважліва.

Пасля сканчэння вучылішча Марыя пачала працаваць у Навагрудскай музычнай школе. Нейкі яе выклікалі ў аддзел культуры.

— Ці не маглі б вы ўжо ўзяць шэфства над капэлай?

Доўга Марыя не адважвалася. Разумела: складана кіраваць такім калектывам! Урэшце згадзілася. Летаміною зіму часцяком ездзіла ў Дзяляцічы амаль за трыццаць кіламетраў ад райцэнтра. Да поўначы рэпетыцыя, а потым нейкі жа трэба дабрацца назад, бо раніцай на заняткі. Здаралася, што не паспявала на рэпетыцыі, і людзі не заўсёды збіраліся. Было, было ўсяцага...

І ўсё ж Марыя Іванавіча Дароніна — здольны хормайстар (я выказаў думку спецыялістаў). Але трэба ёй дапамагчы, зацікавіць матэрыяльна. Нельга дапусціць, каб адзін з цікавейшых самадзейных калектываў рэспублікі застаўся без кіраўніка.

Далей. Ёсць у Дзяляцічах сельскі Дом культуры, а ў ім дырэктар, мастацкі кіраўнік, ёсць загадчык сельскай бібліятэкі. Яны маглі б, ды і павінны больш клапаціцца пра капэлу, бо іншыя мастацкія калектывы тут, па сутнасці, няма.

Гутарыў я і са старшынёй мясцовага калгаса Яўгенам Сцяпанавічам Аляшчэвічам. Некалі ён быў актыўным удзельнікам капэлы, але ў апошнія гады перастаў наведваць рэпетыцыі.

— Хто яго ведае, як тут паспяваць. То нарады, то пасяджэнні... — уздых-

А можа ўсё жварта пад'ехаць не пасрэдна ў Жыровіцы? Калі ёсць хоць адзін шанс са ста, трэба гэты шанс выкарыстаць! Праўда, я ведаў, што ў 1842 годзе жыровіцкая бібліятэка была вывезена ў Вільню і далучана да бібліятэкі праваслаўнай семінарыі. Але з львоўскіх дакументаў было відаць, што яшчэ ў 1886 годзе 4867 друкаваных і рукапісных кніг з базальнянскай бібліятэкі знаходзіліся ў Жыровіцах у вялізных шафах, зацягнутых дротам і забітых дошкамі (царкоўнае начальства тады абуралася не гэтым варварствам, а тым, што паміж шафамі не знайшлася месца для абразы). З тых 4867 тамоў штосяці магло трапіць у бібліятэку Жыровіцкай духоўнай семінарыі.

У Слоніме мне паралі звярнуцца да былога вучонага сакратара семінарыі, цяпер выкладчыка Жыровіцкага тэхнікума механічнай сельскай гаспадаркі Яўгена Васілевіча Валатоўскага.

— Чалавек ён эрудзіраваны, — кажаў мне супрацоўнік райкома партыі тав. Лущык. — Яшчэ да вайны абараніў у Львове кандыдацкую дысертацыю па творчасці Жорж Санд. Ды вайна перашкодзіла аформіць дакументы. Ён лепш за ўсіх ведае мясцовыя справы.

Неўзабаве Яўген Васілевіч ужо запрашаў мяне праісці з вулічнай спікі ў халадок застаўленага кнігамі кабінета. На стол ляглі даволі рэдкія выданні XIX і XVIII стагоддзяў. Але на маё пытанне аб бібліятэцы Жыровіцкай семінарыі гаспадар адмоўна павіваў галавой:

— Не бачыў я ў семінарскай бібліятэцы ніякіх арацый. Пасля закрыцця семінарыі ўсе кнігі былі перавезены ў Загорск. Хаця, — дадаў гаспадар, адчуўшы маё расчараванне, — яшчэ не ўсё згублена. Кажуць, што ў часы, калі пачалася ліквідацыя уніі, манакі дзесяці ў падвале замуравалі сваю бібліятэку, архіў і скарбніцу. Знайсці тое месца нялёгка, бо старыя планы згублены, а разбураць мур не гэта: як помнік архітэктуры, жыровіцкая будынак знаходзіцца пад аховай дзяржавы. Зрэшты, раю вам пагаварыць аб усім гэтым з былым рэктарам Жыровіцкай духоўнай семінарыі, цяпер архіепіскапам мінскім і беларускім Антоніем. Ён абараніў дысертацыю па гісторыі жыровіцкага манастыра.

Архіепіскап Антоній, які прыняў мяне ў застаўленым кнігамі і завешаным абразамі і карцінамі кабінце, выказаў напонт замураванай бібліятэкі снейшыча:

— Сямашка рыхтаваў ліквідацыю уніі загадаў. Ён пільна прыглядаўся да ўсяго, што рабілі базальняне, і замураваць бібліятэку не дазволіў бы — яна загінула б у дольным кастроў, як гінула тады многае. Куды перспектывы шукаць у дзяржаўных архівах Ленінграда, дзе аказаліся многія жыровіцкія паперы.

Так замкнуўся першы круг пошукаў жыровіцкіх арацый. Пара падсумаваць вынікі. Несмістычнымі іх назваць нельга, бо таямнічы рукапіс Д-9 наўраў на след пільных твораў беларускай літаратуры XVIII стагоддзя. Праўда, поўны тэкст саміх арацый пакуль што невядомы, і мы павінны задавальняцца ўрыўкамі, апублікаванымі Пігонем. Прывядзем пачатак аднаго з іх, дзе мазур наўмысна «беларусізае» сваю прамову, каб павялічыць яе камічны эфект:

«Прыбыўшы на тэ мейсцэ і станоўшы прэд прэможымм вачэйшій панамі, прызначаю мнушу, ім пільна на ту асобу, ктормо замыслаце за маршалка абраць, не прызволю, бо мі горка прыпамінаць прыходзіць прад Стамосія выжанджону пакасць.

А ці мі то не прыко было, кеды аз трыста коні прад рэкен прабраўшымсень, няесь салаўты, падобна запарожскіх казаці, хату мі з кораня вывурцілі, судзіну пасаваалі, скаціну падавалі, янават міне самога, гдым ся прад кракі ўдзякаець ганаліком за сапак лаченіі, едзі з мячом, бы з брытвай найэстрэйшай, уганіець ся, мада по мен прад кромь па гябене не зачопіа, а пан Цоховіч, бэндонь толькі а тшы дзесяці стаў ад майей хаты, жаднага могоці не прычнціа мі в такім мом прыпаду уа-

Працяг. Пачатак у нумары 55.

жання, хоць досынь слышал коло хаты крын, яраск, гаманенне, фартас, звіруку. Я зась прышоўшы жоў в ноцы да хаты добылам красіва, а выкрасіўшы цыпла, як спойжон на розжучоноу па ўсіх кутах худобу, горка толькі заплакалам, ставіець сабе прад очы такую не суседзкую справу...»

II. КУДЫ ПАДЗЕЛАСЯ БІБЛІЯТЭКА БЕРГЕЛЯ?

У Слуцк мяне прывялі дзве справы: лёс бібліятэкі Бергеля і магіла Абуховіча.

Упершыню прозвішча Бергеля сустраляса мне год з пяць назад у брашуры беларускага буржуазнага асветніка Аляксандра Ельскага. Называлася яна «Паведамленне пра бібліятэку Юліяна Бергеля, пастара ў Слуцку». Брашура пісалася ў 1883 годзе, а была выдадзена, здаецца, у 1890

над народам», што пры ім «прыгонны люд стагнаў у ярме». Вось табе на: пісьменнік, які называўся занятым раакцыянерам, ды так яўна асуджае прыгонніка!

Імя ж Бергеля тады выклікала зусім іншыя асацыяцыі: адкуль да яго трапіла такая бібліятэка? Ці не прысвоіў ён пасля 1883 года сабе бібліятэку вядомай Слуцкай калывінскай гімназіі? Але працы віленскага даследчыка гісторыі пратэстанцкіх бібліятэк Вацлава Габэрта Студніцкага рэабілітавалі ў маіх вачах Бергеля.

Апісваючы зборы бібліятэкі Віленскага сабора, Студніцкі паведамляў, што пачатак кнігазбору Слуцкай гімназіі пакаўся ў арганізатара Андрэй Дабранскі. Усе свае зборачнікі ён траціў на рэдкія выданні. Пасля яго смерці, у 1641 годзе, гэты прыватны збор, ацэнены ў нечуваючы тады суму 5900 злотых, быў набыты Багуславам Радзівідам для Слуцкай гімназіі. Гімназіяльная бібліятэка паўстала ў XVIII стагоддзі, але асабліва не росквіт на-

(год на вокладцы не абазначаны). У гэтай польскай брашурцы (а мо адбітку з нейкага часопіса). Ельскі падрабязна апісвае і сваё падарожжа з Замосця ў Слуцк, якое ён зрабіў з дачкай Аляксандрай, потым жонкай вядомага этнографа З. Глогера, і вонкавы выгляд горада, і яго гісторыю. У слухі фарным касцёле аўтара ўразіў кораб з надгрызеным мышамі сэрцам князя Гераніма Радзівіла — таго самага, які жорстка падавіў крычаўскае паўстанне 1740—1744 гадоў. Але найбольшай асаблівасцю Слуцка Ельскі лічыць бібліятэку Бергеля, у якой захоўваліся рэдкія выданні — усю каля тысячы тамоў. Асабліва ганарыўся Бергель сваімі рукапісамі, напрыклад, успамінамі аб пакаранні смерцю беларускага атэста Казіміра Лыпчынскага. Ельскі паведамляе, што знаў для слабе копію з тых успамінаў.

Спачатку брашура Ельскага звярнула маю ўвагу зусім не з паводу бібліятэкі Бергеля. Тысяча тамоў? У XIX стагоддзі ў Беларусі былі прыватныя бібліятэкі, куды большыя! Напрыклад, Масальскіх у Белічанах Ігуменскага павета (аднаго з Масальскіх у сувязі з яго раманам «Пан Падэголіч» упамінаў В. Р. Бялінскі), Опшарнаў у Дукоры, Слізняў у Дзевяткавічах ля Слоніма (рэдкае выданні), Юндзілаў у Івапэвічах, Пуслоўскіх у Мерачоўшчыне (некалькі тысячы тамоў, рукапісы), Вітановскага (6 тысяч тамоў) і Легатовіча ў Мінску, Тызенгаўзаў (з сямейным архівам) у Паставах і з добры дзесяткі іншых. Найбольш прыбаінай мне здавалася бібліятэка Уладзіміра Трамбіцкага ў Ліваве Пружанскага павета. Там было некалькі тысяч кніг, і сярод іх вельмі вадкія. Найбольшай каштоўнасцю бібліятэкі лічыліся кнігі і рукапісы першага беларускага славіста прафесара Віленскага ўніверсітэта Міхала Баброўскага, сярод якіх былі працы па беларускім пісьменстве (сёння сцвярджаецца, што яны загінулі). Усе зборы Баброўскага Трамбіцкі набыў у 1847 годзе за 1000 чырвоных злотых. (Сёлета я даведаўся, што пасля смерці Трамбіцкага яны былі прададзены Замойскім і ўключаны ў склад арлянацкай бібліятэкі ў Варшаве). Што ж датычыцца брашуры Ельскага, то ў ёй найбольш важнымі мне здаліся мясціны, дзе аўтар гнеўна асуджае Гераніма Радзівіла, гаворыць, што ён «крывава здэкаваўся

ступіў у першай палове XIX стагоддзя, калі сюды па розных прычынах былі перавезены ўнікальныя бібліятэкі Віленскага сабора і Кейданскай гімназіі. Прыбаіляліся і прыватныя падарункі. Так, у 1829 годзе Юрый Аколаў ахвяраваў бібліятэцы больш 1600 тамоў, частка якіх паходзіла са збораў Браніцкай, сястры польскага караля Станіслава Аўгуста. Аднак, працягвае Студніцкі, пасля 1883 года, калі адзінаў у Беларусі і Ліваве калывінская гімназія перайшла ў рукі ўрада, уся гімназіяльная бібліятэка сінод забраў са Слуцка і перавёз у Вільню. Больш таго, у другой палове XIX стагоддзя сінадальныя зборы папаўняліся якраз за кошт прыватнага збору Бергеля. Такім чынам мае падарожні на адрасе Слуцкага пастара аказаліся беспадстаўнымі, а заўвагу яго імя страціла для мяне ўсюкую цікавасць.

Праішоў час. І раптам вясной гэтага года, у Львове, выпадкова трапіліся ў рукі дзве цікавейшыя крыніцы. Першая — рахунак слуцкай друкарні, зроблены для князя Радзівіла ў 1687 годзе. Там былі (у скарочаным выглядзе) пералічаны назвы твораў, якія выйшлі ў Слуцку ў 1673—1679 гг., указана колькасць экзэмпляраў, кошт друку, цана і г. д. Прытым з 23 назваў толькі тры былі вядомы нават такому дасведчанаму бібліографу, як Ігнацы Палькоўскі. А што хаваецца, скажам, за наступнымі запісамі: «Тэорый рускіх» — экз. 80, «Дзённікаў» — 2020, «Школак» — 3091, «Працесаў» — 1006, «Гаспадароў» — 1000, «Формулаў» — 414, «Табліц гарызантальных» — 100, «Аб злучэнні рэк» — 640, «Хрысціянскіх заўваг» — 250, «Лемантароў» — 3389? На якой мове ўсё гэта друкавалася? І ці не тойца тут невядомыя сёння твораў старой беларускай літаратуры?

Другая — нататка ў 3 томе часопіса «Бібліятэка Варшавска» за 1885 год. Вось яна: «Бібліятэка пасля пастара мясцовага збору, які памёр 2 месяцы назад у Слуцку, Ю. Бергеля перайшла ва ўласнасць горада Слуцка, дублічна запісаная ў тастаманце ўладальнікам. Пра гэта пісалі ўжо штодзённыя газеты, які запэўніваюць і выдавоўчы, у гэтым выдатным зборы рэдкіх кніг, размешчаных у 12 каменных шафах: у касцельным бабіны і належным чынам упарадкаваных, быў камплект (падкрэслена мною — А. М.) старадаўніх любчанскіх, ракаўскіх, торуньскіх, слуцкіх, нявіжскіх, мінскіх, астрожскіх, брэсцкіх, еўейскіх, упіцкіх, кейданскіх, заблудзінскіх, супрасьскіх, кышынскіх, лужскіх, віленскіх, пачаўскіх і іншых друкаў. Да таго ж — разнастайны збор многіх цікавых стараў рукапісаў».

Вось табе і нейкіх там тысяча тамоў!

Відаць, Бергель збіраў не бібліятэку ўвогуле, а бібліятэку ўсходнеславянскіх старадрукаў. Магчыма, меў і тыя, што пералічаны ў рахунку слуцкай друкарні.

І быў патрыётам, бо завяшчаў сваё багацце роднаму гораду.

Толькі ці прыняў Іх Слуцк, ці збырог?

Вядома, я разумеў усю рытарычнасць апошняга пытання. Калі б бібліятэка Бергеля захавалася ў Слуцку да нашых дзён, то аб ёй даўно пісалі б газеты. На яе матэрыялаў была б абаронена не адна дысертацыя. Ды ўнікальныя кнігазбор мог згарэць у часы ваенных ліхалеццяў. Мог быць вывезены за межы Беларусі. Як, скажам, старая радзівілаўская бібліятэка з Нясвіжа (калі 1770 года ў ёй было да 20 тысяч тамоў) — яна лічылася самай вялікай прыватнай бібліятэкай на тэрыторыі былой Рэчы Паспалітай. Як бібліятэка Полацкай акадэміі, дзе ў 1818 г. было 35 тысяч кніг. Пасля гэтых збораў, прынамсі, удалося адшукаць рэальныя сарады. Радзівілаўскую бібліятэку ў 1772 годзе перавезлі ў Пецярбург, дзе яна (прыводжу гэтыя звесткі, каб аблегчыць пошукі іншым) была падзелена паміж бібліятэкамі Акадэміі навук і праваслаўнай акадэміі. Хронікі ж былі перададзены ў бібліятэку Маскоўскага ўніверсітэта. Быў вывезены за межы Беларусі, часткова ў Курнік, самы багаты сярод прыватных (Радзівілы мелі прыватнай трмаці дзяржаўныя акты Вялікага княства Літоўскага) у Рэчы Паспалітай стары нявіжскі архіў. Аб памеры яго можна меркаваць на такой лічбе: нават пасля таго, як найбольш каштоўная частка перавандравала ў Курнік, на месцы ў XIX стагоддзі заставаліся больш 580 тысяч дакументаў. Вядомы і лёс полацкага кнігазбору: у 1831 годзе яго падзвілі паміж Пецярбургам, Масквой і Віцебскам. А вось да бібліятэкі Бергеля — ніякай нічакі. Няўжо нічога не падажаўце мне ў слуцкім краязнаўчым музеі або габалскай бібліятэцы?

— Ці гаворыць вам што-небудзь прозвішча Бергеля? — спытаў я ў дырэктара музея Лідзіі Іванаўны Шубы.

— Нічога, — пачуў я ў адказ.

Потым, праглядаючы цікавае даследаванне мясцовага настаўніка Рыгора Родчанкі пра 350-гадовы шлях Слуцкай гімназіі, і прыішоў да вываду, што прозвішча Бергеля ўсё ж павінна было сёе-тое гаварыць Лідзіі Іванаўне. У даследаванні яно ўпамінаецца некалькі разоў, а рукапіс даследавання захоўваецца якраз у музеі.

Яшчэ меншую дасведчанасць і зацікаўленасць праявіла загадчыца Слуцкай гарацкай бібліятэкі Зінаіда Мікалаўна Яновіч. Ды і адкуль быць той дасведчанасці і зацікаўленасці, калі гісторыі слуцкіх бібліятэк тут не займаюцца, пра існаванне слуцкіх старадрукаў нават не падарожжа, а краязнаўчыя работа вядзецца дзеля формы. Які кантраст з нявіжскай, наваградскай і асабліва слонімскай раённай бібліятэкай імя Я. Коласа, дзе я пачынаў пазнаёі! Вядома, і там рэдкіх выданняў не шукаюць, бібліяграфічнага ўліку мясцовых старадрукаў не вядуць (недарэчы было б патрабаваць, каб нявіжская бібліятэка мела ўнікальны радзівілаўскі выданні, але ведаць пра іх тут навіны). Затое колькі працы і любіў ўкладзены ў бягучы краязнаўчы картатэк, у стэндзі і альбомы! Не магу ўстрымацца, каб не прывесці хая б назвы альбомуў у нявіжскай бібліятэцы: «З успамінаў аб мінулым», «Ші ведаеш ты свой горад?», «Ішла вайна наоаодна», «Мой родны кут, як ты мне мілы», «Пасты — нашы землякі», «Расцём з тада ў год», «Перадвая людзі нашага раёна», «Прыгажэе наша Нявіжчына» і яшчэ колькі іншых. Калі гэта шчыра не поўнае і ўсебаковае гісторыі Нявіжчыны, то ва ўсім выпадку яе добры падмурак. У Слуцку ж адзіліліся, пачуўшы, што тут калісьці выдаваліся кнігі, што ў іх годзе апрачч бергелёўскай у XIX стагоддзі былі яшчэ дзве вядомыя для ўсіх бібліографы бібліятэкі...

Што зробіш, падумалася, трэба змырцца з цяўдачай. Наўна было б думаць, што хтосьці ўручыць табе гатовыя ключы ад бергелёўскай бібліятэкі або разгадку яе таямніцы. Трэба ўзяцца за пошукі магілы Абуховіча.

Уласна кажучы, магіла Абуховіча знойдзена і апісана на старонках «Літаратуры і мастацтва» яшчэ ў 1966 годзе. Зрабіў гэта з дапамогай Я. Дылы слуцкі выкладчык беларускай літаратуры Рыгор Родчанка. Але пасля яго публікацыі ўзнікла вось якая цікавая калізія. Раней увесць час лічылася, што пісьменнік-дэмакрат Альгерд Абуховіч памёр дзесяці васьм гадоў 1905 года, бо некаторыя ўрыўкі яго мемвараў датаваны 1904 годам. Р. Родчанка абвергнуў гэта меркаванне. Надпіс на магільным камені сведчыў, што Абуховіч памёр у 1893 годзе. Гэту дату я ўказаў у сваім раздзеле для II тома «Гісторыі бел-

МУЗЫКА, МУЗЫКАНТЫ

Адбыўся першы ў гэтым сезоне канцэрт Мінскага камернага аркестра, прысвечаны савецкай музыцы.

«Музыка для струнных» С. Картэса, напісаная спецыяльна для камернага аркестра, выконвалася ў Мінску ўпершыню. Тры лакалічныя часткі п'есы, блізкія па жанры да канцэрта-гроса, кантрастныя па настроі, але звязаныя інтанацыйнымі аркамі. У першай з іх, нібы кадры ў фантастычнай кінастужцы, чаргуюцца ўсхваляваныя, напеўныя, скерцыёзныя, поліфанічныя і таямнічыя эпізоды. Другая частка — велічная подэгато — нагадвае старадаўняе пасакаллі Гендэля, Баха і іх сучаснікаў. Трэцяя — мініяцюрнае ронда — заснавана на мелодыі беларускай народнай п'есні. Беракліва захаваўшы інтанацыйныя, кампазітар змяніў яе метр і рытмічны малюнак. Аб'яднанне карагоднай мелодыі з сола альта з першай часткі і з пасакалляй з другой надае ўсяму цыклу закончанасць і стройнасць.

ПРАГНУЧЫ ДАСКАНАЛАСЦІ

У цэлым «Музыка для струнных» пакідае прыемнае, крыху незвычайнае ўражанне. Асобныя эпізоды падабаюцца строгасцю, меладычнасцю, глыбіняй думкі, іншыя, нібы спабарнічачы з імі, уражваюць саеасаблівасцю прыёмаў і фарбаў.

Другі канцэрт для аркастрам Янчанкі быў створаны ў 1968 годзе для Вільнюскага фестывалю аркастраў музыкаў. У яго аснову пакладзены старадаўнія класічныя формы прэлюдыі і такаты, але вобразы, музычная мова і прынцып «свабоднага спабарнічтва» ідуць ад сучаснасці. Светлая прэлюдыя нагадвае сур'эзнае,

задуманнае апавяданне. Разгорнутая фігураваная таката гучыць мужна і драматычна. Калі ў прэлюдыі прадстаўлена «спабарнічтва» аркастра, якое поўнасцю выяўляе каларыстычнасць і віртуозныя магчымасці аркастра, то ў такае яны зліваюцца ў адно, утвараючы вялікі паўнагучны ансамбль. Абодва творы меладых беларускіх кампазітараў былі сыграны тонка і выразна. Аркестр пад кіраўніцтвам Юрыя Цырука паказаў сабе выдатна здатнаму ансамблем, які ўмее данесці да слухачоў складаны партытуры сучаснікаў. Сапраўднай кульмінацыяй канцэрта з'явілася Чатырнацца-

тая сімфонія Шастановіча, паспяхована выкананню якой садейнічала цудоўнае вакальнае майстэрства салісты Маскоўскай філармоніі М. Мірошнікавай і саліста Ленінградскай філармоніі С. Машкова.

Канцэрт прадэманстраваў высокую выканаўчую культуру аркестра, выдатны густ і няўхільнае імкненне прапагандаваць савецкую музыку.

Нягледзячы на бясспрэчны дасягненні, аркестру трэба яшчэ многа працаваць над павышэннем мастацкага майстэрства, адточанасцю кожнай дэталі, ансамблевай і інтанацыйнай дакладнасцю. Пospек рэцэнзуемага канцэрта — толькі крок на шляху да дасканаласці.

У. КОКУШКІН.

ларускай дакастрычніцкай літаратуры». Прынята яна і ў I томе БелСЭ. Але Уладзімір Юрэвіч, рэдактарыючы I том БелСЭ («Польмя», 1970, № 5), выказаў зусім лагічнае парочанне: як жа ў такім выпадку Абуховіч мог пісаць мемуары ў 1904 годзе? З-за магільна ці што? Узнікла сумненне, ці правільна Родчанка расшыфраваў надпіс на помніку...

Прасцей за ўсё было б, каб магільна Абуховіча паказаў той, хто знайшоў яе — сам Родчанка. Але Родчанкі не аказалася дома.

Прышлося блукаць па могілках усялякую, аддаючы перавагу мясцінам, дзе старэй дрэвы і неразборлівай надпісы на камянях. Знаёмыя па XIX стагоддзі прозвішчы Ордаў, Шантыраў, Пяткевічаў... Лацінскі надпіс на ведамляе, што тут пахаваны доктар медыцыны... А Абуховіча няма! Выходжу на вуліцу, зморана сядо на лаўцы ля дома, дзе, як выявілася потым, жыве вартаўнік могілак.

— Кагосьці шукалі? — спытаўся на пытае жанчына (потым аказалася — жонка вартаўніка).

— Ага, магільна аднаго пісьменніка.

— Ці не Абуховіча? То хадзеце, панажу вам.

Магільна Абуховіча аказалася ля старой крытай брамы — адрозу ж у першым радзе з правага боку, калі глядзець на вуліцу. Самасевам пасяліся ладныя клёнікі. Саржавелая жалезная агародка. За ёй — помнік з выветранага пясканіку. Час сцёр палоту, загладзіў сляды расца, запоўніў іх шэранню. Але надпіс прачытаць можна. Не адрозу, вядома, а па ступова, сціраючы дробны мох.

На камяні аказалася тое, што прачытаў і Родчанка: «Тут спачывае цела с. п. Альгерда Абуховіча. Пам. 10 жн. 1898 г. Вечны спакой яго душы». 1898 год відаць выразна. А паколькі дзякка ўявіць, каб у Слуцку адначасова жылі два Альгерды Абуховічы, паколькі надпіс на помніку тады абавязкова адпавядаў бы касцельнаму запісу, то...

Пачакайце, скажа чытач, а як быць з 1904 годам у мемуарах? Не браць пад увагу! І вось чаму. Па-першае, рукапіс мемуараў да нас не дайшоў. Нам вядома толькі публікацыя ў вільнянскай газеце «Гоман» за 1916 год (дарэчы, побач з мемуарамі змешчаны вельмі цікавы, хоць і супярэчлівы верш Абуховіча «Дума а Каралю XII», які чамусьці аказаўся па-за ўвагай нашага літаратуразнаўства). Па-другое, час тады быў ваенны, неспрыяльны для навуковай тэсталагіі. Публікацыя рыхтаваў невядомы сёння нікому Язеп Гулевіч. Ды і ў газетнай спешцы лёгка было набраць 1904, скажам, замест 1894. Іншага тлумачэння пакуль што не бачу.

Сфатаграфаваныя на ўсякі выпадак магільна Абуховіча (густы цень ад лістоты з'яўляюць маю спробу на нішто), адпраўляюся на вандравку па горадзе, які ўжо амаль згубіў сляды сваёй 350-гадовай гісторыі (упершыню Слуцк упамінаецца ў 1116 годзе). Доўга і дарэмна шукаю вуліцу Абуховіча. А яна ж павінна была быць. Гадзі з тры назад раённыя арганізацыі, памятаю, прысылалі ў Інстытут літаратуры АН БССР запісанне на імя Абуховіча. Прайшло шмат часу, мінула 130-годдзе з дня нараджэння пісьменніка, а пытанне ўсё ўтрасаецца.

Пасля Слуцка я наведваюся ў Нясвіж. Пры ўездзе ў горад — указальнік, апрача назвы горада ён таксама наведвае, што Нясвіж заснаваны ў 1223 годзе (іншыя гарады нібы саромеюцца нагадаць гасцім пра свой паважны ўзрост). Успомнілася мне, што тут надрукавана першая на тэрыторыі Беларусі кніжка, калі не лічыць польскіх кніг, выдадзеных у 50-х гадах XVI ст. у Врасце. Яе, «першыя ў гісторыі Беларусі школьны падручнік на роднай мове» (цытуе такое аўтарытатнае выданне, як «Нарысы гісторыі народнай асветы і педагогічнай думкі ў Беларусі»), выдаў у чэрвені 1562 года разам са сваімі папачнікамі Л. Крышкоўскім і М. Навячынскім беларускі асветнік-гуманіст Сымон Будны. Захаваўся і дом, у якім адбылася гэтая выдатная падзея ў жыцці нашага народа. Памятаецца, у 1968 годзе ў натацы «Крэма замест музея» «Літаратура і мастацтва» ставіла пытанне, каб у памятных будынку размясціць музей, які даўно патрэбны гораду. За тры гады, падумалася, калі не адкрыўся музей, то на доме, дзе была друкарня Буднага, пэўна з'явілася мемарыяльная дошка. Але я памыліся: у будынку паранейшаму была гаспадарчая грама, на сцяне ніякай дошкі не было.

А хіба нельга арганізаваць тут музей? Не абавязкова краязнаўча-гістарычны. Лепш — беларуска-кнігадрукавання. Яго шляху ад Скарыны і Буднага да магучыя гісторыі сёняшніх дзён. Магучыма гісторыі беларускай кнігі ўвогуле. Гісторыі нашых бібліятэк. Кнігі — у шырокім сэнсе гэтага слова.

Кніга! Больш 450 год выдаецца яна на нашай роднай мове, больш 400 —

на беларускай зямлі. Раскошныя фаліянты і тоненькія брашуркі на шэрай абгортачнай паперы. Кнігі-працаўніцы і кнігі-паразіты. Кнігі, якія вучылі народ дабру і якія адурманьвалі яго. Цяжка сказаць, колькі беларускіх кніжак выйшла за гэтыя стагоддзі (мы, на жаль, не вядзем і не выдаём рэспэктывунай бібліяграфіі). Яшчэ цяжэй сказаць, колькі іх бяспледна загінула і сёння невядома нават па назве. І не будзе вядома, калі не шукаць.

Вопыт бібліятэк Масквы і Ленінграда — Пушкінскага дома. АН СССР, Ленінградскага ўніверсітэта — паказвае, што старадаўнюю кніжку можна шукаць і анаходзіць усюды — на паддашках і ў падземлях, у забытых шафах і кўфах, у бібліяфілаў і проста аматараў. Толькі адзін Пушкінскі дом набыў летась больш 230 рукапісных кніг XV — XIX стагоддзяў. Ленінградскі вучоны В. Малышаў нядаўна пісаў у часопісе «Русская литература», што ў арэал гэтых пошукаў трэба ўключыць і багатую рэдзімі выданнямі Беларусь. І толькі беларускія бібліятэкі задавальняюцца тым, што ўжо ёсць.

Адзінае вядомае мне прыемнае выключэнне — Фундаментальная бібліятэка АН БССР імя Я. Коласа. Невялікі, але энергічны калектыў аддзела рэдзімі кнігі і рукапісаў гэтай бібліятэкі, арганізаваны стараннямі Л. Малаш-Аксамітавай, шукае і купляе, дзе толькі можна. Летась пад кіраўніцтвам загадчыцы аддзела Л. Збралевіч праведзена першая экспедыцыя па поўдні нашай рэспублікі (калі экспедыцыяй можна назваць падарожжа двух чалавек). Сёлета зрабілі яшчэ адну паездку. Вось чаму ў аддзеле заўсёды могуць пахваліцца навінай — то хронікай Стрыкоўскага, то рукапісамі Сыракомлі, то забытымі тэкстамі Каніскага. Дарэчы, тут не абмяжоўваюць рэдзімі кніжку толькі выданнямі да 1800 года, як робіцца ў Дзяржаўнай бібліятэцы БССР. І слухна. Лёс беларускай кнігі склаўся так, што часам нейкую заходнебеларускую брашуру знайсці цяжэй, чым прыкідзевае выданне Петраркі або Дзідро.

Асабліва карысна шукаць кнігі там, дзе раней знаходзіліся буйныя прыватныя бібліятэкі. Заўсёды пасля іх штоціх застаецца ў руках мясцовага насельніцтва. Я не сумняюся, што гэта датычыцца бібліятэкі графа Храптовіча, прагрэсіўнага асветніка і рэфарматара. У XIX стагоддзі, калі ў яго бібліятэцы ў Шчорсах працаваў А. Міцкевіч, Я. Чахот, І. Шэлеў, тут захоўвалася больш 10 тысяч кніг (у тым ліку вельмі рэдкіх), многа рукапісаў па гісторыі Беларусі. Усё гэта было завешчана Храптовічам першаму ўніверсітэту, які адкрыўся на радзіме ўладальніка. Але ішлі гады, універсітэт не адкрыўся, кнігі будвалі. У 1916 годзе, калі Шчорсы пачалі абстраляваць нямецкай артылерыяй, найбольш каштоўнае адправілі ў часовае карыстанне (дэпазіт) Кіеўскаму ўніверсітэту. Эвакуацыйны аглядаў праф. Доўнар-Запольскі.

— Мае сваякі, — раскавае ўраджэнец тых месц, дырэктар Дзяржаўнага музея народнай славы Міхаіл Фёдаравіч Петрыкевіч, — памятаюць, што ў першую сусветную вайну мноства кніг, якія не паспелі вывезці ў Кіеў, было кінута проста ў траву. Сяляне пакрысе выбіралі сабе найбольш імпазанцыйныя тамы. Штоціх з гэтага і сёння захавалася на шчорсаўскіх хатах.

Аднак куды важней, чым паслаць экспедыцыю ў Шчорсы, было б, відаць, вярнуць усю храптовічаўскую бібліятэку. Яе апісанні (друкаванае Пташніцкага і рукапіснае Стычынскага) сведчаць, што гэта неацэнны для Беларусі скарб. Прыпамінаецца, што такое пытанне ставілася яшчэ ў 1925 годзе. Як наведвала тады «Польмя» (№ 2, стар. 203). Народны камісарыят асветы БССР афіцыйна звяртаўся да НКА УССР вярнуць, згодна з завяшчаннем, бібліятэку Беларускаму дзяржаўнаму ўніверсітэту. Прафесара Шчэту, які ездзіў дзеля гэтай справы спецыяльна ў Харкаў, тагачасную сталіцу Украіны, украінскія таварышні запыталі, што бібліятэка будзе вернута. Потым пра шчорсаўскі кнігазбор забылі. А дарэмна. Хацелася б, каб воля Храптовіча была выканана.

І воля Бергеля. Толькі, у адрозненне ад шчорсаўскай бібліятэкі, слухачка знікла ў невядомым кірунку.

Няўжо зусім бяспледна? Вярнуўшыся ў Мінск, я яшчэ раз засеў за перыёдыку 80-х гадоў XIX стагоддзя.

След адшукаўся ў пецярбургскім часопісе «Край» за 1886 год.

Той жа Ельскі наведваўся ў карэспандэнцы з Мінска, што завяшчанне Бергеля парушыла яго ўдава. Яна прадала бібліятэку, 1500 кніг, краўскаму антыквару Гелью, які заплаціў за набытак (у тым ліку 40 кніг, невядомых славуатаму бібліяграфу Эстрайхеру) 3300 рублёў серабром.

Потым Э. Хвалевіч устанавіў, што Гель прадаў найбольш каштоўнае дзёўскаму мецэнату графу Бавароўскаму.

Зборы Бавароўскага ўвайшлі ў бібліятэку Асацінскіх (цяпер навукова-даследчая бібліятэка АН УССР у Львове).

Для таго, каб высветліць, якія ўнікаты Бергеля ў ёй захоўваюцца, патрабуюцца дадатковыя розшукі.

[Заканчэнне ў наступным нумары].

ДЗІЦЯЧАЕ вяшчанне Беларускага радыё... Гэта, бадай, самастойная радыёстанцыя. Яе можна было б назваць «Ад пяці да васьмідзесяці», бо перадачы яе разлічаны на самых розных слухачоў: «Юныя лены», «Рамантыкі», «Глобус», «Партызанскі касцёр», радыётэатр «Купалінка», «Вясёлая пошта», «Крылы», «Верасок» і «Крынічка», «Алёнчыны гульні»... І яшчэ многа розных назваў, пад якімі ідуць самыя розныя перадачы для ўсіх узростаў.

Стал галоўнага рэжысёра дзіцячага вяшчання Беларускага радыё Таццяна Міхайлаўна Аляксеевай заўсёды завалены стосамі папак, папер, кніг, з-за якіх іншы раз не адрозу ўбачыць і гаспадыню.

Большасць дзіцячых радыёперадач — інсцэніроўкі. Ні адной з іх Таццяна Міхайлаўна не паставіць, не прачытае, папярэдне ўсёй кнігі, па якой інсцэніроўка зроблена. Ёй трэба нават з пейзажных эпізодаў прозы здабыць драматургію. І не толькі прачытае, ё ё ўнясе грунтоўны праўкі ў сцэнарый, калі гэта, зразумела, патрэбна, перапіша разам з аўтарам цэлыя сцэны, шчодро адорыць думкамі. Не, гэта не прэтэнзія на сааўтарства, гэта — рэжысура. І хоць часу вечно не хапае, яна ўмее заўсёды «абрасці» матэрыялам, з якога потым выпявае рэжысёрская задума. Іншы раз бывае цяжка, ніколі яна не адроздзіць свайму правілу — вывучыць матэрыял, даследаваць яго, зрабіць «сваім». Гэта зусім не азначае, што кожная перадача — шэдэўр, не бываюць і менш удалыя. Праўда, на радыё гавораць калі ўзялася Аляксеева, атрымаецца... Чаму? Бо будзе ўсё зроблена з сэрцам і розумам.

Перадачы Таццяны Міхайлаўны не «растваюцца» ў эфіры, яны жывуць доўга, і ўсё ідуць і ідуць пільна ад удзячных слухачоў.

Таццяна Міхайлаўна добра ведае сваю аўдыторыю. Да прыходу на радыё, дзе яна, дарэчы, працуе ўжо пятнаццаць гадоў, яна працавала пяцінараважатай, кіравала гуртком у Палацы піянераў. Па сутнасці, усё жыццё звязана з дзятвой. Таму і размова з маленькімі слухачамі атрымліваецца задумшаная, разумная, без сюсюкання і падладжвання.

У рэжысёрскай рабоце Аляксеевай прыкметна ўменне накіраваць увагу дзяцей, каб яны сачылі не за знешнімі сюжэтнымі ходамі, а за думкай, за ўнутраным сэнсам таго, што адбываецца. Героі яе перадач заўсёды «выходзяць» з перадачы іншымі, чым з'яўляюцца ў першых «кадрах», бо за гэты час перажываюць нешта значнае і штоціх адкрываюць у саміх сабе, у навакольным свеце прыроды, у асяроддзі сяброў. І гэта ўзбагачае іх духоўны вопыт, гартуе, вучыць іх. У адной з лепшых, на маю думку, яе работ — радыёспектаклі «Буквар», які прысвечаны Леніну, Т. Аляксеева і вядомы арыст Павел Малчанав, выканаўца ролі Уладзіміра Ільіча, здолелі перадаць на дзіва тонкі ўнутраны кантакт Леніна з хлапчукамі, якія наведвалі парк у Горках, і, асабліва, з маленькім Сяргеекам, ролю якога выконвае заслужаная арыстка рэспублікі Р. Маленчанка. За развіццём іх

Т. Аляксеева і І. Лапцінскі ў радыёстудыі. Фота А. ЛУКАШОВА.

ПРАФЕСІЯ — РАДЫЁРЭЖЫСЁР

узаемаадносін, за нарастаннем узаемнай цеплыні і дружбы сочыш так, быццам гэта датычыць асабіста цябе. І горна маленькага Сяргейкі, калі памірае Ільіч, становіцца тваім горам, камяк сціскае горла, набігае слязаў...

Але сустрэча з Леніным назаўсёды ў сэрцы Сяргейкі. Ён вырасце сапраўдным чалавекам. У яго ёсць на кога раўняцца!

Ужо гаварыў, што дзіцячае вяшчанне — гэта амаль самастойная радыёстанцыя. Разам з Аляксеевай працуе другі рэжысёр — Ігар Васілевіч Лапцінскі. Сем гадоў назад ён пачаў ствараць тэатр імя Янкі Купалы, каб авалодаць прафесіяй радыёрэжысёра (да гэтага ён тры гады сумяшчаў радыё і тэатр).

Мабыць, гэта наогул тыповая з'ява — рэжысура ў радыётэатры робяць сваёй прафесіяй людзі, якія добра ведаюць сцэну. Раскрыю адну таямніцу: Аляксеева — дачка славаўтай Лідзіі Рызцак, яна і сама выступала як чытальніца на эстрадзе, ёй знаёмы шляхі ад тэксту ролі да мастацкага вобраза, які стварае акцёр. Тое ж і Лапцінскі: ён вучыўся ў мхатаўскага рэжысёра-педагога Барыса Мардзінава, а той настойліва вучыў сваіх выхаванцаў таму, што слова — гэта першая зброя арыста, што гола — першы інструмент у яго арсенале.

І тут, на радыё, яны маюць справу першадарожна з голасам і словам...

Рэжысёрскі пачырк Лапцінскага, я сказаў бы, насычаны нават іншы раз празмерна. У рэжысуры Лапцінскага прыкметна яго любоў да лепкі аб'ёмных, яркіх характараў. Ён добра адчувае і перадае гумар твора, нацыянальны каларыт яго, а ўжо аб веданні роднай мовы гаварыць не даводзіцца: ён адзін з лепшых «лінгвістаў» Беларускага радыё. Аб гэтым можна меркаваць па яго выступленні ля мікрафона.

У Ігара Васілевіча гэтак жа, як і ў Таццяны Міхайлаўны, штодзень мноства самых розных спраў. У патоку работы галоўнае — радыёпастапоўкі, якія з'яўляюцца прабным каменем май-

стэрства рэжысёра. І тут Ігар Лапцінскі, асоба наголу тэмпераментная, загарэца яшчэ больш і, засукаўшы рукавы, прымаецца за работу.

Акцёраў, асабліва сваіх былых таварышаў па сцэне Акадэмічнага тэатра, ведае ён добра. У выбары выканаўцаў памыляецца рэдка. Рэцэпіруе сур'ёзна, прыдзірліва, настойліва дабіваючы патрэбнага гучання. Асабліва цяжка даводзіцца, калі трэба знайсці арганічнае спалучэнне акцёраў-выканаўцаў з «жывымі», сапраўднымі героямі, якія павінны выступаць ля мікрафона. А такая форма перадач на радыё вельмі распаўсюджана.

Тан, напрыклад, нарадзілася хвалоючая перадача «У імя жыцця», якая раскавае аб камсамольскім падполлі на Гомельскім паравозавагоннарамонтным заводзе, у якой прыняў удзел былы сакратар падпольнага гаркома А. Рудак. Документальная верагоднасць у спалучэнні з мастацкімі абгульняннямі — рэч вельмі цяжкая, але тут Лапцінскаму ўдалося знайсці патрэбны спляў у рашэнні ўсёй радыёкампазіцыі.

Іх многа — аўтараў радыёперадач: пісьменнікі і рэдактары, журналісты і аператары, музычныя афарміцелі і гукарэжысёры...

Але праца ўсіх гэтых людзей злучаецца ў адно рэжысёрскае радыё.

У маю задачу не ўваходзіць раскаваць пра ўсіх сааўтараў дзіцячых перадач. Пра аднаго толькі Рыгора Данчыса, музычнага афарміцеля і гукарэжысёра, можна было б напісаць многа... Або пра трэцяга рэжысёра дзіцячага вяшчання Галіну Малумаву, якая працуе ля мікрафона не пасрэдна з дзецьмі... Або пра аператараў, якія вечна на заручаны работай, але ніколі не скардзяцца... Не гавораць ўжо аб рэдактарах на чале з нязменным кіраўніком Валяцінай Рыгораўнай Шапавалавай, людзях, якія па-сапраўднаму любяць дзяцей і сваю справу. Але «нельга абняць неабдымнае».

Я коротка раскаваў толькі пра тых, хто завяршае работу ўсяго гэтага калектыву, хто ўносіць апошні, рашаючы мастацкі акцэнт.

Ул. БАГАЛЮБСКІ.

ВЯРТАЮЧЫСЯ З ПАВЕРКІ, Сураў уба-
чыў на кантрольна-ўзаранай паласе
ланцужок лісных слядоў. Рыжкая прай-
шлася па-гаспадарску нетаропка, пакі-
нуўшы на мяккім ворыве глыбокія ад-
біткі лап.

Успомнілася Вера ў дзень ад'езду. Апанутая
па-дарожніку ў старонькую, некалісь карычне-
вую, цяпер выгаралую, у плямах балонню і папо-
шанія, таксама некалісь модныя туфлі на абца-
сіках-шпільках, яна трымала ў адной руцэ чама-
дан, у другой — Мішкаў цапачны аўтамат. Каля
ганка вурчаў і ўздрыгваў газік, а Мішка, сеўшы
побач я шафэрам хныкаў:

— Вось яшчэ!.. Едзе, мамка. Ну, мамачка.

Вера ступіла да дзвярэй, спынілася. На яе пры-
пудраным твары былі яшчэ сляды нядаўніх слёз.
І слёзы звінелі ў яе голасе, калі яна падняла на
Сурава вочы з яркажоўтымі на тую хвіліну зрэн-
камі:

— Няўжо табе ўсё роўна? Мы ж зараз пае-
дзе!.. Зусім. Назаўсёды.

На яе было цяжка глядзець. Яна чакала ўгаво-
раў, просьбаў, спадзявалася, што ён пачне яе ад-
гаворваць, як аднаго разу, калі паслухаўшыся ге-
нерала Міхеява, зрабіў гэта на пачатку іх сумес-
нага жыцця.

— Ты сама гэтага хацела, — сказаў ён ёй
коратка.

— Але я не магу тут жыць... Не магу! Зразу-
мееш ты калі-небудзь?..

— Тысячы іншых могуць... Верачка, мы з та-
бою шмат гаварылі пра гэта. Няма ахвоты паў-
тарацца.

Ён наперад ведаў яе жэсты, міміку, фразы,
якія яна зараз скажа, наўмысна расцягваючы
словы і ўкладваючы ў іх усю іронію, на якую
толькі здольна.

У Веры насмешліва выгнулася левае брыво:

— І гэта ўсё, што ты можаш нам сказаць!

— Каму — нам?

— Хаця б мне. І твайму сыну.

Ён адказаў не адразу. Працягнуў руку, каб
узяць чамадан, і роўным голасам, янім гаварыў,
стрымліваючы гнёў, сказаў, глядзячы паверх яе
галавы, павязанай белай касынкай:

— Я цябе не гнаў. Заставайся.

Спачатку ўздрыгнулі вугалкі касынкі пад па-
бародкам. Сурава здалося, а можа і праўда ў ва-
чах Веры мільгнуў сапраўдны сполах. Потым у
пачыркы неаддзельна ўзляцелі і адразу аналі бры-
вы. Твар яе ў злосці стаў цымяны і неспрыгожы.

— Вось яно як! — сказала яна глухім голасам.
— Ён пам, бачыце, ласку робіць, дабрачыннік
наш. — І раптам істэрычна закрычала:

— Ненавідку! Усіх праклятае закуцце гэта,
дурыню рамантыку. І твайго Голава. Можаш яму
перадаць.

Выскачыла на ганак. І паехала.

Звычайна ў запальчывасці, а з Верай апошнім
часам гэта бывала часта, яна папракала яго друж-
бай з начальнікам пагранічнага атрада Голавым,
папракала, яго такім тонам, нібы дружба з пад-
палкоўнікам ганьбіла Сурава, а заадно і яе, Вера.

З Голавым Сурава звязвала даўняе знаёмства:
Юрый Сураў, курсант-выпускнік пагранічнага ву-
чылішча, праводзіў апошняю сваю стажыроўку на
марской заставе, якую ў той час камандаваў стар-
шы лейтэнант Голаў. І толькі. Рассталіся яны ве-
рагамі, і ўзаемная неспрыгожы з гадамі не прайш-
ла.

Застава, на якой Сураў праходзіў стажыроўку,
была за горадам, у курортным раёне з нярускай
цазнай.

Аднойчы выдаўся вольны ад заняткаў надзе-
льны дзень. На спартыўнай пляцоўцы толькі пачаў-
ся валебольны паядынак, калі за Юрыем прый-
шоў дзяжурны.

— Старшы лейтэнант выклікаюць, — далажыў
ён, абьякава ўскінуўшы далонь да казырка по-
вай зялёнай фуражкі.

Старшы лейтэнант Голаў у штанах навыпуск
і форменнай блузе павітаўся з Юрыем кіўком га-
лавы, акінуў яго хуткім і чэпкім позіркам.

— Надыходзіць, — сказаў ён, відаць, сам сабе.

Дзяжурны стаў ля дзвярэй, чакаючы новых
распараджэнняў. Сураў адначыў не-толькі мала-
дзёцкі выгляд салдата, але і снежна-белы рубчык
каўперыка на адрасаваным мундзіры, прамяіс-
тую пражку паяснога рэмпія і начышчаныя да яр-
кага бляску боты.

Голаў, адчыніўшы дзверцы сейфа, павярнуўся
да дзяжурнага, як і Сураў, спыніў на ім пільны
погляд.

— Зараз чатырнаццаць трыццаць... тры. —
Старшы лейтэнант падняў руку з гадзішнікам.
— Перадаць намесніку: вярнуся да дваццаці ад-
ной. Са стажорам паедзем ў дружку. Ясна?

— Вельмі нават.

— Вольна!

— Так, вольна! — Дзяжурны ляснуў абца-
самі, крутнуўся, як на шарнірах. І выйшаў.

Голаў правёў яго позіркам:

— Арол!

Сураў, які прывык да строгіх правілаў ваенна-
га вучылішча, з пейкай варожасцю паглядзеў у
спіну салдата. Уразіла нестатутнае «вельмі на-
ват», а яшчэ больш тое, што старшы лейтэнант не
рэагаваў на такую вольнасць. За час стажыроўкі
Сураў неаднойчы сутыкаўся з адступленнямі ад
інструкцый і статутаў, якія дазваляў сабе началь-
нік заставы. Нешта ў Голаве адначасова і вабіла,
і адштурхоўвала. У ім была і шырокая натура і
дробязны разлік, прастата і манернасць, паніра-
тва з паднакаленымі і неапраўданая прыдзірлі-
васць.

Тым часам Голаў дастаў з сейфа некалькі
трохрублёвак, пералічыў і дэне паклаў назад у
патайное аддзяленне, якое замыкалася асобным
ключом.

— Падкурныя — падміргаў ён, хаваючы
грошы ў кішэню. — На ўсякі пакарны. — Зам-
кнуў дзверцы сейфа, надзеў фуражку, крышку ссу-
нуўшы яе набакі. — Пайшлі, стажор. Раз да Го-

В. РУДАЎ

ЧОРНАЯ ГАНЬЧА

УРЫВАК З РАМАНА

Ён доўга пісаўся, новы раман пра маіх баяных
сяброў-пагранічнікаў, разам з якімі многа гадоў ме-
раў пагранічныя сцэжкі... Кніга — пра пагранічнікаў
Беларусі. У цэнтры апавядання — пачатковыя заставы
Сураў, яго складанае жыццё і цяжкае служб. Пра-
пануючы чытачам раздзел з кнігі.

Аўтар.

Мал. Я. ГОЛЬБЫ.

лава трапіў, ён табе ўсё пакажа. На тым стаім.
Юрыя не здзівіла што старшы лейтэнант гана-
рыў пра сябе ў трэці асобе — за час стажыроў-
кі і такое чуў.

Спачатку ехалі ў пустым трамваі, які з грука-
там каціў па доўгім Пралетарскім бульвары міма
санаторыяў, схаваных за высокімі платамі ў гуш-
чыні дрэў, даехалі да вакзала, пераселі ў другі,
цяпер ужо да адказу набіты вагон, у якім і стаяць
было цяжка, а мінут праз сорак, потым і стомле-
ныя, высаджаліся ля далёкага пляжа. Голаў сказаў
Юрыю пачаць, а сам хутка пайшоў да «па-
плаўка», дзе стаяла за півам доўгая чарга. Ад-
туль дапосціўся гул, звод пасуды, смех. Было го-
рача і шумна.

Голаў прынёс у кардоннай скрынцы дэсяткі
бутэлек пива, сунуў Юрыю ў рукі:

— Трымай, стажор. Будзем культурна бавіць
час.

На пляжы не было дзе прыткнуцца. Але толькі
Голаў павіўся ў сваёй зялёнай фуражцы, як ад-
разу пачуліся галасы:

— Гола-аў!..

— Аляксей Пятровіч, да нас.

— Сюды-чы...

— Лёшал — перакрываў усіх дзявочыя званні
голос.

Голаў, усміхаючыся, пайшоў на галасы, лаві-
руючы, каб не наступіць на каго-небудзь. Іх аб-
ступілі шумныя загарэлыя хлопцы і дзяўчаты.
Неўзабаве Юрый з усімі перазнаёміўся, хаця з
усіх імёнаў запамінуў толькі імя чорненкай, ко-
ратка падстрыжанай дзяўчыны, сарамлівай, кры-
ху нават хмураватай з выгляду. Яе звалі Верай.
Ёй Голаў аддаваў найбольш увагі...

Калі на зыходзе ночы вяртаецца з граніцы да-
моў, крышкы гудуць стомленыя ногі, троньчкі
круціцца галава, у ёй шуміць і пазвоньвае, а сам
ты, захмялелы ад напоенага густым настоем траў
халаднаватага наветра, дышаеш на поўныя грудзі
і ніяк не надыхаешся. На досвітку пахі траў слаб-
нуць. І тады цябе абвалювае водар расы — тон-
кі, ледзь улоўны, яго хіба толькі і ўлоўш у перу-
хомай цішыні пагранічча, таму што ўвесь ты ў
расе, нібы прырода шчодра выкупала цябе, пла-
чычы за нялёгкаю службу.

Ідзеш і ў такіх хвілінах думаеш пра кубак гара-
чага чаю, загады чешыцца кароткім перакурам
у прадымленай сушыльцы, дзе ад развешаных
плашчоў і куртак пахне лесам, тыгунём і салдац-
кім потам, чуеш храбасценне матраца, на якім
выцягнуўся на ўсю даўжыню стомленага цела і
адразу, толькі прытуліўшыся галавою да цвёр-
дай падушкі, праваліўся, бязважкі, у бездань.

Але часам, здарася, непаслухмяная памяць
такое падсуне, што і курчыць не захочаш, і сон
адляціць.

...Тады, разлаваўшыся, ён не падумаў пра
магчымыя вынікі. З усёй сілы стукнуў Голава
пад ложачку менавіта тым прыёмам, якому той
яго навучыў. Вера стаяла збоку, за камянімі, ус-

хліпала, прытрымліваючы рукой падраную на
грудзях сукенку. Было яшчэ светла, прыглушана
далятаў гоман люднага пляжа. Тут, сярод камен-
няў, цішыню парушалі Верыны ўскліпы.

Юрый, ні разу не азірнуўшыся на старшага
лейтэнанта, надышоў да дзяўчыны, дастаў з фу-
ражкі іголку з ніткай, падаў ёй.

— Што вы! — Вера, не зразумеўшы жэсту,
спалохана адхіснулася, нібы баронячыся, праця-
нула наперад абедзве рукі, забыўшыся на пад-
раную сукенку.

Юрый убачыў яе маленькія грудзі і пачырва-
неў да самых вушэй.

— Прабачце, — замармытаў ён, адыходзячы
ўбок. І нават не заўважыў, што Голаў пайшоў, не
сказаўшы нічога.

Праводзячы Вера, ён паслухмяна ішоў за ёю
праз надобныя адзіны на адзін гарадскія дворыкі з
цёмнымі падворотнямі, дворыкі, выкладзеныя
гладкімі каменнымі плітамі, дзе незразумела пыш-
на рос вінаград і ярка чырванелі кветкі. Забуў-
ліся дзеці, перагаворваліся старыя жанчыны, се-
дзячы кожная ля сваіх дзвярэй на нізкім услон-
чыку, пахла смажанымі бычкамі, арбузамі. Вера
пазбегала людных вуліц, і Юрый думаў, што калі
назад дзядзёнца ісці аднаму, ён абавязкова заб-
лудзіцца ў лабірынце двароў, спускаў і вузкіх
каменных лесвіц, якія каскадам спускаліся да
прымор'я.

У кватэры, куды яны, нарэшце, прыйшлі, пах-
ла кветкамі і свежа пафарбаванай падлогай. У
паўцёмным пакоі на круглым сталі, засланым
зялёным плюшавым абрусам, стаяў букет ярка-
чырвоных руж. Вера, не спыняючыся, правяла
Юрыя ў наступны, вельмі светлы, пуставаты па-
кой, дзе, акрамя вузкай канапкі і этажэркі з кі-
гамі, было адно крэсла і маленькі столик, таксама
завалены кнігамі. Затое сцены стракацелі мност-
вам фарб.

— Спробы, — абьякава сказала Вера. І дада-
ла: — Так, дробязі: энюды, накіды. — Паказала
Юрыю на крэсла, выйшла.

На крэсла Юрый паклаў фуражку. У пакоі бы-
ло прахалодна. Пакуль не было Веры, ён пачаў
разглядаць малюнк. Адны яму падаліся прас-
татай і сціпласцю фарб, другія — не, сярод не-
калькіх накідаў выдзяляўся пісаны маслянымі
фарбамі, ахаль закончаны партрэт старога.

Дзіўны партрэт. Стары з каптой нечасаных ва-
ласоў, безбароды, з кароткімі вусамі пад вялікім
гарбатым носам. Невялікія вострыя вочкі прыж-
мураны, нібы ў іх заталася з'едлівасць.

Юрый неадрыўна глядзеў у твар старога і не
мог зразумець, што ў ім прыцягвае ўвагу. Ён
не заўважыў, што Вера, вярнуўшыся ў пакой, на-
зірае за ім, чакае, што ён скажа.

— Добра, — сказаў ён, счэкаўшы. — Проста
здорава!

— Праўда?

Ён павярнуўся на яе голас, крыху збянтэжыўся:
— Я, вядома, не мастак. Але стары моцны.
Ваш бацька?

Вера засмяялася, нават рукамі ўспляснула:
— Што вы, Юра! Гэта мой дзед. Я яго намалю-
вала, калі была яшчэ вась такою. — Яна падня-
ла руку на ўзровень століка. — Яшчэ ў сёмы
клас хадзіла. — Паглядзела Юрыю ў вочы і ў-
дыхнула. — Дзядуля даўно памёр. Пад Адэсай,
у Дафінаўцы ў яго быў свой домік. Туды на лета
мой тата ездзіць. Ён таксама мастак. Наступны
раз прыйдзеце, я вас пазнаёмлю.

Хацелася адказаць, што наступнага разу не бу-
дзе, таму што да вяртання ў вучылішча засталася
тры дні, там — назначэнне на новае месца служ-
бы.

Вера, не заўважаючы збянтэжанасці свайго
госця, расказвала пра бацьку, сябровак, шкадава-
ла, што закончана вучоба ў мастацкім вучылішчы
і цяпер дзядзёнца працаваць.

— Праўда, гэта сумна — проста працаваць?
— Яна засмяялася: — Зарабляць на пракарм.
Якое недарэчнае слова, праўда? І заставацца ў
пільным горадзе на ўвесь час — сумна. Праўда?

Ён не ведаў, на якую з яе «праўд» адказаць, а
Вера, здавалася, і не чакала тлумачэнняў — ёй
добра было з ім, дужым і мужным, янім яна,
пэўна, намалювала яго сваім уяўленнем, калі ён
абараніў яе ад прыставанняў надбітага старшага
лейтэнанта. Яна апамыталася толькі тады, калі ён
намерыўся ісці, усхапілася з канапы, паправіла
на сабе сукенку.

— Загаварыла я вас, Прабачце, — Вера ла-
ранулася да яго рукі.

— Не, чаму ж... Было вельмі добра, — прамар-
мытаў ён, усмехнуўшы ад яе мімалетнага доты-
ку.

— Заўтра прыходзьце проста сюды, — запра-
сіла Вера і паправіла валасы. — Можна, тата прые-
дзе. Буду вас чакаць.

— Не ведаю нават. Наўрад.

— Служба, разумею, — Вера сумна ўсміхну-
лася.

Ён падумаў, ці трэба казаць ёй праўду: Вера
так доверліва глядзела яму проста ў вочы.
Яны нібы свядзіліся ў паўзмрок падвечорка.

— Паслязаўтра еду адгэтуль.

— Надоўга?

— Зусім. Спыраша ў вучылішча, пасля на грані-
цу.

— І больш ніколі, ніколі сюды не прыедзеце?
— апусціўшы вочы, Вера круціла пражку пояса
на сваёй сукенцы. Ён бачыў яе нервовыя пальцы,
і яму захацелася ўзяць іх у сваю далонь, лёгка
сціснуць...

— Вам хочацца, каб я зноў прыехаў?..

Сураў ішоў уздоўж кантрольна-ўзаранай пала-
сы.

Пра жонку ён думаў без злосці і без асаблівага
смутку. Першыя паўгода агартала туга, асабліва
ў дні, калі прыходзілі пісьмы. Вера пісала часта
і многа, настойвала на дэмабілізацыі, звала да
сябе. Ён адказаў ёй радзей, чым яна пісала яму,
адказаў скуца. Пра дэмабілізацыю і гаворкі быць
не магло, ён так і адказаў Веры. Цяпер пісьмы
прыходзілі раз у месяц, кароткія і сухія — усё
пра Мішку, Вера пісала, што сын кепска перано-
сіць гарачыню, пахудзеў і просіцца на заставу. А
ў канцы Мішкавай рукой надрапана: «Татачка
прыжай».

Сураў перасунуў на бок п'сталет, які апоўз на жывоце, і пайшоў шпарчэй. Займалася жывеньская раніца. Край дасэрнай дарогі ўздоўж кантрольна-ўзаранай паласы зарос высокай травой. Сёння ж трэба навесці тут пародак, падумалася Сураву. І са здзіўленнем адзначыў, як хутка вымахала трава — амаль у пояс. А зусім жа нядаўна каслі.

За паваротам, ля гарэлага дуба, Сураў спыніўся: дзікі ўзаралі паласу пачварнымі чорнымі варонкамі. Управы няма на гэтых дзікоў, мала які дзень абдызца без таго, каб не даводзілася пасля іх баранаваць. І яшчэ заўважыў Сураў падгнілы слупок на кладцы праз ручай, які прыйдзецца мяняць, а заадно ўжо і дошкі.

Сцежка падымалася на касгор: яго вяршыня, нібы падфарбаная, свяцілася аранжавым святлом — на той бок касгора ўзыходзіла сонца. Калі Сураў узшыў на вяршыню, аж зажмурыў вочы: спон яркіх прамяняў ударыў у твар. Адгэтуль, з вяршыні, Сураў убачыў правы бок свайго ўчастка да самага стьну з суседняй заставай. Лес да гарызонта стаяў зубчатай сцяной, а паўз яго, як вартавыя, пагранічныя слупы: чырвона-зялёныя — свае і бела-чырвоныя — суседзяў. Драцяная агароджа паабпал паласы то ўзбягала на ўзгоркі, то спускалася ў далінкі, часам агінаючы выступы лесу і парослыя вольхай і бярозай яры. У адным з іх, самым глыбокім, ляжаў белы туман, туды яшчэ не паспела заглянуць сонца і таму дрэвы, што ўздымаліся з дна яго, здавалася, віселі ў паветры.

Сураў так добра вывучыў участак граніцы, што мог прайсці па ім з завязанымі вачыма — у любое надвор'е, у самую глухую непагодлівую ноч, як і яго салдаты, якія добра арыентаваліся на мясцовасці, ліхтаром карыстаўся ў крайніх выпадках, калі даводзілася выяўляць следы.

І тым не меней, калі б Сураў ні вяртаўся з граніцы, кожны раз, спыняючыся на вяршыні пагорка і азіраючы з вышыні свой участак, як бы нанова адкрываў сабе чароўнасць краю, у які прыхаў з Туркменіі паўтара года назад. Туркменія з яе суровымі фарбамі мела сваю прыгажосць, была па-свойму прывабная, там і зараз жыла яго маці, Настасся Сяргееўна, засталіся сябры і знаёмыя. Але пасля бязлесых гор Капет-Дага і гарачыні пустыні ён не мог палюбавацца зялёнай Беларуссю, яе лясамі і рэкамі, яе ціхімі блакітнымі азёрамі, мяккім кліматам. Ён не разумее, як магла Вера не палюбіць гэты край.

Сураў вяртаўся дамоў, адчуваючы ва ўсім целе прыемную стому. З другога боку схіла ён убачыў заставу і дах доміка, які ён займаў удваіх са старшынёю Холадам. Над домам лёталі галубы — іх для Мішкі яшчэ пазалетась завёў Бутэнка, маларослы няўклёдны салдат родам з Чарнігаўшчыны. Галубоў развілося многа, і старшыня скардзіўся, што галубіны стогн не даваў яму спаць.

Да ад'езду Веры Сураў на паўдарозе да заставы ўключыўся ў тэлефонную лінію, вывятляў у дзюжурнага абстаноўку і, калі ўсё было ў парадку, не заходзячы ў канцылярню, ішоў да сябе на кватэру, не трацячы часу — паспаць некалькі гадзін дома.

Без Веры ўсё змянілася. Абмінуўшы спортгародак, прайшоў праз вясніцы за высокую агароджу заставы і хацеў быў спрамаваць у канцылярню, дзе цяпер адпачываў, вяртаючыся з граніцы. Глянуў на домік, проста так, механічна. І абмёр, спыніўшыся. У яго перасохла ў роне, і па спіне прабег халадок. З ім заўсёды так бывала ў минуты хвалявання. Праз ганкам стаяла карычневая «Волга» Голава, а на прылінім месцы, прываліўшыся галавой да спіні, спаў шафёр.

Сурава, аднак, усхваляваў не прыезд Голава. Ён убачыў іншае, і ў яго часта-часта закалацілася сэрца: вокны кватэры былі насцёж адчынены, на вярочцы, нацягнутай ад стойкі ганка да старой грушцы перад домам, сушыліся яго, Сурава, адзенне і хатнія рэчы — ватка коўдра, два кіцелі і шынель. Яшчэ нейкія рэчы былі развешаны пад паветкай ганка, але Сурава яны не цікавілі, як, зрэшты, і ўсё астатняе яго маёмасць.

«Вера прыхаля!» — апякла думка. Яму стала горача. Ён, звычайна спакойны, а як казалі Вера, нават флегматычны, «як каракумскі вярблюд», раптам разгубіўся. Нечаканае вяртанне, «Волга» — не падобна на разважлівую Веру: яна б тэлеграмай папярэдзіла, а ўжо да Голава з просьбай нізавошта, яна яго трываць не магла.

Разгубленасць была нядоўгай. Ад вясніц, дзе ён спыніўся, да дома было роўна сто пяць крокаў. Сто пяць «пагранічным крокам» па выкладзенай цэглай і пасьпанай жоўтым пяском дарожцы. Звычайна адлегласць пакрывалася за паўтары няшпешныя мінуці. Сураў прабег іх за пяцінаццаць секунд і з дрыготкім сэрцам узбег на ганак, праскочыў у пярэдняю. І убачыў сівую галаву маці.

Яна павярнулася да яго, выцерла рукі фаргухом, пайшла насустрач, хаваючы шчаслівую ўсмешку.

— Дзень добры, Юрачка. — Павіталася тым тонам, нібы расставалася з сынам толькі ўчора. І пацалавала ў шчэку.

Сураў абняў яе і, адступіўшы, хацеў спытаць, чаму раптам яна прыхаля, не папярэдзіўшы. Маці сказала:

— Што мяне сустракаць — я не генерал. Мыйся, снеданне гатова.

Плэскаючы пад рукамынікам, Сураў паглядваў на вуліцу, дзе ўсё ў той самай нязручнай позе, закінуўшы галаву на сядзенне, спаў шафёр. Гэтай бестурботнасці цяпер якраз не хапала Сураву. Прыезд маці яго, вядома, узрадаваў, ён любіў яе, як любіць маці, з ёю было па-катням спакойна, утульна. Ён злавіў сябе на тым, што загадзя смакуе згатаваны маці сніданак — гэта табе не варыва заставае кухара з салдат-першагодкаў. І пры ўсім гэтым адчуваў нейкую прыкрасць. І няёмкасць адначасова. Няёмкасць перад маці, таму што памылка яго засмуціла. Калі б Вера з Мішкам...

Снедаючы, ён і маці пазбягалі гаварыць пра Веру. Маці падкладвала яму смажанага мяса, бульбы, прыпраўленай часнаком і перцам — патуркменску. Прыемна было сядзець за сталом, засланым накрухмаленым абрусам. І ён, гэты абрус, і ў тон яму лянныя, таксама накрухмаленыя сурвэтки Сурава зусім не здзівілі: ён памятаў іх з маленства, прывык да іх. І тое, што маці прывезла цяпер гэтыя няхітрыя рэчы, каб хоць нескрасіць яму побыт, ён прыняў як належнае, зусім не здзівіўшыся клопату.

Вось калі б такую ўвагу яму аказала Вера! Ён бы, вядома, пахваліў бы яе за смачны сніданак і святочна прыбраны стол.

Такія думкі яго разлавалі: «Вера, Вера...» Можна падумаць, яна ўвесь свет заспіла. З прыкрасцю на сябе адсунуў талерку, устаў, падышоў да маці, пацалаваў яе. Гэта выйшла ў яго не вельмі шчыра — маці не падманеш. Яна лёгана шлёпнула яго па губах сваёй мяккай і цёплай далоняй і чамусьці пацёрла шчэку ў тым месцы, да якога толькі што дакрануўся губамі.

Ён заснуў адразу, як толькі дакрануўся да падушкі, спаў беспрабудна гадзіны тры з лішкам, спаў моцна, як заўсёды, і не чуў, што маці ў другім пакоі нешта совала, перастаўляла, ляпала дзверцамі шафы.

Яго разбудзіў роў быка. Чомбе — так празвалі яго салдаты — роў страшным, раскацістым голасам, працягла, з усхліпам, роў да таго часу, пакуль на лузе не адгукнулася Краска.

Больш Сураў заснуць не мог. І зноў — у які раз за гэты дзень — прыйшлі думкі пра Веру. Ён спрабаваў адганяць іх і не мог. Прасцей за ўсё было ўстаць, памагчы маці па гаспадарцы. Ён нават толкам не пагаварыў з ёю.

Яна сама ўвайшла і пачала сціраць пыл са стала і буфета, наводзіць лад на кніжнай палцы. Сураў алжрыў вочы і ўбачыў спіну маці, тонкую шпю і ўжо зусім пасівелы пучок валос на патыліцы. Старасць падкрэслівала да яе непрыкметна, але Сураў заўважыў яе раптам, некай адразу, і яму стала балюча. Ён адчуваў сваю незразумелую віну перад ёю, хаця заўсёды быў добрым і ўважлівым сынам, а яна гэтая не толькі не хавала, як звычайна робіць стрымлівыя маці, каб не «сапсаваць дзіця», а адкрыта, пры ім, прызнавала і ганарылася.

Ён ляжаў ціха, не варушыўся. Маці паранейшаму стаяла да яго спіной, і ён назіраў за яе хуткімі рукамі. Вось яна выперла пыл з кнігі на верхняй палцы, прылягла за другую, дзе стаялі шэсць томікаў Паустоўскага — падарунак Веры да дня нараджэння.

— Ану ўставай, лежабок. Калі не спіш, уставай. Няма чаго качацца.

— Вой, ужо гэтыя ўсёвядушыя мамы! — жартам паскардзіўся Сураў.

Ён саскочыў на халодную, яшчэ вільготную пасля мыцця фарбаную падлогу, некалькі разоў прысеў і рэзкім рыўком падняўся, адганяючы рэшткі ленай стомы. Потым пачаў апранацца: нацягнуў штаны, боты. Штаны былі толькі што адпасаваны, боты навакаваны. Спачатку ён здзівіўся, таму што ўжо некалькі дзён не прасваў штаноў, а з ботаў толькі змахваў пыл. Потым зразумеў, што за яго гэта зрабіла маці.

Маці з дакорам паглядзела яму ў твар.

— Думаеш, пашкадавала? Маленькага, кволага, бедняжка.

— Нічога такога не думаю. — буркнуў ён, надзяваючы майку. — І наогул...

— Што наогул? Наогул, — перадрожыла яна. — Апускаешся, капітан. Ты што ж сабе думаеш, дарагі мой! На цябе твае салдаты глядзяць. І ўсё падмачаюць.

— Не трэба. — Ён перабіў яе, чаго ніколі сабе не дазваляў. І ад таго, што ў незразумелай запальчывасці дапусціў нетактоўнасць, яму стала няёмка. — Прабач, мама, ты, як заўсёды, маеш рацыю. І давай больш не будзем. Добра?

Яна скупа ўсміхнулася:

— Добра.

Сураў паглядзеў на насценны гадзіннік — таксама пакупка Веры на чацвёртым годзе іх сумеснага жыцця — ён паказаў дзве гадзіны дня. Пара абедца і ісці на заставу.

Пераклад з рускай.

СЛАВУТЫ ПАПЯРЭДНІК БАХА

Да 385-годдзя з дня нараджэння Генрыха ШУТЦА

У гісторыі нямецкай музыкі выключнае месца займае творчасць стваральніка першых нямецкіх опер, балетаў і араторыяў Генрыха Шутца, непасрэднага папярэдніка Баха і Гендзіля.

Генрых Шутц нарадзіўся 14 кастрычніка 1585 года ў невялікім горадку Кёстрыцы. Яго бацька Густаў Шутц меў тут тракір «Заўлаты журавель». Адноўчы маркграф Морыц Гесен-Касельскі, судчы праз горад, пачуў цудоўны дыскант юнака Шутца, які спяваў у мясцовай царкве. Зачараваны крышталёвым чыстым голасам хлопчыка, маркграф забраў яго ў сваю капэлу. У капэле будучы кампазітар атрымаў выдатную музычную і агульную адукацыю. Але, падпарадкоўваючыся волі бацькі, Шутц паступіў у Марбургскі ўніверсітэт, дзе атрымаў учуную ступень юрystsа.

Хутка Гесен-Касельскі пранававуў Шутцу паездку ў Венецыю. Казачы горад зачароваў уражлівага юнака. Яму чулася музыка і ў плэскае вод блакітных лагун, і ў велічнай архітэктурнай сабора святога Марка... Але самай цудоўнай была музыка славуэтага маэстра Джавані Габрыэлі. Да яго і з'явіўся юнак.

У доме Габрыэлі Шутц пазнаваў вялікія тайны гармоніі і тэорыі кампазіцыі. Праз два гады ён ужо аублікаваў том пяцігалосных матэаў. Першыя творы кампазітара дазволілі загаварыць пра яго як пра выдатнага музыканта.

Генрых Шутц быў першым з нямецкіх кампазітараў, які засвоіў дасягненні стараіямейскай школы. Абагульніўшы работы асобных майстроў Германіі XVI стагоддзя, ён накіраваў развіццё музыкі па шляху заліца з навейшымі дасягненнямі прагрэсіўнай венецыянскай школы.

З 1617 года Генрых Шутц назавсёды звязвае свой лёс з Дрэздэнам. У Дрэздэне ён прыхаў на запрашэнні курфюрста Георга-Ігана Першага, разумнага і тонкага аднаўца прыгожых мастацтваў. Пры Шутцы Дрэздэнская капэла дасягнула найвышэйшага росквіту. Кампазітар стварае натхнёны цыкл псалмаў на нямецкі тэкст К. Бекера «Псалмы Давіда». Строгая прастата мелодый, дзіўная гарманічнасць і завершанасць форм робяць псалмы падобнымі на творы ранішняга Баха.

Саксонскае княства аказалася ўцігнутым у разбураўную Трыццацігадовую вайну (1618—1648). Яна спустошыла сям'яніскія палі, зні-

шчыла сотні тысяч чалавечых жыццяў. Абязброеныя вайной гарады выміралі ад чумы і халеры. У гэтыя гады Шутц многа падарожнічае па Германіі. У сэрцы кампазітара — гуманіста расце ініцыятыўнае вайны як найвышэйшага ала на зямлі. Паміж 1633 і 1636 гадамі Шутц стварае два цыклы «Маленькіх духоўных канцэртаў», якія складаюцца з 55 твораў. У гэтай музыцы глыбокі роздум кампазітара над лёсам чалавецтва.

Шутц быў аўтарам першых нямецкіх балетаў «Пажаланні ішчася Аналон» (1621) і «Арфей і Эўрыдыка» (1638). Апошні балет быў паказаны ў 1673 годзе ў Маскве.

Духоўныя сімфоніі «Symphonía sacrae» Шутца палкалі пачатак вакальна-інструментальнаму стылю, які быў развіты праз сто гадоў Бахам.

У 80-гадовым узросце ён стварае выдатную араторыю «Калядная гісторыя». Таму пратэсту супраць дзікіх зверстваў і эдэкаў над асобай простага чалавека, неспакою за лёс будучых пакаленняў гукаць у «Каляднай гісторыі» гнеўна і страпна, бічуную разбураўную слау вайны.

З гадамі Шутц не страціў юнацкага запалу. Ён піша тры «Пасіёны» па евангеліях Лукі, Матфея і Іаана — шырока разгорнутыя драматычныя палотны.

За год да смерці 86-гадовы Шутц піша «Нямецкі магніфікат». Апошнім намаганнем волі слабеючы майстар паставіў кропку над завяршэннем вялізарнай працы ўсяго свайго жыцця.

Як немагчыма ўявіць рускую літаратуру без Ламаносава і Пушкіна беларускую — без Я. Купалы і М. Багдановіча, так нельга ўявіць нямецкую музыку без родна-начальніка лепшых яе ўораў, бацькі нямецкіх музыкантаў Г. Шутца, які вызначыў шлях развіцця нямецкай музыкі ад першых опер, балетаў і араторыяў да манументальнага мастацтва Баха, Гендзіля, Моцарта і Бетховена.

Генрых Шутц быў прыхільнікам збліжэння нацыянальных культур. Ён аказаў вялікі ўплыў на развіццё музыкі ў Даніі, Польшчы, Нідэрландах. Зараз у Еўропе ўзнаўляецца ціканасць да творчасці геніяльнага папярэдніка Баха.

Думаецца, што і ў нашай рэспубліцы, якая вылучыла ў апошні час рад цікавых выканаўцаў, музыканты не застануцца абязважымі да цудоўнай музыкі Г. Шутца.

У. ЯФРЭМАУ.

**ВОДГУКІ,
АДКАЗЫ**

**ПОМНІК
РАМУАЛЬДУ ТРАУГУТУ
БУДЗЕ АДНОУЛЕНЫ**

5 чэрвеня 1970 года ў «Літаратуры і мастацтве» было надрукавана пісьмо Д. Маслава «Помнік трэба аднавіць». У пісьме расказвалася, што ў горадзе Свіслач у занябальым становішчы знаходзіцца помнік папленніку і сябру Кастуся Каліноўскага, «сялянскаму генералу» Рамуальду Траугуту. Д. Маслаў расказаў пра гісторыю ўзнікнення гэтага помніка, пра слаўнае жыццё Рамуальда Траугута.

Як паведаміў нам сакратар Свіслацкага райкома партыі А. Дземянцэй, фігура футбаліста, якая з 1949 года стаяла на пастаменце знічанага помніка Р. Траугуту, ужо знята. Гродзенскім мастацка-вытворчым майстэрням Мастацкага фонду БССР аркавана мемарыяльная дошка з партрэтам Рамуальда Траугута.

Паднясцю помнік будзе адноўлены ў лістападзе гэтага года.

**НЕ ЗАБУДЗЬЦЕСЯ
СВОЕЧАСОВА ВЫПІСАЦЬ ШТОТЫДНЁВІК
«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»**

НА 1971 ГОД!

ПОЗНІМ вечарам, калі ўсе супрацоўнікі ўжо разыйшліся, кіраўнік канторы «Будняражня» П. П. Касякоў сядзеў яшчэ ў сваім кабінце. Быў творчы настрой: шарыкавай ручкаю шкрэбаў ён у жыздзенькіх валасах уласнага цемня, мармытаў амаль уголас асобныя словы і цэлыя фразы, варушыў пальцамі левай рукі ў паветры, шукаючы як найлепшыя фармулёўкі... І, нарэшце, пад раніцу было «готово ему на отраду послание, полное яду», як некалі сказаў паэт А. К. Талстой. Напаўгола са перачытвае Касякоў калючыя радкі гэтага дакумента... Але што такое? Так, так, дакумент сігналізуе аб учынках і недахопах у рабоце самога П. П. Касякова!

— «Мала таго, што ён скарыстоўвае дзяржаўныя сродкі дзеля ўласнае асалоды, — паўтарае Касякоў радкі свайго пісьма, — ён, Касякоў, з'яўляецца таксама прынцыповым амаральнікам: схіляе супрацоўніц даручанай яму канторы да сукцыя, п'е алкагольныя напіткі ў сваім службовым кабінце, хаваючы ў сейф парожнія бутэлькі!» Выдатна, здорава напісана! Цяпер адно пытанне: ад чыйго прозвішча мы гэта падкінем? Ага! Планавік Губенка — мы яго звольнілі ў мінулым месяцы. Вось яго подпіс мы і накрэслім на гэтым дакуменце, ха-ха-ха...

Сказана — зроблена; цымяны з'мовы досвітак быў сведкам таго, як Касякоў, быццам злодзей, піхнуў у шчылінку паштовай скрынкі тоўсты канверт...

А ўжо праз тры дні сакратарка Касякова адчыніла дзверы ў яго кабінет, паведамляючы свайму шэфу:

— Пал Палыч, да вас тут камісія... У кабінет ужо ўваходзілі тры салідных работнікаў з тоўстымі партфелямі ў руках. З высёлаю ўсмяшкаю Касякоў узняўся са свайго крэсла на сустрэчу рэвізорам. У галаве мільганула думка: «Ужо! Аднак хутка гэта ў нас робіцца!» І тонам гасціннага гаспадары загарыў:

Амаль прыгодніцкая аповесць

Вядомаму рускаму сатырыку Віктару Яфімавічу Ардаву 21 кастрычніка споўнілася 70 гадоў. «Літаратура і мастацтва» сардэчна віншуе юбіляра і прапануе ўвазе чытачоў у перакладзе на беларускую мову яго гумарэску.

— Прашу вас, таварышы! Буду рады дапамагчы вам, вядома, калі змагу ўсё расказаць аб дзейнасці нашай канторы і, асабіста, сваёй.

І рэвізія пачалася...

Яна, рэвізія, цягнулася ажлію каля месяца. Як і трэба было чакаць, нічога з абвінавачванняў па адрасе П. П. Касякова не пацвердзілася. Былі складзены адпаведныя акты. Касякоў нават распісаўся аб тым, што яго, маўляў, азнаёмілі і гэтак далей.

А калі апошні рэвізор вынес свой партфель з памяшкання канторы, Пал Палыч сказаў сам сабе, у думках, вядома:

— Ну, вось... Тыл цяпер у мяне забяспечаны. Значыцца — я магу разгарнуцца!

І ён «разгарнуўся» на ўсю шырыню. У якім сэнсе? — спытае чытач. А вось у якім. Касякоў пачаў транжырыць дзяржаўныя сродкі, выпіваць і веселіцца, чмурыць з прыгожанькай

інжынеркай... Ды што вы маленькі, таварыш чытач?! Самі ж ведаеце, як яно бывае, калі хтосьці там «разгарнуўся».

«Разгарненне» працягвалася, прыкладна, месяцы са два. А затым... Аднойчы ў час работы, калі Пал Палыч у сваім кабінце выпіваў і закусваў разам са сваімі сабутэльнікамі, сакратарка зноўку адчыніла дзверы і паведала:

— Пал Палыч, зноў да вас камісія!

Вылупішы вочы і ледзьве не падавіўшыся кавалкам балыка, Пал Палыч прахрыпеў:

— Якая такая камісія? У нас жа толькі што была камісія! Па заяве былога планавіка Губенкі...

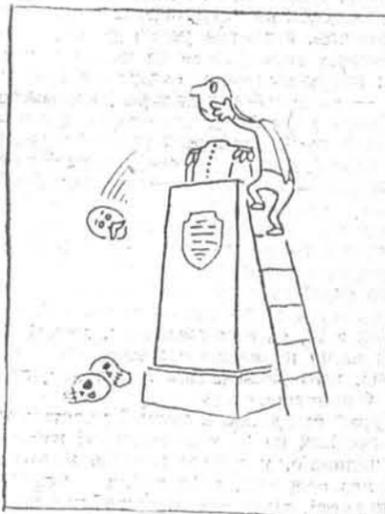
— Правільна! — азваўся відны рэвізор, які ўваходзіў у кабінет, трымаючы за ручку аб'ёмісты чамадан-партфель моднага цяпер узору. — толькі Губенка на вас не адну заяву напісаў, а некалькі. І паколькі ў гэтай заяве новыя звесткі, дык маем указанні яшчэ раз праверыць вашу кантору...

Тут Касякоў убачыў у руцэ рэвізора ўласнае сваё пісьмо. Ён ажлію застагнаў і ў думках пачаў кісяці валадкту, якая затрымала дзейнасць яго сігналу больш як на квартал. Але рабіць не было чаго: новая камісія захапіла кіраўніцтва канторы, як кажучы, на месцы злачынства.

Што хацеў сказаць аўтар гэтай аповесці? У яго была думка назваць яе так: «На ўсякага мудраца даволі прастаты». Але не захацелася абкрадаць класіка: усё-такі ў А. М. Астроўскага — яны прырытэт на гэтую пагаворку. І таму аўтар пакарыстаўся новаю, больш сучаснаю назваю. А ідэя — ідэя засталася ранейшая: як ні хітрукі — усёроўна панадзешся, калі будзеш парушаць нормы юрыдычныя ці маральныя, або і тыя і другія разам. Як бачыце, задумка самая гуманная і самая сучасная. Вось і ўсё.

САМАСЦВЯРДЖЭННЕ

Мал. М. ЧАРНЯЎСКАГА.

З ПАДСЛУХАНАГА

— Ах, які добры яблык! Духмяны, сакавіты. І расце ж у людзей такое добро!

— Дык гэта ж я пад тваёй крайняй яблыняй падняў.

— Пайшлі да мяне абедаць. Сёння ў мяне свежына.

— Што, кабана закалоў?

— Не, рана яшчэ. Пейню галаву адкрэціў.

А. ПІВАВАРАЎ.

— Ну што, ты яшчэ крыху цыфкаеши?

— Не, ужо крыху памёр.

— Уступіце месца жанчыне, малады чалавек. Вы яшчэ сваё адсядзіце!
П. ЛАГОДА.

— Чаму вы не ажаніліся?
— Калі быў малады, дык рашыў не жаніцца, пакуль не сустрэну ідэальную жанчыну.

— Г што ж?
— Некалькі гадоў назад трапілася такая, але яна шукала ідэальнага мужа.

— Муж прыйшоў позна ўвечары «пад мухай» і гаворыць жонцы:

— Што ж ты мяне ні аб чым не пытаеш?

— А я не хачу з табой размаўляць, бо ты...

— Шкада! Я прыдумаў якраз цудоўнае тлэмачэньне.

Р. БОХАН.

ПА НАТУРЫ сваёй я чалавек сарамлівы. Вядома, сароміцца даводзіцца многім. Напрыклад, калі едзеш у трамвай, а ў вагон заходзіць бабулька. Тут ужо трэба не мець сумлення, каб не еддаць ёй месца. Зрэшты, да-статкова адварнуцца да акна... Мне ж біянтэжыца даводзіцца заўсёды, на кожным кроку. У вочы людзям я таксама баюся глядзець — яшчэ нахабнікам назавуць. А які я нахабнік? Не штурхаюся, не лаюся, у трамвай заўсёды апошнім заходжу.

Вось і нядаўна. Зайшоў я ў трамвай і паціхеньку ў куточак ціснуся, каб людзям не перашкаджаць. Праціскаюся я бокам і так мне сорамна, каб вы ведалі! Нібыта ўсе на мяне глядзяць. Ад гэтага я яшчэ больш няўкладным станаўлюся. І ліха яго ведае, як тое здарылася, але зачэпіў я плечуком адну кабетку. Яна, відаць, толькі гэтага і чакала. Бо не паспеў я прабачэння папрасіць, як яна на ўвесь трамвай:

— Асцярожней нельга? Працца, як вар'ят. І навошта такіх дурняў у трамвай пускаюць? А

САРАМЛІВЫ ЧАЛАВЕК

яшчэ, відаць, культурны, у акуларах.

— Даруйце, — пачаў быў я.

— Але яна перабіла:

— Не трэба было штурхацца! Я... вам... не статуя якая-небудзь, а жывы чалавек! Можца са сваімі дзяўчаткамі штурхацца, а мяне не чапайце!

Людзі, якія стаялі вакол, сталі звяртаць на нас увагу. А бабулька, што сядзела ля акна, заўважыла:

— У міліцыю яго, любенькага! Там бы даведаўся, як жанчыну зневажыць! Культурны! Усе яны культурныя! Учора вось такі ж ледзь у мяне кашалка не сцягнуў! А там рубель і трыццаць шэсць капеек... Добра, што я азірнулася. Дык ён: «Бабулька, вы кашалёк міма кішчкі сунулі». Быццам я сляпяя і не ведаю, куды грошы кладу. Культурны!

— Правільна, — у міліцыю яго, а там разбярцуя, — сказаў пажылы мужчына з сівёнкай бародкай.

Аляксандр ЛЕШЧАНКА

Жанчына ў сінім паліто з дзіцем на руках азірнулася:

— Што там міліцыя! Калі ад мяне муж уцёк, дык міліцыя і вухам не павяла. Дзіцятка пакінуў, не пашкадаваў...

— Усе яны дзяцей кідаюць! — пауўся голас.

— Для іх гэта «раз плінуць»!

— Ды я халасцяк яшчэ, — прастагнаў я. Але мяне не слухалі...

— Цягну ў міліцыю! Няма чаго з ім цацкацца!

— Калі мяне выводзілі з трамвая, я чуў, як пацярпеўшая кабета гаварыла камусьці:

— Спачатку ён мяне штурхануў, а прабачэння не папрасіў, нахабнік! Потым хацеў украсці ў бабулькі кашалёк. Але бабка ўгледзела. Жанчына тут адна была, дык пазнала: мужык яе. Ад дзіцяці адрокся. Кінуў яе з немаўляткам на руках, не пакінуўшы ні капейкі...

— Так, — сказаў хтосьці. — У яго і морда падазроная...

Павел САКОВІЧ

БАЙКІ-КАРАЦЕЛЬКІ

ВЫНАХОДНІЦА

Аднойчы ў парку вавёрка ўбачыла высокае кола з калыскамі. Кола круцілася, а разам з ім і людзі ў калысках. Вавёрцы гэта штосьці нагадала.

Будучы практычнай, яна тут жа пайшла ў бюро рацыяналізацыі. Мядзведзь (ён узначаліў бюро за вынаходніцтва дугі) спытаў:

— З чым прыйшла!

— Патрабую, каб мне выдалі патэнт і прэмію.

— За што!

— Людзі карыстаюцца маім, вавёрчым колам.

Мядзведзь тут жа гукнуў сакратара Барсук і загадаў:

— Выпішы ёй на арэхі.

МОДА

Курыца захацела стаць модніцай. Вось толькі які! Думала, думала і знайшла выйсце: пачала несці міні-яйкі.

ВЕТЛІВАСЦЬ

Кожнае раніца, прачынаючыся, жалуды пачыналі ветліва здымаць адзін перад адным свае капялюшкі і... тут жа падалі долу.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах. Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захар'ева, 18.

Тэлефоны: прыемнай рэдакцыі — 33-24-61, на месціна галоўнага рэдактара — 33-25-25 адназначна сакрагара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела вывучэння мастацтва архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукпісы рэдакцыі не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША. Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНІКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.